

Globoko zamrznjena Jugoslavija

Bo zvezna država ostala globoko zamrznjena zaradi blokade parlamenta vse dotlej, dokler države – republike, ne bodo končale postopka svojega konstituiranja! Tako bi se lahko vprašali ob začetku parlamentarnih počitnic. Pravzaprav je blokada le polovična, saj le zbor republik in pokrajin ni opravil tistega, kar se je nameril, medtem ko je zveznemu zboru navsezadnje le uspelo skoraj soglasno sprejeti predlog ustavnih dopolnil. Vendar s tem še ni nič jasno, saj bodo navsezadnje obveljala le tista dopolnila, ki jih bodo sprejele vse republiške in pokrajinski skupščine. Vendar pa so vsaj za zdaj nekateri, kot denimo predsednik ZIS Ante Marković, kar optimistični, medtem ko drugi opozarjajo, da za optimizem ni veliko možnosti. Videli bomo, kdo ima prav.

Že zdaj pa lahko rečemo, da bo letošnja politična jesen v znamenju procesov oblikovanja nacionalnih suverenih držav v mejah dosedanjih republik. Hkrati bodo v vseh etnoteritorialnih federalnih enotah v tem času izoblikovali svoje zamisli o tem, kakšna naj bo usoda jugoslovanske skupnosti. Od tega bo navsezadnje odvisno tudi, ali bo nastajanje nacionalnih držav ostalo v okviru sedanjih republiških mej. Vse to je sicer že nekaj časa stalnica političnih dogajanj v Jugoslaviji, tako da je v ospredju le še to, kakšna bo prihodnja Jugoslavija, če sploh še bo, in ali bomo sposobni to preoblikovanje odnosov med jugoslovanskimi narodi opraviti v okviru demokratične razprave in z demokratičnim iskanjem rešitev, ali pa se bomo zatekli tudi k sredstvom in načinom, ki sodijo v neke že davno minule čase, zaradi katerih se je balkanizem kot pojem v politiki uveljavil kot nekaj, kar pomeni nekaj najslabšega v političnih procesih.

Že nekaj časa blokade in vsiljevanja

posameznih interesov pri odločanju v zveznih organih ne vplivajo kaj posebej na dogajanja v posameznih republikah in ne morejo bistveneje preusmeriti procesov sprememb v njih. Če imajo kak vpliv, potem je ta le v tem, da prekinjajo delo zveznih organov in navsezadnje pomenijo nekakšno zamrznitev le-teh.

Predpočitniška blokada bo tako vsem skupaj omogočila, da bodo do jesenskih parlamentarnih zasedanj razmislili o tem, kaj se jim najbolj splača in v nekoliko bolj mirnem času pripravili svoje poglede na prihodnost skupnega življenja v takšni ali drugačni skupni državi, zvezi držav ali samostojnih državah. Pri tem je za zdaj nekoliko v prednosti prav najbolj napadalna država – Srbija, saj je prva v Jugoslaviji dala v javno razpravo osnutek nove ustavne ureditve srbske države. Slovenija ima izdelano šele pobudo za pripravo nove ustave. Zato bo morala pač pohiteti in hkrati z ustavo ponuditi tudi svoj pogled na konfederalno ureditev države. Pri tem pa je pomembno tisto, kar smo lahko razbrali iz zadnjih izjav pristojnih republiških voditeljev, da so namreč tudi zanje odprte še vse možnosti. Pri tem pa pričakujemo, da drugim ne bo samo ponujala svoje zamisli konfederalne pogodbe ali grozila z ocepitvijo – s čimer bi nekaterim sicer močno ustregla – temveč da bo tudi konkretno delovala tako, kot se zaveza. To pa pomeni, da ne bo smela neprizadeto spremljati srbske ofenzive in rušenja zveznega parlamenta, temveč bo morala skušati ta parlament spreminjati iz federalne v konfederalno ustanovo. Hkrati si bo morala, ne da bi se vmešavala v predvolilne procese na jugu, iskati zaveznike v drugih republikah, ne samo na Hrvaškem. Opredeliti se bo morala tudi, do kje je sedanji gospodarski program

Iz vsebine

3. stran: Niso jih vrgli na cesto

4. stran: Kockanje z usodo

6. stran: Škrjančkova neprostovoljna pot

10. stran: Partizansko zdravstvo na Pohorju

Premurski Zeleni dobro poznajo štokrljine težave, štokrljo pa njihove kaj malo zanimajo, ker jih ima sama dovolj in – kot vse kaže, jih bo imela še več. Takšnih idiličnih posnetkov je v Prekmurju namreč vse manj, ker je tudi pokrajina vse bolj onesnažena, številne melioracije in drugi posegi v krajino pa seveda štokrljam niso prinesli sreče. In če je štokrlja simbol sreče (dandanes pa za nameček še strahovitih stroškov), potem se sreča Prekmurcem izmika.

Foto: MST

zvezne vlade za Slovenijo še sprejemljiv in kaj bo uredila sama in po svoje.

Slovenija skratka potrebuje aktivno »jugoslovansko« politiko, ne glede na to, ali je Jugoslavija že mrtva ali ne. In ne nazadnje velja: za karkoli v zvezi z Jugoslavijo se bomo Slovenci odločili, to bo moralo biti sprejeto na podlagi realnih

ocen prihodnjega razvoja dogodkov, ne le v Jugoslaviji, temveč tudi v Evropi. Odločanje na podlagi čustev ali na pamet je vedno najdražje. Sicer pa: nobena odločitev ne bo lahka ali poceni. Umetnost je v tem, da se med slabimi možnostmi odločimo za najmanj slabo.

R. Z.

Vse več skupnega med supersilama

Presenetljiva novost v odnosih med supersilama je njuno neposredno dogovarjanje o perečem svetovnem dogajanju kot je zdaj kriza na arabskem polotoku. Z meseci bi lahko šteli oddaljenost obdobja, v katerem takšno dogovarjanje ni bilo mogoče.

Ni dvoma, da so v svetovnih odnosih zdaj na vrsti vprašanja, ki so bistvenega strateškega pomena za supersili, ki hočeta biti pri tem odločilni činitelj. Sredi dogajanj, ki že močno vplivajo na podobo sveta, se pripravljata na novo srečanje na vrhu. Predvideno je za konec letošnjega leta, uzakonilo pa naj bi že precej jasno oblikovane misli o odstranitvi strategije primerjanja sil in moči v posameznih delih sveta. Najprej je na vrsti Azija, do katere sta super sili v novejšem času radikalno spremenili svojo politiko. Moskva in Washington vse manj vidita

drug v drugem tekmeča, ki jim hoče zmešati račune, zato pa toliko bolj partnerja, ki bi jima lahko koristil.

Priče smo velikemu zasuku v ameriški politiki do Vietnama, kjer so karte v politični igri pomešane čisto po novem. Vietnam je regionalna sila v Indokini, brez katere bi bili Rdeči Khmeri verjetno še na oblasti v Kambodži, Moskva pa je strateški zaveznik Hanoja. Ni nemogoče, da supersili poskušata vsaka s svoje strani vplivati na Kitajsko, da bi prenehala oboroževati Rdeče Kmere, vojaško najmočnejšo kamboško grupo, nakar bi pripravili teren za volitve pod kontrolo ZN.

Toda, Kitajsko je treba prepričati, da supersili res nameravata opustiti strategijo merjenja sil in moči v Aziji. Sovjetski voditelj Mihail Gorbačov je že napovedal, da bo umaknil vse sovjetske sile s severne kitajske meje, Amerika pa bo

ponudila pomoč za razvoj kitajskega gospodarstva, če Peking pokaže, da je med drugim pripravljen opustiti pritisk na Vietnam, katerega politiko je imel do zdaj za podaljšano hegemonijo Moskve.

Supersili sta se zbližali tudi v stališčih glede ureditve sovjetsko japonskih odnosov in do medkorejskega sodelovanja. Ob tem poznavalci razmer opozarjajo, da bo proces za ponovno združitev Koreje potekal bolj počasi in manj dramatično, kakor nemška združitev. Drugačni medsebojni odnosi super sil in njuno drugačno stališče do korejskega vprašanja, bodo sčasoma brez dvoma vplivali tudi na režim v Pjongjangu, ki do zdaj ni bil pripravljen na kompromise, temveč je gledal na jug izključno kot na prvo bojno črto imperikalizma, ki ga hoče pogoltniti.

Tako SZ, kakor tudi

ZDA imajo že čez glavo Afganistana, dragega Nadžibulaha, za katerega daje SZ po 300 milijonov dolarjev na dan in regionalnih zaveznikov posameznih mudžahedinskih grup v Afganistanu oziroma na pakistanskem ozemlju in drugje, kamor so se umaknili iz svoje domovine. Njim, mudžahedinom, je ameriški senat že izglasoval bistveno zmanjšanje pomoči.

Zaradi nakopičenih dnevnih nalog je potihnilo zavzemanje za pomoč perestrojki v SZ in za podporo Mihailu Gorbačovu. Namesto tega se množijo razpletanja na temelju trditve, da je »propadanje ruskega cesarstva« (The New York) vzrok epokalnih sprememb v Evropi. Naslednji korak pa je opravičilo, zakaj so zahodne sile tako previdne, ko je treba povedati besedo o podpori (zahodni) deklaracijam o neodvisnosti balt-skih republik. Glavno bese-

do imajo znova »dobri taktični razlogi«. Predvsem, tako pravijo, v ruski politiki je veliko precej hujših alternativ, kakor pa je Mihail Gorbačov, zato je po njihovem mnenju Gorbačov manjše zlo. Smo na koncu 20. stoletja, ko imajo države veliko razlogov, da se izogibajo vojnem. Vse več je tako zelo oboroženih držav, da zmorejo uničiti druga drugo. Razvoj vojne tehnologije grozi z nepopisno škodo v sedanjem »stoletju peklenskih strojev, nadaljnji razvoj vojaške tehnologije pa je za rivalstvo oboroženih in medsebojno nezaupljivih držav nepremostljiva ovira.

V ta okvir sodi nastajajoča velika in močna država v Evropi, Združena Nemčija. Sredi vročega poletja je politično ozračje v Bonnu nenadoma zavrelo: vzhodnonemški premier Lothar de Maizière je nenadoma predlagal, naj bi bile volitve

v skupni nemški parlament že 14. oktobra, ne pa šele 2. decembra. Nastalo je veliko razburjenje v Bonnu, kjer očitajo kanclerju Kohlu, da je dolge mesece varal ljudi, da bo zlahka izpeljal nemško združitev, da ne bo treba povečevati novih davkov, nato pa pridejo novice o krizi v DR Nemčiji, o stečaju polovice nacionalnega gospodarstva in o 80 milijardah mark, ki jih bo treba v prvem polletju 1991 vbrzgati v vzhodnonemški finančni krvotok. Če bodo volitve šest tednov prej, kot so napovedane, bo Nemčija znova pritegnila pozornost supersil, saj v zvezi z varnostjo na svetu še ni vse povedano. Pa še na nekaj opozarjajo poučeni krogi. Kolikor bolj je razburljivo nemško politično prizorišče, toliko manj je na njem prostora za »državljske pobude« in druge levičarske skupine, ki so pred letom dni začele »mirno revolucijo v ZR Nemčiji«.

Amandmajski avgust

Zvezni zbor skupščine Jugoslavije je presenetljivo skoraj s soglasjem sprejel predlog 24 dopolnil k zvezni ustavi in ustrezni ustavni zakon. Presenetljivo zato, ker je še pred zasedanjem zveznega zbora celo zvezna vlada trdila, da bi bilo mogoče soglasje doseči le za enajst amandmajev, medtem ko je slovenska skupščina, zagotavljala da je še to preveč optimistično. Soglasno sprejet predlog dopolnil je predsednik zvezne vlade Ante Marković na novinarski konferenci komentiral z besedami, da so se s tem dejanjem vse republike in pokrajine odločile za nadaljevanje gospodarske in politične reforme v Jugoslaviji, kar pa je po vsej verjetnosti spet le ena od njegovi-

vih optimističnih izjav. Kajti že zdaj je jasno, da velik del od 24 dopolnil na koncu, ko bodo republike in pokrajine dajale soglasje ne bo sprejet, saj bodo dajale soglasje k posamičnim dopolnilom.

To je potrdil tudi Ante Marković, kljub drugačnemu predlogu Srbije, ki bi najraje sprejemala amandmaje v svežnju, pa čeprav se tudi tam z vsemi amandmaji ne strinjajo.

Sicer pa se človek ne more znebiti vtisa, da gre pri vsem tem še za kaj drugega, ne samo za tisto, čemur naj bi bili amandmaji k zvezni ustavi namenjeni. Čeprav naj bi šele amandmaji omogočili pluralizem lastnin, večstrankarski sistem in širjenje človekovih pravic in

svoboščin pa je res, da imamo pluralizem lastnin določen že z zakonodajo, prav tako večstrankarski sistem, saj je celo Ante Marković, še pred sprejemom amandmajev, predvidenim za konec septembra, že ustanovil svojo stranko. Za človekove pravice in svoboščine pa vemo, da so bolj odvisne od demokratične in politične kulture kot od amandmajev, za kar imamo dovolj zgledov tako v svetu kot pri nas.

Zato gre ob amandmajih po vsej verjetnosti tudi za druge račune, za merjenje sil, postavljanje pogojev za druge ugodnosti ali pa za pridobivanje časa za kake druge odločitve. S tem pa računajo vse republike in pokrajine vključno z zvezno

vlado, saj se dogodki na političnem prizorišču iz dneva v dan spreminjajo zato tudi soglasje k predlogu amandmajev v svežnju niti ni presenetljivo, saj je k njim treba dati soglasje šele čez dober mesec.

Sicer pa se amandmajsko ne spreminja le zvezna ustava, ampak to v skladu s svojimi interesi in potrebami v nemirnih političnih časih počnejo tudi po republikah s svojimi republiškimi ustanovami. Tako je tudi slovenska skupščina na hitro sprejela osnutek amandmajev, ki bi dali republikam večje pristojnosti pri pošiljanju nabornikov na služenje vojaškega roka in pri postavljanju poveljnika teritorialne obrambe. Ti amandmaji temeljijo na deklaraciji o suverenosti države Republike Slovenije, o kateri je kritična stališča nedavno tega

sprejel zvezni zbor skupščine Jugoslavije. Slovenski delegati pri tem niso sodelovali, saj so menili, da ni nobene podlage za razpravo o aktu, ki ga suvereno sprejma republiška skupščina.

Na Hrvaškem buri politično prizorišče sprejem amandmajev k republiški ustavi v zvezi z nazivom jezika, kajti srbski prebivalci niso zadovoljni s tem, da je cirilica enakopravna z latinično samo tam, kjer oni živijo, ampak zahtevajo, da je enakopravna v vsej Hrvaški.

Tudi v drugih republikah so popravljali svoje ustave predvsem v zvezi s prihodnjimi večstrankarskimi volitvami, kaže pa, da nikjer ne gre zgolj za ustavo ampak za merjenje političnih sil na posameznem območju.

Na ustavnopravnem po-

dročju pa ne gre le za amandmajsko spreminjanje ustav ampak po republikah, zlasti v Srbiji, na Hrvaškem in v Sloveniji pospešeno pripravljajo nove republiške ustave. Kot značilnost lahko zapišemo, da je le Slovenija odkrito povedala, da gre tokrat za ustavo države in ne federalne enote, kar v bistvu počnejo tudi drugi, le priznati tega nočejo. Lep primer je Srbija, ki s svojim osnutkom nove ustave kratkoma ukinja politično avtonomijo pokrajin, še pred sprejemom ustave pa je razpustila vse organe pokrajine od skupščine do izvršnega sveta, zdaj razpušča še občinske skupščine, pri tem pa pa še vedno govorijo, da gre pri njih za najvišjo stopnjo demokracije. Sicer pa je v tej državi tako in tako vse mogoče.

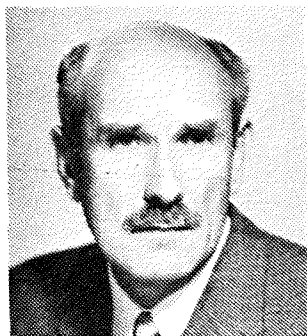
Janko Saradijen

Iz pogovora z Vladom Habjanom

O svetovnem kongresu Slovencev

Bojan Štih je že pred desetletji opozarjal na potrebo po kulturnem in duhovnem združevanju Slovencev v matični domovini in po širnem svetu, kjerkoli so razsuti. O tem da je že leta 1965 govoril z Borisom Kraigherjem. Takrat seveda še ni bilo besede o svetovnem kongresu, ampak o nekakšnem duhovnem parlamentu, ki naj bi izhajal iz pozitivnih tradicij plenuma kulturnih delavcev Osvobodilne fronte slovenskega naroda. Bila je to za tisti čas, več kot dvajset let nazaj, še rana misel, ki si je ni mogel vsakdo privoščiti in obelodaniti na ves glas. Na nek način je to misel načeljal tudi Josip Vidmar, ko je govoril o enotnem slovenskem kulturnem prostoru, širše pa se je ta problem parcialno zrcalil v našo zavest ob spoznavanju preštevilih različnih usod slovenskih družin, saj je skoraj ni, ki ne bi imela tam nekje v tujem svetu kakšnih sorodnikov – morebiti že iz tretjega kolena. Eni so odhajali kot ekonomska emigracija v zgodnjem času med obema vojnoma, drugi tik pred drugo vojno, tretji spet po drugi vojni. Eni so šli predvsem za kruhom, drugi iz splošnega nezadovoljstva zaradi bednega življenja v zaostali državi, tretji iz političnih razlogov. Tretjino malega naroda predstavljajo danes – z zametki vred. In na to so pomislili tisti, ki so načeljali temo o duhovnem zblizevanju Slovencev.

Eden teh, ki je svojo misel in že tudi idejo o svetovnem slovenskem kongresu javno artikuliral na zboru kulturnih delavcev v Cankarjevem domu leta 1988, je bil Vlado Habjan, ki je ocenil, da je skrajni čas, da vsi skupaj storimo več za to, da Slovenci, kjerkoli po svetu že živijo, začutijo znova tisto prvinsko pripadnost narodu, ki naj v svoji utrdjenosti nato prispeva tudi k duhovni, kulturni in vsesplošni krepitvi celote.

Na predlagateljevo rahlo začudenje, nam je povedal v pogovoru Vlado Habjan, je bila pobuda širše dobro sprejeta.

Na vprašanje, kdaj se mu je porodila ideja o tem, Habjan odgovarja, da je že davnega leta 1950 sprožil prvo pobudo za enotnost Slovencev na Koroškem, kar pa v takratnih razmerah ni naletelo na odobravanje pri nas. Na avstrijskem Koroškem je sicer za krajši čas zaživela Enotnost, izšlo je tudi 10 števil ciklostilnika, vendar je potem stvar zamrla. Razpoke so se kazale na različnih ravneh in v različnih okoljih, kjer živijo Slovenci. V Argentini, na primer, so bili izseljenci prve generacije (iz časa med obema vojnoma) bolj levo usmerjeni, oni iz povojnega časa pa, mnogi iz domobranskih vrst, obratno. Na Tržaškem se je velik del levo usmerjenega slovenskega ravnal po usmeritvah italijanske partije, ki je bila v prvem povojnem času kominformovsko naravnana. Minevala so desetletja, pravi Habjan, ko se duhovi še niso pomirjali in med ljudmi so se nadaljevala nesoglasja, ki so se vlekle iz preteklosti. O vsem tem je razmišljal in vse to je imel v mislih, ko je prišel na dan s pobudo v Cankarjevem domu, v času, ko pri nas še ni bilo prave slovenske pomladi. Ugotavljal je, da obstajajo narodi, od Judov do Baskov in nenazadnje Romov, ki imajo podobne težnje kot mi in ki so izoblikovali svoje svetovne kongrese. Tako si je zamislil tudi vseslovenski kongres, ki

naj bi temeljil na posamezniku. Ta bi sodeloval v svojem imenu, brez verskega in strankarsko-ideološkega predznaka, le z mislijo o združevanju vsega, kar je duhovno-kulturno in vsesplošno za prihodnost Slovencev koristnega.

»Navsezadnje je treba vedeti, da nas v bistvu svet skoraj ne pozna. Zato bi bil kongres poleg vsega drugega tudi dogodek, ki bi temu svetu več povedal o Sloveniji in o Slovencih.«

Vlado Habjan meni, da je cela vrsta vprašanj, s katerimi bi se svetovni slovenski kongres moral ukvarjati – od tega, kako so bile urejene in ratificirane, natančneje uresničene različne mednarodne listine o slovenskih mejah (na tem področju vidi celo vrsto pomankljivosti) – tja do zametov in vseh vrst izseljencev, ki tonejo v tujejezičnem okolju. Seveda ni jezik edina bolečina, ki izziva premnoge pomisleke. Hkrati so odprta preštevila vprašanja starejše zgodovine še posebno zrelega srednjega veka in kneževine izza knezov Celjskih in Gorjskih. Prav tako so nepopisani še celi listi iz novejši slovenske zgodovine, pa številne previsnice v kulturi, ekonomiji, vse tja do našega vojaškega uveljavljanja.

NOV nam je omogočila dodatek k združeni Sloveniji – seveda ne idealni pa vendar le! S pridobitvijo na črti: Lendava–Ljubljana–Koper so se nam je odprle podonavsko-balkanske razsežnosti in celo medkontinentalne zemljepisne šahovnice. Postali smo zanimivi za večdeželne odnose in segli iz Kopra v medkontinentalne povezave. Slednje pomeni, da svet naših nenaklonjenosti in zavezništva ne smemo izbirati samo po ideološki privrženosti ali neposredni kratkoročni gospodarski koristi ali nekoristi. Nove možnosti, ki izvirajo predvsem iz Kopra, terjajo od nas poglobljeno znanje o meddeželnem šahovskem zemljepisju, za izbiro med dolgoročnimi prednostmi in kratkoročnimi »iztržki«. Prvo kot drugo je vpeto daleč onstran naših republiških meja. Vse še toliko bolj velja za prihodnost kot je veljalo za minulost.

Takšen pristop za ocenitev smotrnosti določenih povezav ali nepovezav je še toliko bolj nujen po sesipu berlinskega zidu. Odtlej niso tako redki tisti, ki vidijo nevarnost v ekonomiki združene Nemčije ali celo v **Cetrtem Reichu**, ki smo ga v starejših otenkih v tisoč tristo letih prenegosto okušali.

V spletu zgodovinskih okoliščin in dogajanj smo tako Slovenci državotvorno-miselno zapravljali 40 let, zato zdaj potrebujemo povsem nov in tak proces, v katerega bi se vključevali strokovnjaki vseh vrst – od

tu in tam.

»Savinjski kmetje pravi, da dobra trava počasi raste«, porabi naš sogovornik priljubljen pregovor, s čimer želi povedati, da nekateri danes skušajo tudi s svetovnim slovenskim kongresom kovati hitre politične profite – ali ne vselej dovolj uravnotežena naprežanja. Na vprašanje, kaj meni o tem, da Spomenka Hribar (v predzadnji Demokraciji) temelji svetovni slovenski kongres z Majniško deklaracijo, Habjan odgovarja: to je njen pogled. Jaz sem od predstavitve v Cankarjevem domu govoril o kongresu kot o moralno duhovni integraciji, medtem ko naravno ima kdo drug še kakšen svoj vidik. Temu dodaja, da svetovni kongres še nima trdno določenih smernic, čeravno je šla ideja v svet in ponekod Slovenci že kar resno delujejo za njegovo čimprejšnje udejanjenje.

Pobuda za svetovno povezanost je prišla prvenstveno od bivših partizanov: Bojana Štiha, Mateja Bora, Borisa Pahorja in še koga. In prav zato Habjan meni, da bi se morali nekdanji slovenski borci vključiti v ta proces, česar doslej še niso številčnejše storili. Sam je sicer (tudi borec) ta čas predsednik iniciativnega odbora za Slovenijo. Kongres zdaj pripravlja pravila, program in statut ter zbira članstvo, pri čemer pa se že tudi kažejo manjše težave, saj je jasno, da »vsi ne morejo komandirati«.

Kaj je že v teku, smo pov-

prašali in izvedeli: da so že dobro zastavili delo v Torontu, da se na primer v naših krajih organizirajo v Radovljici, v Celju (tam so prevzeli pobudo dijaki), v Mariboru, pa v Trstu, pobuda je dosegla že tudi Gorico in Beneško Slovenijo. V Celovcu deluje sekcija. Stvari so se torej spravile v gibanje.

Eno od vprašanj, ki zanimala ljudi je, kje naj bi bil prvi kongres? O tem je menda več predlogov, katerih vsak ima svoje dobre, pa tudi nekatere slabe strani. Celovec? Trst? Ljubljana? Pariz? Celje? ... Predlog za Celje je priromal iz Toronta! Razlogi za ta prvi nadstrankarski kongres v Celju so na dlani: nujno je poglobljeno vkoreninjenje v državnostno zgodovino kneževine knezov iz Celja – je pa tu tudi novejša zgodovina! Kaj pa čas? Obstaja predlog za pozno pomladni čas v prihodnjem letu, čeravno ob tem naš sogovornik meni, da bi bilo morda modro, če le ne bi preveč hiteli. Sam se nekako ogreva za to, da bi bil kraj srečanja Celje, nekateri drugi v zadnjem času pogostejše omenjajo Pariz. Habjan pravi, da bi bilo verjetno prav, če bi bil prvi kongres vendarle na tleh Slovenije. Sicer pa v končni fazi to vprašanje le ni tako zelo bistveno. Bolj bistveno je, da bi res kar najširši krog Slovencev prav razumel temeljno misel kongresnega delovanja.

Pogovarjala se je Bojana Žokalj-Jesih

Iniciativni odbor Slovencev iz Republike Slovenije, iz slovenskih naselitvenih območij v Avstriji, Italiji in Madžarski ter iz vseh dežel in krajev sveta, kjer žive Slovenci, predlaga

USTANOVITEV

SVETOVNEGA SLOVENSKEGA KONGRESA

Potreba po ustanovitvi Svetovnega slovenskega kongresa izhaja iz zgodovine, sedanjega položaja in perspektiv slovenskega naroda. Inicijativni odbor meni, da vsi trije navedeni razlogi narekujejo daljnosežno avtonomno, narodnostno in politično dejanje: ustanovitev vsenarodne organizacije Slovencev, ki si ob razumevanju in spoštovanju medsebojnih razlik prizadevajo za ohranitev in razcvet slovenstva. Ustanovitev kongresa pa je tudi pomembno dejanje in pobuda za prihodnjo ureditev Evrope in sveta, ki naj bi temeljila na priznavanju in uveljavljanju pravice do drugačnosti. Še posebej narodne identitete.

Kongres, kakor ga predlaga iniciativni odbor, je neodvisen od

oblastnih struktur iz držav, v katerih živijo Slovenci; politične stranke, verske ustanove, kulturne in društvene organizacije, gospodarska podjetja in korporacije ter poklicna in stanovska združenja ne pogojujejo njegovega dela.

Kongres se konstituira iz delegatov, ki jih na svojih poprejšnjih zbiorih izvolijo regionalni kongresi iz posameznih območij, kjer žive Slovenci. Kongres je ustanovljen z zborovanjem delegatov: le-ti sprejmejo program in statut ter izvolijo vodstvo, ki bo zagotovilo demokratično upravljanje kongresa.

S podpisom tega predloga pristopam k pobudi za ustanovitev kongresa.

Kraj in datum:

Podpis in naslov

Murska Sobota

Niso jih vrgli na cesto

Murskosoboška borčevska organizacija šteje nekaj čez tisoč članov, od katerih jih je dobre dve stotnje in pol iz let do kapitulacije Italije, preostali del pa iz poznejšega časa, največ iz obdobja tik pred osvoboditvijo. Ti slednji do pred nekaj leti sploh niso bili včlanjeni v organizacijo, doker to ni bilo urejeno z ustreznim zakonom.

K sreči, ocenjuje Henrik Mežan, podprednik občinske borčevske organizacije, prekmurski borci nikoli niso imeli kakšnih večjih socialnih problemov, če pa že, so bili zelo zelo subjektivne narave. V glavnem je bilo treba reševati stanovanjske zadrege (v letu 1975 rešena še zadnja), zaposlovanje, šolanje otrok, a tudi tega ni bilo veliko. Večina prekmurskih borcev, razen v večjih središčih, je namreč kmečkega porekla in je že torej ta status nekako sam po sebi razrešil sporne stvari.

Dolga leta so borci imeli svoj dispanzer v Murski Soboti, ki se je preselil v Rakičan, kjer so zdaj domala vse zdravstvene ustanove. Z uslugami dispanzerja so veterani zadovoljni – kar 75% borcev ima svoje zdravstvene kartone, posamezniki pa svoje zdravnike,

mnogi borci, zlasti globoko na Goričkem, pa raje zahajajo k najbližjemu zdravniku. Seveda so tudi taki, samokritično ugotavlja Mežan, ki nergajo, ker morajo,

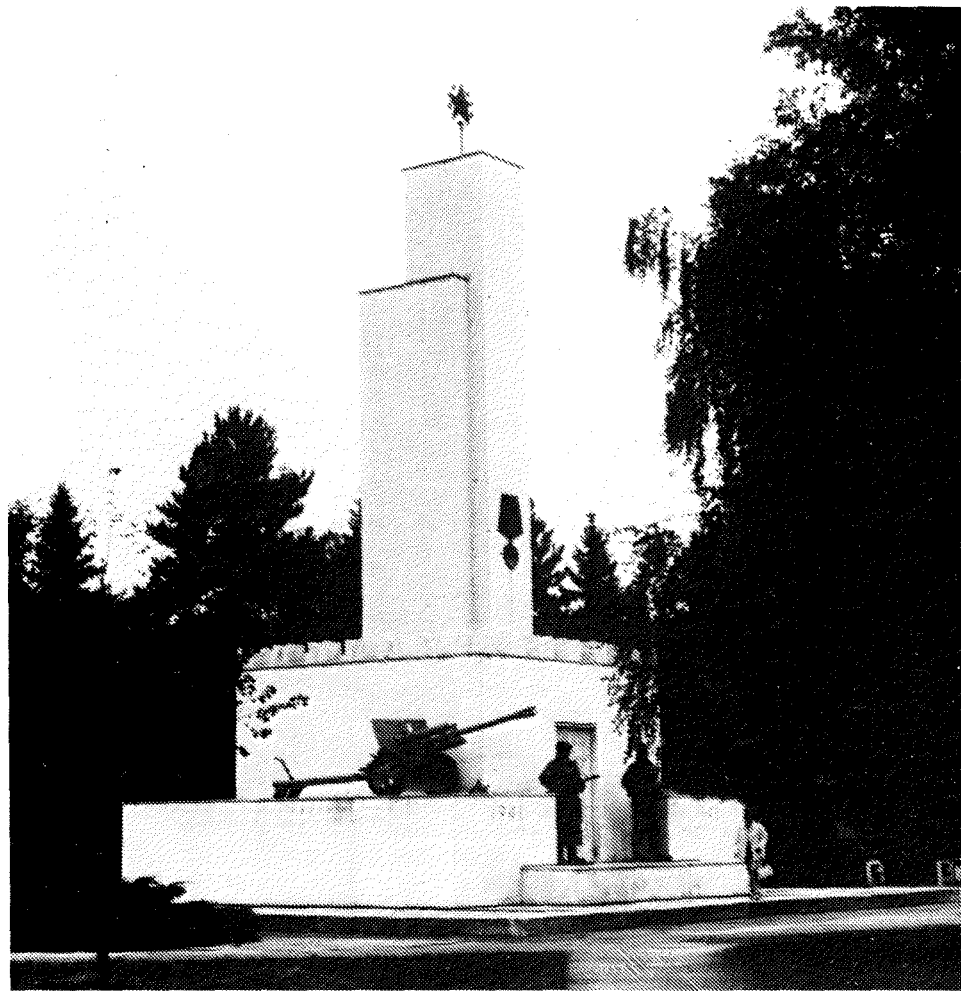
pomislite, dva kilometra daleč do zdravnika... Nasploh pa je vendarle treba reči, da so te stvari urejene vzorno, še posebej zato, ker je bilo že lani iz nekaterih krogov slišati glasna opozorila, čemu borci sploh potrebujejo svoj dispanzer, saj jim zdravstvo tako ali tako zagotavlja varstvo...

Za svoje ljudi imajo na voljo nekaj mest v rogaškem zdravilišču ter v Strunjanu, vendar so bili pri zdraviliškem zdravljenju, tako Mežan, vselej bolj kot ne, skromni in nikoli niso potiskali v ospredje neko določeno število svojih ljudi, kot je navada v občin-

skih organizacijah. Presoja so prepustili zdravstvenim delavcem. Zaradi bližine Radenc in Moravc so skušali te stvari v večji meri reševati kar doma. Tam imajo borci plačano zdravstveno terapijo, ne pa tudi ostalih uslug. Zaradi bližine doma je to šestokrat veliko bolj primerno, star človek se pač nerad oddvaja od domačega okolja.

Val sprememb je oplusknil tudi Prekmurce. V prvem hipu slovenske demokracije, ko so borci s strahom čakali, kdaj jim bodo pred nosom zaprli vrata in jim povedali, da so nezaželeni (vsaj tako je kazalo), so v Murski Soboti bili prepričani, zaradi vsesplošne ihte, ki je velevala, da naj nekdanje družbenopolitične organizacije izpraznijo prostore za novo oblast, da jih bodo postavili na cesto. Nič takšnega se ni zgodilo, še več: zagotovili so jim, da jih bodo pustili pri miru, bili so tudi edini, ki so dobili v celoti zahtevana sredstva za svoje delovanje, medtem ko so jih drugim temeljito priškrnili.

To seveda vzbuja zaupanje, komentira vso zadevo Mežan, ki je s svojo borčevsko pisarno postal čez noč sosed tajnika Demosa, ta pa očitno kaže razumevanje za

veteransko organizacijo, podobno kot predsednik vlade v Murski Soboti, tudi iz vrst Demosa, ki je bil menda na proslavi dneva borca ves čas z njimi. Obetavno, predvsem pa človeško!

Denarja je sicer res vse

manj, obeležja pa vendarle nekako vzdržujejo. Za tista, ki so specifična za Prekmurje, spomenik svobode (tudi rdečearmejecem) in grobnico rdečearmejecem na pokopališču prispevajo nekaj denarja sami, nekaj doda občinska skupščina, preostalo pa republiški odbor. Vsa

obeležja imajo popisana v posebni publikaciji, s šolami in delovnimi organizacijami pa posebne sporazume o vzdrževanju, ki se jih, resnici na ljubo, vsi ne drže najbolj. V glavnem, pravi Mežan, se nam ni treba sramovati.

MST

Slovenska zgodovina kot na dlani

Lani je Inštitut za novejšo zgodovino v Ljubljani proslavljal trideseto obletnico svojega plodnega delovanja. Inštitut se je prej imenoval Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, vendar se je ves čas ukvarjal s celovitim obravnavanjem novejšo zgodovine Slovenije (predvsem v 19. in 20. stoletju). Ime je hotel spremeniti že leta 1974 in potem še leta 1985, vendar mu takrat tega niso dovolili. Ljudem v inštitutu so takrat govorili, da politične razmere za kaj takega niso primerne. Inštitut je namreč ustanovil izvršni svet ljudske skupščine ljudske republike Slovenije že leta 1959. Potem je doživel vse oblike takratnega sistema organizacije in delovnega področja takšnih ustanov – od ustanove, ki se je v začetku ukvarjala predvsem s proučevanjem revolucionarnega delavskega in komunističnega gibanja do institucije, ki na široko obravnava celotno novejšo zgodovino Slovenije in tudi širše.

Inštitut je zdaj izdal prvi zvezek devetnajstega letnika svoje periodike »Prispevki za novejšo zgodovino«, v katerem objavlja pregled tridesetletnega institutovega dela in bibliografije njegovih sodelavcev (Glavni urednik F. Rozman, odgovorna urednica J. Fischer). Inštitut tudi sicer sistematično obvešča javnost o svojem delu in je tako že v letih 1969 in 1979 objavil dotakratne popise del svojih sodelavcev.

Iz zdaj objavljene bibliografije (letnica 1989) lahko razberemo, kako zelo znanstvene in strokovne so raziskave slovenskih zgodovinarjev in drugih strokovnjakov, ki jih povezuje inštitut. Obdelali so gradivo o zgodovini Slovenije v 19. in 20. stoletju, pa tudi dokumentacijo, ki priča o slovenskem narodu na sploh, torej tudi v drugih (zlasti sosednjih) deželah, ter o narodnostih, ki živijo in delajo na območju naše republike.

Naj mimogrede omenimo še, da so sodelavci inštituta poleg prej omenjenega zbornika objavili še veliko samostojnih del. V njihovi redakciji pa izhajata tudi zbirki Dokumenti ljudske revolucije in Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov.

R. Z.

Pogovor z Emilom Škrlijem

Kako občutijo spravo borci s Primorske?

Letos smo na Slovenskem zadnjič praznovali 22. julij – dan vstaje slovenskega naroda. Še te proslave so bile redkejšje, tako denimo so na Sežanskem praznovali edinole v krajevni skupnosti Rodik in na Artvižah in še to združeno s komemoracijo v spomin na 21. julij 1944. leta, ko so pod nemškimi streli ugasnila življenja petih rodiških mladincev. Tako je prišlo do soglasja, da ta praznik ne odgovarja pomenu, saj prve puške le niso počile prav ta dan, ampak tudi prej in zato ne bi bilo smotno vztrajati na tej simboliki. Dana je pobuda v slovenski skupščini, da se sprejme kot dan ustanka 27. april 1941 – dan OF – ko so vse napredne sile v Sloveniji sprejele dogovor o skupni borbi proti okupatorju ne glede na strankarsko opredelitev. Pomen vstaje slovenskega naroda se s tem ne spremeni, nasprotno se vgrajuje v širši kontekst.

K pogovoru smo povabili **Emila Škrlija**, predsednika občinskega odbora ZZB NOV Sežana in z njim razmišljali o vstaji slovenskega naroda. **Ali je potrebno po-**

tegniti ločnico med tistimi Slovenci, ki so živeli v stari Jugoslaviji in so leta 1941 doživeli okupacijo Nemcev in Italijanov, in nami – primorskimi Slovenci, ki smo takrat imeli za seboj že 23 let italijanske okupacije?

»Upor primorskih Slovencev proti fašizmu se je začel že ob njegovem rojstvu in se je končal 1945. leta s porazom fašizma in nemškega nacizma. V tem 25-letnem obdobju upora proti fašizmu imamo primorski Slovenci izredno bogato zgodovino, ki nas kaže v luči vztrajnosti in hotenju, da ohranimo svojo slovensko identiteto. V letih najokrutnejše vladavine fašizma v Slovenskem Primorju, Istri in Kvarnerju so izrekli našim ljudem naslednje ukrepe: 115 tisoč policijskih opominov, 160 tisoč jih je nadzorovala policija in 10 tisoč so jih konfinirali. Posebno sodišče za zaščito države je v 17 letih na skoraj 1000 procesih sodilo 5600 obtožencem, od katerih je bila 42 obtoženim izrečena smrtna kazen. Skupno so vsem obtoženim prisodili 30 tisoč let zaporov.

Ta dejstva nam povedo, kdaj smo se Slovenci na Pri-

morskem odločili za boj proti okupatorju, fašizmu, izkoriščanju in za priključitev k matični Sloveniji in Jugoslaviji.«

Usodno je bilo leto 1941. Primorci nismo šli v NOB obremenjeni s strankarskimi peripetijami. Čemu tako?

»Ker nismo poznali strank in zato nismo bili razcepljeni. Večina se je z vsemi močmi upirala fašistični okupaciji, njeni raznarodovalni politiki in si prizadevala čimprej doseči stanje, ko bo možno boj za nacionalno osvoboditev pripeljati do zmage. To zgodovinsko priložnost za najvišjo obliko tega boja in zmago smo dobili z nastankom OF in NOB, v kateri smo lahko z orožjem v roki uresničevali svojo odločenost. Te priložnosti nismo pustili nikomur ogroziti, zato se tudi pri nas ni mogla razviti bela garda.«

Pomemben prispevek k skupni borbi proti fašizmu in nacizmu so dali tudi primorski Slovenci. Kako je bilo v Južnoprimorskem okrožju?

»V JPO beležimo 6300

aktivnih borcev, od katerih je 1730 padlih, 935 je žrtev zaporov in taborišč in 2360 požganih hiš in gospodarskih poslopij. V tej zgodovini Primorcev ima posebno mesto še 27 tisoč borcev prekomorskih brigad, ki jih je v borbo pognala želja po svobodi in zavest, da sodelujejo proti zlorabi nacizma, smrtnega sovražnika celega človeštva.«

Veliko govorimo o spravi. Kako jo občutijo borci na Primorskem?

»Primorcem ni potrebno prenašati teh človeških travm v takšni obliki, kakršno doživljajo ljudje v tako imenovani bivši ljubljanski pokrajini, kjer je bilo med okupacijo poskrbljeno, da sta se borila brat proti bratu. Prišli smo v čas, ko zagovorniki belogardizma na Slovenskem iščejo vsa mogoča opravičila, da bi zbrisali madež, ki ga je ta del Slovencev pustil v zgodovini svojega naroda s svojim odprtim sodelovanjem z okupatorjem. Žrtve in pogorišča, ki so jih kvizlingi in okupatorji pustili za seboj, so znana. Za nas ne more biti sprejemljivo kot n. pr.: »vsi smo se borili za domovino, pa si podajmo roke in pozabimo na vse« ali pa »NOB je bil boljševiska revolucija, ki je izzvala državljansko vojno, mi ki smo v tej revoluciji sodelovali, pa smo bili zmanipulirani«. To za nas ni sprejemljivo, na to pristati ne moremo.«

Olga Knez Stojkovič

Napetost v arabsko-perzijskem zalivu

Kockanje z usodo

Iraškemu predsedniku ni bilo dovolj, da je leta 1980 z napadom na Iran začel osemletno (prvo?) zalivsko vojno. V četrtek, 2. 8., je namreč s podobnim izgovorom napadel še svojo južno sosedo Kuvajt, državo, ki je Irak v vojni z Iranom podpirala z desetino ali dvema milijardama dolarjev. Iraški predsednik ni Kuvajtu pokazal prav nobene hvaležnosti. Nasprotno, namreč da bi vrnil denar, je Kuvajt konec julija obtožil kraje iraškega premoženja. Po iraških trditvah naj bi ta država med prvo zalivsko vojno z Iranom skrivaj premaknila mejo za štiri kilometre in tako – ter zaradi povečanega, nedovoljenega črpanja nafte – okradla Irak za milijarde dolarjev.

S takšnimi obtožbami je iraški predsednik Sadam Husein izsilil veliko povišanje cen nafte, kajti udeleženci zadnje konference organizacije OPEC so prav zato, da bi pomirili Irak, pristali na 21. dolarjev za sod črnega zlata. Večina naftnih šekov se je seveda dobro zavedala, da se s cenami nafte ni dobro igrati, a prav tako se ni hoteli igrati z razvpitim iraškim diktatorjem, ki je zaradi opustošenja po vojni z Iranom ter svojih megalomanskih projektov potreboval denar kot bližnjevzhodna pušča vode. Toda Sadamu Huseinu ni bilo samo za večje dohodke od črnega zlata. Njegovi načrti so bili veliko ambicioznejši. Kljub povišanju cen nafte in kuvajtski pripravljenosti na pogajanja je še naprej stopnjeval grožnje in obtožbe, dokler ni 2. avgusta dobesedno pohodil Kuvajta. V dvanajstih urah je bilo za to bogato zalivsko državo vse končano. Kuvajtska vojska z dvajset tisoč vojaki se ni mogla upirati rušilni iraški moči, šejk Jaber al-Ahmad al-Sabah je pobegnil iz države, iraški predsednik pa je slavil zmago.

Obris peklenskega načrta Sadama Huseina so postajali jasnejši. Kdove kdaj je začel sanjati, da bo postal drugi Nebukadnezar, da bo obnovil moč in slavo »Dežele med rekama« šest stoletij pred našim štetjem? Tudi neprecenljivo dragi projekti obnove Babilona, ki se jih je lotil Sadam Husein, so pomagali, da je začel iskati denar v svoji soseski. Načrt, ki ga je naredil iraški predsednik, je bil videti preprosto: takorekoč pred nogami je ležala bogata država Kuvajt, ki se ni mogla primerjati z iraško vojaško silo, zato pa je pod zemljo presegla enako neskončno morje nafte kot Irak. Iz zgodovine sveta je Sadam vedel, da so usodo sveta v preteklosti krojili močni in predrzni. Leto 1990 je morda prvo, v katerem se ni bilo bati spopada nasprotujočih si supersil, ki bi v preteklosti regionalno vojno na Bližnjem vzhodu hitro izkoristile za nasprotovanje drugi z vsemi nevarnostmi, ki jih je takšen nastop prinašal na primer v hladni vojni. Sovjetska zveza je ranjena doma in prisiljena popuščati Združenim državam in Sadamu Huseinu se je počutil varnega. Za Washington pa je bil iraški predsednik prepričan, da bo dobro premislil, preden bo napadel milijonsko vojsko, saj spomini na veliko šibkejši Vietnam v Združenih državah še niso zbledeli. Ker je dobro vedel, da se mu tudi med arabskimi državami noben režim ne bo upal nasprotovati, je Sadam Husein zaupal svoji srečni zvezdi. Toda enkrat, ko je napadel Iran, so ga sojenice že pustile na cedilu. Tudi tokrat ni pričakoval, da bo svet soglasno obsodil iraško agresijo na Kuvajt, da bodo Združeni narodi sprejeli resolucijo varnostnega sveta, ki vse države sveta obvezuje na gospodarsko blokado Iraka in da ga bodo zapustili tudi tisti, ki so mu doslej vedno prikimali, ker so se ga bali.

Kakšna osebnost je človek, ki je lahko hladnokrvno načrtoval napad na miroljubno sosednjo državo in hkrati upal, da si bo podredil tudi druge, na primer Savdsko Arabijo, s tako nakradeno polovico svetovnih

zalog nafte pa bi lahko izsiljeval ves svet, kajti sodobna civilizacija je še vedno popolnoma odvisna od nafte? Ko so znanemu iraškemu grafologu prinesli popisani list papirja, je prestrašen vzkliknil: »Ta človek je nevaren svoji okolici, morali bi ga zapreti v bolnišnico!« Pisava je bila Sadamova, on sam pa naj bi bil duševni bolnik z megalomanijo in prvimi simptomi paranoje. O duševnem zdravju iraškega predsednika bi morali seveda presoditi še psihiatri, toda že njegova življenjska zgodba je dovolj zgovorna.

Odraščal je v mestu Tikrit v severnem Iraku, njegov idol pa je bil stric Khairallah Tal-fah, ki so ga leta 1941 zaprli, ker je kot oficir podpiral poskus atentata na britanskega iraškega monarha. Sadam Husein je šel po njegovi poti. Še kot mladoletnik se je pridružil iraški nacionalistični stranki Baas in postal bojevnik za svobodo ter poklicni morilec. Poskus atentata na vojaškega oblastnika Abdula Karima Kase-ma se mu sicer ni posrečil, zato pa je postal znan in leta 1968 je pomagal pri državnem udaru, ki je na oblast v Iraku pripeljal stranko Baas.

Leta 1979 se je upokojil tedanji iraški predsednik Hasan Al Bakr in Sadam Husein je končno kot drugi človek v državni hierarhiji prevzel popolno oblast. Dogodek je proslavil z ubojem enaindvajsetih oficirjev, ki bi mu lahko nasprotovali. Samo leto dni po prevzemu oblasti je začel vojno z Iranom, ki je v osmih letih zahtevala skoraj milijon življenj in neprecenljivo materialno škodo, obe državi pa je potisnila za desetletja nazaj. Ves čas svoje vladavine je kruto obračunal s svojimi dejanskimi in morebitnimi nasprotniki. Amnesty International poroča o desetih do dvajsetih javnih obešanjih na mesec, ljudje pa so izginjali tudi ponoči, ne da bi svoji kdajkoli izvedeli za njihovo

usodo. V vojni z Iranom ni pomišljal pred uporabo kemičnega orožja, celo proti svojim vojakom, da bi svetu »dokazal« domnevne iranske zločine. Najbolj umazan greh na njegovi duši pa je prav gotovo poboj tisočev iraških Kurdiv v vasi Halabja leta 1988, saj so slike ubitih žensk, starcev in otrok obšle ves svet.

Toda Irak je dolgo izkoriščal svoj videz borca proti radikalnemu šiitskemu islamskemu fundamentalizmu, ki se je po zmagi pokojnega imama Homeinija širil iz Irana. Mednarodna skupnost je zatiskala oči pred ponorelim nakupovanjem vseh vrst orožja, ki se ga je Sadam Husein lotil takoj po koncu vojne z Iranom. Šele po ponesrečenem poskusu nakupa »iraške Debele Berte«, največjega topa na svetu in uboju britanskega novinarja Farzada Bazofa letošnjo pomlad, so nekateri začeli opozarjati pred iraško nevarnostjo. Tudi takrat jih najvplivnejše države sveta niso poslušale. Morda tudi zato, ker je bil nenasiten kupec vseh vrst orožja, kakršen je bil Sadam, pravi obliž za oboroževalno industrijo v obdobju razoroževanja velesil.

Drugega avgusta je zato Irak napadel in s svojimi tanki pohodil cvetoči, bogati Kuvajt. S cinizmom najhujše vrste so »v znamenje hvaležnosti« izenačili neprimerljivi državni valuti ter za umik razglasili navadno kraljo kuvajtskih tankov, ki so jih preprosto preselili v Irak. Toda svet si konec dvajsetega stoletja ne more več privoščiti takšnih voditeljev, kakršne Evropa dobro pozna iz mračnih 30. let. Iraku menda manjka samo nekaj let do jedrske bombe, njegovo najbolj učinkovito orožje pa bi bila prav gotovo nafta, s katero bi lahko izsiljeval ves svet. Mednarodna skupnost zato mora ukrepati. Sadam Husein je z napadom na Kuvajt preveč stvari postavil na kocko.

Barbara Kramžar

Po vsem svetu so obsodili iraško agresijo na Kuvajt. Na sliki so mladi Kuvajtčani v Nici, kjer so demonstrirali s slikami svojega emirja pred ameriškim veleposlaništvom in zahtevali vrnitev legalne vlade.

Na zelenem otoku ni miru in ga ne bo

Iz leta v leto se stvar ponavlja: Kadarkoli uspe Irski republikanski armadi kakšna vojaška akcija, vsakokrat hiti londonska vlada zagotavljati, da IRA nikoli ne bo zmagala, nato pa v isti sapi obljublja britanski javnosti, da bo še povečala budnost in podvojila svoje napore v boju proti irskim teroristom. Teče že 21 leto dejavnosti britanskih čet v provinci, ki jo pretresa državljanska vojna, vendar konca tega spora ni videti nikjer. Politično-vojaška dvojna strategija Velike Britanije ni pripeljala do pričakovanega uspeha. Z vojaškimi sredstvi IRA ni mogoče premagati, politične rešitve za takojmenovani severnoirski problem pa ni nihče niti ponudil.

Tisto, česar so se bali na začetku letošnjega drugega polletja, se je zgodilo. Bali so se napadov IRA na vrhunske političke in celo člane kraljevske rodbine. Bali so se atentatov z bombami, ki so zadnja beseda oboroževalne tehnike in bali so se nemoči strokovnjakov za protigverilsko vojskovanje. Tisto, kar se je napeleto, je presenetilo celo poklicne nasprotnike IRA v službi njenega veličanstva.

Sredi junija letos so na odprti cesti v Dortmundu ubili majorja britanske renske armade Michaela Johna Dillon-Leeja pred očmi njegove žene. Atentatorji, pripadniki IRA so ušli. Samo nekaj ur pred tem so na železniški postaji v Lichfieldu, 200 km severno od Londona streljali na tri regrute britanske vojske. Še isti teden so verjetno isti napadalci kot v Dortmundu napadli v nizozemskem obmejnem mestu Roermond dva avstralska turista in ju ubili. Peljala sta se v avtomobilu z britansko registracijo. Napadalci so imeli Avstralcu pomotoma za pripadnika renske armade v civilu. »Very sorry« so kasneje sporočili predstavniki irske armade, v Dublinu pa so objavili sporočilo, ki pravi: »Aktivne enote Irske republikanske armade so prejšnjo noč izvedle dve načrtovani akciji na britansko vojaško osebje v Angliji in v ZR Nemčiji. Dokler bodo britanske čete še na Severnem Irskem, se bodo takšne akcije nadaljevale«, zaključuje sporočilo.

Za zahodne Nemce je državljanska vojna na Severnem Irskem nekaj zelo oddaljenega in medlega, o čemer včasih kaj slišijo v televizijskem dnevniku ali pa v pregledu novic iz tujine. Gledalci televizije verjetno niti ne vedo, da je zahodnonemško ozemlje že dolgo časa nadomestno bojišče irske armade. Severnoirski »vojna na tujih tleh« poteka za zidovi britanskih vojašnic v ZR Nemčiji in v mestnih četrtih Severnega Rena – Westfalije in Spodnje Saške, kjer živijo družine pripadnikov te renske armade. Nemci so le redko žrtve tega bojevanja, zanj največ zvedo šele takat, če vidijo pogreb kakšnega britanskega vojaka. Od leta 1987, ko se je začel sedanji val akcij v ZR Nemčiji, je IRA izvedla deset napadov, od katerih pa bi vsaj tri lahko preprečili. Lani so »irini« aktivisti ubili v Hannoveru, Münsteru, Dortmundu in Wildenrathu šest ljudi.

Atentatorji iz Belfasta se znajo okoristiti z ravnodušnostjo Nemcev do njihovega boja. V 60 milijonski množici se zlahka skrijejo ali uidejo, britanski protiteroristični oddelki pa tudi nimajo lahke naloge. IRA je tako samozavestna, da si dovoli celo naslednje dejanje: V noči po napadu pred vojašnico v Dortmundu se je mimo vhoda v vojašnico peljal rdeči volkswagen, skozi odprto okno pa je bilo slišati: »To je bilo pa prekleto lahko izvesti«. Preden je stražar pred vojašnico lahko reagiral, avtomobila že ni bilo nikjer več.

Gledano iz perspektive strategov v Belfastu je dovolj ideoloških in taktičnih osnov za to, da so si izbrali zahodnonemško ozemlje za svojo

dejansko presenetile strokovnjake za protiteroristično dejavnost in politike, da se ne sramujejo več svojih lastnih, napačnih ocen. Gre namreč za novo generacijo bojevnikov IRA, ki je nastopila potem, ko so z aretacijami na Nizozemskem v ZR Nemčiji prej oslabili vrste irskih komandosov. Britanska tajna služba celo meni, da atentat v Dortmundu ni bil delo pripadnikov IRE, temveč naročenih strelcev iz tujine. Tako-le pravijo Britanci: »Po razpadu marksističnih režimov je ostalo na stotine izšolanih vzhodnih agentov brez dela. Za trdno zahodno valuto so pripravljani moriti, še posebej če imajo pri tem ustrezne politične motive«.

Specialisti za protiterori-

Zgodovina nekega spora

1900: Ustanovitev gibanja za neodvisnost Sinn Fein (Mi sami),

1916: Velikonočna vstaja v Dublinu in razglasitev republike

1918/19: Sinn Fein je zmagala na volitvah in sestavila prvi neodvisno irski parlament.

1919-1921: Anglo-irska vojna, ki se je končala z razdelitvijo Irske in sprožila državljansko vojno (do 1923).

1937: V Dublinu so sprejeli ustavo, ki velja za ves otok

1939: Bombni napadi IRE v Angliji, številni stiki nacistov z voditelji IRE, vendar nobenega sodelovanja.

1949: Ustanovitev Irske republike

1968: Gibanje za državljanske pravice na Severnem Irskem je zahtevalo enake pravice za katoličane na volitvah in gelde socialnih vprašanj

1969: Izbruh državljanski vojni podobnih nemirov v Londonderryju in Belfastu Avgusta so britanski vojaki prvič posredovali kot policisti. Decembra se je IRA razcepila na Provisional in Official IRA

1971: Provisional so prvič ubili nekega britanskega vojaka. Uvedba interniranja (do 1975).

1975: Iz Official IRA je zrasla nova veja: Irish National Liberation Army (INLA), ki se je leta 1982 znova razcepila.

1977: London je začel obravnavati severnoirski spor kot interni problem province (»Ulsterisation«)

1978: Začetek serije atentatov provisionals na Rensko armado v ZR Nemčiji

1979: INLA je ubila konzervativnega severnoirskega zastopnika v britanskem spodnjem domu Aireya Neaveja. Provisionals so ubili lorda Mounbattena in 18 vojakov.

1981: Deset IRA in INLA jetnikov, ki so hoteli status političnih jetnikov, je umrlo v gladovni stavki.

1986: Od Provisional Sinn Fein se je ločila Republican Sinn Fein. Obe podpirata Provisional IRA.

1988: Neka britanska protiteroristična enota jhe v Gibraltarju ubila tri neoborožene borce IRA.

dejavnost. Renska armada, včasih romantično imenovana kar »Straža na Renu« je zunaj britanskega ozemlja največja britanska vojaška enota, za katero porabijo na leto tri milijarde britanskih funtov. V vojašnicah po zahodnonemškem ozemlju vadijo britanske vojske za naloge na Severnem Irskem. Nekje v Münsterlandu so postavili umetno mesto, imenovano »Tin City«, kjer se vojaki počutijo tako, kakor v zakonitih ulicah severnoirskih mest. Topografija je presenetljivo podobna stvarnosti, vaja pa posnema boj z ostrorelci in minirerji IRA. Med značilnimi vrstnimi hišami, ki pa so tokrat neregularne iz valovite pločevine, preživijo v komandose IRA maskirani britanski vojaki. Razplamt se boj za vsako hišo, do izraza pa prihaja jo najrazličnejše borilne veščine. Včasih takšna vaja prestopi meje razumljivega. Takrat namreč, ko posnemajo pogreb ubitega tovariša, protiteroristične grupe pa oprezajo za gverilci med pogrebci. Najnovejše akcije IRA so

stično dejavnost se ne zadovoljujejo s tako poceni mnenjem, kljub temu pa se po vojašnicah renske armade plazi strah: kdo bo naslednji? Britanske oborožene sile bodo ostale tarča irskih napadov vsedotlej, dokler ne bo rešeno politično vprašanje, ki ga ni uspela razvozlati še nobena britanska vlada. To je severnoirsko vprašanje. Od kar se spopadajo nestrpni katoličani in protestanti, je v Ulstru izgubilo življenje že več kakor 3000 ljudi. Večina so bili žrtve IRA. Londonu ne preostaja drugega, ali pa noče poiskati druge rešitve, kot da poskuša obe verski grupi držati narazen z vojsko in policijo. Taktika je stara, vendar brezperspektivna.

Že v 19. stoletju, ko so spopadi med verskimi sektami vznemirili Belfast, so vojski zaupali opisano naloge. Poročila neke parlamentarne komisije, ki je raziskovala vzroke za spopade v letih 1857, 1864, 1869, 1883 in 1886 pričajo zakaj vojski nikoli ni uspelo opraviti naloge. Vojska je bila ograja med

frontama, vojaki niso bili izurjeni v policijskih nalogah, niso poznali življenjsko pomembnih podrobnosti v severnoirskih mestih in vsakokrat, od leta 1812 do 1970, potegnili krajši konec.

Odločitev londonske vlade leta 1970., da bo provincijski vlad v Belfastu prepustila nadzor nad pouličnimi boji in preobremenila vojsko še s policijskimi nalogami, namesto da bi segla po neizogibnih reformah, je dala krila Irski republikanski armadi. V spopadu s tem nasprotnikom so naredili britanski vojaki med hišnimi preiskavami in z zaporami mestnih delov toliko napak, da so bili prava podoba tistega, kar je IRA govorila o zasedbenih četah. Po travmatičnih izkušnjah prvega vala internacij avgusta 1971. je nastala resna bojazn, da se ne bo ponovil Bloody Sunday v Londonderryju, ko so vojaki streljali v množico in ubili 13 neoboroženih manifestantov.

Od tedaj se je Provisional IRA, nastala je decembra 1969., ko se je Irška republikanska armada razcepila na Provisional in Official IRA, razvila v visoko specializirano mestno gverilo. Iz vseh notranjih, tudi krvavih sporov in spopadov ter političnih manevrov, je vsakokrat izšla še močnejša. Druga struja, Official IRA, ima od tedaj na Severnem Irskem precej nepomembno vlogo, njeno politično krilo, imenovano Workers Party pa je v parlamentu Irske republike osvojilo sedem poslanskih sedežev.

Provisional IRA javno govori o svojih dejanjih, izdala pa je tudi svoj »Priročnik za rekrute«. V njem opisuje svojo taktiko in pravi, da je treba izkoristiti vsako priložnost in si priboriti prednost. Dejanjsko ni Provisional IRA v svoji dvajsetletni zgodovini zamudila nobene priložnosti, da ne bi izrabila napačnih odločitev britanskih vlad, varnostnih sil in pravosodja, da ne bi iz tega skovala nekih prednosti zase. Na primer: Leta 1972 je konzervativna vlada iz strahu pred gladovno stavko političnih jetnikov uvedla zanje poseben režim v jetnišnicah, kar je laburistična vlada leta 1976 ukinila. Ta odločitev je imela za posledico dolgoletne protestne akcije po jetnišnicah, ki so dosegle svoj višek leta 1981, ko je umrlo deset jetnikov, ki so se odločili za gladovno stavko. Severna Irška je bila na robu državljanske vojne, ker se konzervativna vlada Margaret Thatcherjeve ni hotela pogajati. Toda, Pro-

visional IRA se je okrepila kot nikoli prej.

»Hit the Brits wherever you get them«, to je geslo skupine komandosov, ki od leta 1977 dalje operirajo v majhnih skupinah po štiri do pet mož. »Udari po Britancih, kjer jih vidiš! Čisto na vrhu seznama so politiki, diplomati, vojaki, policisti, sodniki, jetniški pazniki, vendar pa tudi podjetniki, ki sodelujejo z Britanci in »vsi tisti, ki odločajo v britanski družbeni ureditvi«. Margaret Thatcher je leta 1984. za las ušla atentatu, zato je še vedno na prvem mestu tega imaginarnega smrtnega seznama. Ker pa je težko priti do uglednih žrtev, se IRA zadovoljuje z akcijami, ki so na Severnem Irskem že vsakdan. O teh akcijah časopisi že ne pišejo več: smrt osamljenega vojaka, sovraštvo v Belfastu, mina, ki je raznesla patroljo in mlada žena, ki se je postavila pred moža, angleškega vojaka, pa so jo preresale krogle. »Vmešala se je v akcijo IRA«, je včasih slišati kot opravičilo.

Prostovoljci, ki se želijo vključiti v Provisional IRA, so vedno mlajši ljudje. V prvem valu na začetku sedemdesetih let so se prijavili v stotinah iz vseh starostnih dob, vendar so kmalu odhajali, saj tajna irska armada ni dorekla množičnemu prirastku. »Vsak resnični nacionalist se oglasi pri nas, nakar jih pošljemo v Andersontown. Sele potem odberemo tiste, ki so za nas primerni. Večinoma so takšni iz sredine dvajsetih let,« se je spominjal 70-letni Saemus Twomey nekaj tednov pred smrtjo jeseni 1989. Med svojim računanjem ni upošteval otrok, ki so jih poslali v mladinsko organizacijo stranke Fianna Eireann, da bi tam opravljali kurirsko službo in prenašali orožje. Najmlajši med njimi je bil star šele 13 let, ko je bil v nekem spopadu z britansko vojsko ustreljen.

Včasih se od nekega pojavijo tudi mladi poveljniki severnega poveljstva, pristojni za posebne vojaške akcije. Srečujejo se s starimi tovariši in jih prosijo za nasvete, nakar izginijo v temi. Kdor se dlje zadrži, zelo rad posluša spomine. Ob kamnu se celo najbolj krvave zgodbe spreminijo v anekdote. Mnogi nekdanji bojovníki danes mirno živijo v Irski republiki. Tistim, ki so prej delali za pisalnimi mizami, se ni bilo težko vključiti v civilno življenje. Pa tudi sicer: Sean MacStiofan je bil od leta 1969 do 1972 šef

štaba pri IRA in pobudnik za bombaške akcije na severu. Odsedel je šest mesecev zapora, leta 1973 pa je kot potnik italijanskega proizvajalca namiznega olja že potoval po republiki. Sele novembra 1979 ga je firma odpustila. Multinacionalna družba se je sklicevala na veliko akcijo IRA v Enniskillenu in menila da Seanovo prejšnje službovanje pri irski republikanski armadi ni dobra reklama za njegovo trgovinsko dejavnost.

Ruairi O'Bradaigh in Daiti O'Conaill že od leta 1986 dalje upata, da ju bodo spregledali nazaj v Sinn Fein. O'Conaill je izumitelj strahotne avtomobilske bombe. Leta 1982 je kot strateg IRA in podpredsednik Provisional Sinn Fein napovedal Britancem na Severnem Irskem serijo bombnih napadov, kakršnih »še niso doživeli«. Čeprav tudi njegova stranka podpira vojaško aktivnost IRA, je znova zaposlen kot učitelj v Dublinu.

Od začetka osemdesetih let se IRA obnavlja predvsem s teenagerji. To so otroci vojščakov, katerih mladost je potekala ob pogledu na goreče hiše, poulične boje, racije sredi noči in obračune IRA z izdajalci ter drobnimi kriminalci. To je prva generacija iz katoliških mestnih četrti, ki ne pozna nič drugega, kakor nasilje in osamljenost, oborožene vojake in policiste po ulicah in maskirane gverilce po dvoriščih. Kaže, da jim je usoda že določena: od otroka ulice do pouličnega borca, od tistega, ki je metal kamenje do strokovnjaka za granate in mine od ujetnika katoliškega geta v protestantski večini do kaznjencev v Long Keshu, kakor v svoji govorici pravijo jetnišnici Maze, deset milj južno od Belfasta.

Kogar sprejmejo v anonimno grupo, v kateri se bo anonimno bojeval dokler ga ne ujamejo ali ubijejo, mora skozi izjemno težke preizkušnje. Od tridesetih kandidatov jih sprejmemo morda pet! Težko je razumeti, da si IRA prizadeva storiti vse, da bi mladim ljudem vzela pogum. Šele čez nekaj mesecev novince sprejmejo medse ču ugotovijo, da se ni ustrašil in če je ponovno prosil za sprejem. Za tem se z njim dogovorijo za razgovor, vendar so govornika ni na sestanek. Ta čas varnostniki IRE preverjajo kandidatove podatke. Po travmatičnih izkušnjah s konfidenti, vladnimi agenti in izdajalci na začetku osemdesetih let, je IRA postala skrajno

Vojska brez junakov: maskirani pripadniki IRA med neko demonstracijo. Vodstvo je izredno strogo s svojimi borci in aktivisti.

nezaupljiva. Prekaznovani rekrut je zaradi policijskih metod veliko tveganje za tajno armado.

Kdor vzdrži začetne teste se vključi v urjenje. Večinoma gre za posamično urejanje v skladu s »Priročnikom za rekrute«. Knjiga jasno pravi, kaj IRA pričakuje od svojih vojakov: »Prostovoljci so izurjeni za pobijanje ljudi«. Ni tako preprosto prijeti za orožje in nekoga ubiti, če človek tega ne počenja iz globoke prepričanosti. Za tiste novince, ki prihajajo iz delavskih četrti, ima IRA pripravljeno življenje na meji pomanjkanja. Denar, ki ga IRA prejema, investira v orožje in volilno kampanjo svojega političnega krila. Brezposelni borci prejemajo zdaj po 25 funtov na teden. Od prvega dne prisega vodijo regruti dvojno življenje, pa še tega v večnem strahu pred izdajo in aretacijo. Starih prijateljev ni več, samo žena ali prijateljica imata vpogled v življenje v nekem konspirativnem svetu.

V zakajenih klubih zahodnega Belfasta, v katere tujec lahko pogleda samo v spremstvu vplivnega člana, posedajo ob večerih prostovoljci in pijejo pivo ali viski, medtem ko v sosednji sobi sedijo njihove žene in dekleta in se pogovarjajo po svoje. Priročnik IRA sicer priporoča abstinenco, vendar si tega avtorji niso upali tudi zahtevati. V Belfastu oficirji skrbijo, da njihovi rekruti ne posedajo po gostilnah in se nacejajo z alkoholom.

V začetku sedemdesetih let je bilo mogoče pripadnike IRA prepoznati v gostilnah, kjer so jih imeli drugi gosti za junake. Danes takšno postav-

ljanje prepovedujejo varnostni razlogi, pa tudi sicer bi v zahodnem Belfastu še težko našli človeka, ki bi pripadnika IRA povabil na pijačo. Manj kritični so do pripadnikov Provisional IRA, ker Irci pač sovražijo Britance, ne obče ali spoštuje pa jih nihče več. Če IRA zasede kakšno hišo ali pa neki družini zapleni avtomobilo, bodo prebivalci sodelovali, pa četudi jim ne grozijo z revolverjem. Vsi pa se z olajšanjem prekrizajo, ko je akcija mimo in molijo, da se ne bi vmešali vojska ali policija.

Moderna IRA se ne ponaša s heroji, vsaj z živimi ne. IRA tudi ne podeljuje nobenih medalj, tudi tistim ne, ki so znotraj nje naredili kariero. Vpliven je tisti, ki je član vojaškega izvršnega komiteja, v katerem je 12 ljudi ali pa 3-članska aktivna svetovalcev sedmih članov vrhovnega vojaškega sveta, ki so dejanski predstavniki oblasti. Samo enkrat na leto v kakšnem hotelu srednjega razreda v Republiki Irski se zberejo voditelji tajne organizacije in razpravljajo zaslužnim veteranom, izpuščenim ujetnikom in mecenom svojega gibanja.

Do še aktivnih borcev je IRA enako neusmiljena kot do svojih sovražnikov. »Ne hvalimo te zaradi prejšnje naloge, temveč zaradi tiste, ki jo moraš še opraviti dopoveduje oficire svojim novincem. Nastaja vprašanje zakaj kljub temu še vedno veliko fantov in deklet poskuša priti v IRA in zakaj ima stalno na voljo 300 aktivnih borcev za naloge na Severnem Irskem, v Angliji in na evropski celine? Nihče ne zna natančno odgovoriti na to vprašanje. »To nam je v krvi«, je govoril neki veteran, ki je od leta 1956 v presledkih preživel 19 let po britanskih zaporih. Od 70 do 80 % jih je takšnih, ki imajo ali pa so imeli v armadi očeta, strica ali brata. Celi družinski člani so včlanjeni v IRO, nekaj časa je bilo pet od sedmih članov vrhovnega vojaškega sveta sorodnikov. Ni redki primer, da so v armadi celi rodovi: Od pradedov, ki je bil zraven že leta 1916. do devetnajstletnika, ki se uči nemščine za akcije proti Renski armadi.

Že nekaj let pa tudi narašča število mladih ljudi, ki se poživljajo na tradicije IRA in ki obravnavajo svoje članstvo kot drugi kariero v civilnem življenju. Med njimi je najti celo nekaj protestantov. Dve ali tri leta v IRI, nato zanesljiva služba v Republiкан Press Office. Za preostale je mogoče najti delo v supermarketih, na bencinskih čr-

palkah, pri taksistih, v klubih ali podjetjih, ki jih vodijo simpatizerji IRA.

Tako gre reševanje severnoirskega vprašanja v neskončnost. Pred petimi leti so sklenili »sporazum iz Hillsborougha«, ki predvideva razgovore o irski združitvi. Severnoirski protestanti so zavrnili takšno možnost in jo ocenili kot razprodajo šestih provinc v Ulstru osvojenih Irski republiki. V zasebnem razgovoru so diplomati Irske republike pripravljene izjaviti, da se bo v nekem daljšem obdobju Velika Britanija umaknila iz Severne Irske. Sporazum iz Hillsborougha ima smisel samo tedaj, če vodi do ukinitve britanske suverenosti nad Ulstrom. Tega se zavedata obe strani, razlagata pa vsaka po svoje.

Večini v Veliki Britaniji je severnoirski problem segel že čez glavo. V minulih letih so bili vedno glasnejši glasovi, ki so terjali umik britanskih čet, saj ni mogoče govoriti o miru, dokler bodo britanski vojaki v provinci, kjer divja državljanska vojna. Skrivaj mnogi Britanci upajo, da bo Margaret Thatcherjeva zmogla toliko poguma, da bo presekala ta gordijski voz in se odločila za hitro in rigorozno rešitev. Ocenjevalci razmer so mnenja, da se lahko samo konzervativna londonska vlada odloči za dejanje, za kakršnega sta se general De Gaulle v Alžiriji ali predsednik Nixon v Vietnamu. Očitek, da razprodaja državo, bi ta zmagovalka v Falklandski vojni še prenesla. Toda, za zdaj položaj na Severnem Irskem še ne dovoljuje, da bi takšno rešitev javno napovedali, pa čeprav si jo vsi želijo.

Severnoirsko vprašanje je konec koncev zapuščina britanskega kolonializma na sosednjem otoku. Razdelitev na južnoirsko republiko in severnoirsko-britansko provinco je bila leta 1921 edina verjetna rešitev, toda na severu živi narodna večina, ki se za nobeno stvar na svetu noče imeti za Irce. To se do današnjih dni ni spremenilo. Državljanska vojna med katoliško manjšino in protestantsko večino se napaja iz številnih virov: verska nasprotja so v 20. stoletja tako globoka, kot so bila v časih evropskih verskih vojn. Protestanti so desetletja dolgo socialno, gospodarsko in politično diskriminirali katoličane. Sovraštvo »do drugih« je bistveni sestavni del kulturne dediščine, ki jih generacije predajajo druga drugi. Preveč živa je misel na maščevanje po zgledu iz starega testamenta.

F. L.

Napad IRA na britansko rensko armado v ZR Nemčiji. Prizorišče letošnjega napada v Dortmundu.

Cvetko Margon

Škrjančkova neprostovoljna pot

»Da ni bilo ničesar narejenega? Pojdite vprašat naše delavce, kmete, pogovorite se s Prekmurci, ki vedo, kje ima vrag mlade!«

»Kar sem počel, sem z mislijo, da delam dobro, da nekomu koristim!«

Cvetko Margan. Visok, vzravan možakar, človek bi dejal, ko ga prvič vidi, da ga je mesila vojska. Suvereno obvladuje prostor, sogovornike, preden kaj reče, premolkne za hip, ozko zarezane ustnice hlastno stiskajo cigareto, vsaka izrečena misel ima svojo težo, nič ni izrečeno tjavendan.

V sejni sobi občinskega odbora borčevske organizacije v Murski Soboti skupaj s tovariši rešeta dogodke na slovenski politični sceni. V njegovih ocenah je nekakšna trezna zadržanost, razmišljanje je analitično nastrojeno, življenjsko, brez patetike in nostalgije, naravnano v prihodnost. V besedovanje se komaj opazno mešajo hrvaške besede, tuj naglas, pomešan s prekmurščino, daje vedeti, da Cvetko Margan ni pognal korenin na prekmurških ravninah.

»Trudil sem se, da bi se kar najbolj naučil slovenščine, a bi dejal, da ta jezik ni mačji kaš!«

Dogajanje na Slovenskem zadnjih nekaj mesecev, vsa ta politična muzevska novina, ki se je kakor plaz zgrnila nad nas, nepripravljene in nevajene, po svoje bega tudi Cvetka Margana in njegove, ki so z iskreno mislijo v srcu zastavili življenje za cilj, ki se mu je reklo svobodna domovina, demokracija, Jugoslavija, suverena Slovenija, za pot, na kateri so bili nemalokrat prevarani in razočarani. A razočaranje znova lebdi nad Marganom in tovariši, morda res kot privid nečesa neznanega, nespoznanega in nedoživete ga, tesno povezano s težko življenjsko izkušnjo: bomo spet žejni prepeljani čez vodo?!

Margan ne gleda nikogar. Strmi v mizo, s kratkimi presledki vleče dim iz cigarete in dolgo ne reče nobene.

Potem se v enem samam, dolgem zamahu izpove.

»Stvari so se res bistveno spremenile in prav je tako, življenje je vendarle eno samo spreminjanje. Nič ni tako dobro, da bi ne moglo biti še boljše. Imam pa nekaj pomislekov. Partija je, če je že morala, razpadla prehitro, popolnoma nepripravljena, veliko njenih ljudi, tudi zelo dobri strokovnjaki, je ostalo na cesti. Tudi po občinah. Vendar je, slutim po mnogih znamenjih, to šele začetek. Ni se tako mmudilo. Zdaj so ideološki pritiski precejšnji, vsaj pri nas. Protidirektorska gonja, ta čudno neobvladovana histerija, gre vsekakor v smer, ki daje slutiti dobro pripravljen scenarij, s katerim naj bi prekrili vtis, da gre za ideološke nasprotnike. In vendar: direktor, ki se je izkazal z delom, uspehi, ki je spoštovan med delavci, četudi je komunist (saj so stranke dovoljene, mar ne?!), nam je še kako potreben. Pri zdajšnji agoniji gospodarstva si nardič, kakršni smo, le ne bi smeli privoščiti rezanja glav, ko pa nenehno tarnamo, ka-

ko nam primanjkuje strokovnjakov.

Vlada, ki je na oblasti res le še nekaj prav rosnih tednov in ji kaže tudi marsikaj spregledati (na Slovenskem pa je toleranca kaj neznana žival), je v svoji ihtavosti, da bi vse obrnila na glavo, naredila, vsaj po mojem, nekaj hudih spodrsrljav. Glejte, rezanje denarja zdravstvu, raziskovalni dejavnosti, ki nas bo edina popeljala v tako želeno Evropo, manipuliranje z visokim šolstvom, mediji, odsotnost kakršnega koli (dobre ga) socialnega programa, še vedno ne detajlno dorečen gospodarski program, vse to so dejstva, mimo katerih ni mogoče.

Vse več ljudi je brez kruha. Boje se sposobni in nespodobni. Za slednje je to kar prav. V ljudeh tli negotovost, nelagodje se plazi po cestah.

Nova oblast se, vsaj takšen vtis to ravnanje vzbuja, ukvarja s tisoč stvarmi naenkrat, na splošno rečeno pa bolj s postranskimi kot tistimi pravimi. Kaj naj rečem o nenehnem, tudi zelo grobem in žaljivem prepričevanju po dolgem in počez, da vsa ta leta po vojni pri nas ni bilo narejenega ničesar? Prav! Pojdite vprašat naše kmete, delavce, pa vam bodo iskreno povedali. In bolj ko premišljuje, bolj mi postaja jasno, da hoče nekdo ustvariti nekakšno psihozo kot podlago poznejšemu izgovoru, češ, saj se ni dalo ničesar napraviti, ko pa je bilo vendarle vse že zdavnaj zavoženo...

Borci sicer dobivamo na raznih ravneh javna zagotovila, da se naš položaj ne bo spremenil, da cenijo našo vlogo v pretekli zgodovini, pri tem pa nas delijo (kako znan obrazec ?!) na poštene in slabe, na zavedne in boljševidne, predane. Poizkusi razvrednotenja osvobodilnega boja postajajo v posamičnih stih naravnost nesramni. Sprava je razdelila ljudi, z njo je bilo doseženo prav nasprotno od tistega, kar je bilo želeno. Ne priznavam nika kršne izenačitve z nikomer, ki je bil na drugi strani, sprava sama pa, odnosno dolžno spoštovanje do vseh umrlih, s katerim se absolutno strinjam, bi morala biti pomaknjena na višjo civilizacijsko raven. Zdaj se je iz tega izcimilo vsesplošno zmerjanje in žaljenje. Prišli smo tako daleč, da bodo prej ko slej domobranci, da katere pa zgodovinsko dokazano, da so se borili na strani Nemcev – in to je tisto, kar povsod po svetu res šteje – spoznani za »prave« borce za svobodo slovenske domovine (glej trditve Vinka Levstika v sobotni prilogi Dela!?).

Za Francoze je kolaboracionist, tudi njihov nacionalni junak iz prve svetovne vojne, general Petain – samo in za vedno kolaboracionist. In neglede na to, zakaj!

To je izčrpavanje in kompleks majhnosti!

Ne zanikam, da teh stvari ni treba razčistiti. Seveda, vendar imamo ta hip toliko

življenjskih stvari, ki nas morajo čim hitreje potegniti v svetlejšo, prijaznejšo prihodnost in bi se lahko s tem ukvarjali tudi kdaj pozneje. Edino, kar potrebujemo, je enoten, v prihodnost zazrt narod.

Podjetja v stečajih. Ljudje na cestah. Razcepljenost, mi pa razpravljamo o okviru, namesto, da bi se posvetili sliki. Polna usta demokracije, za zaprtimi vrati pa se dogaja, se mi zdi, že videno. Ciklus potovanja na tuje, ki jim ni videti konca. To stane. Najbrž je tudi potrebno, vsaj nekatera (ne tista, na katerih smo slišali vdana oproščanja!), vendar pa: ali je o tem razpravljala skupščina? Je to potrdila ali pa je vse skupaj zrastle na ozkem zelniku?«

Vse to – z eno potezo, hlastno, prizadeto, z res močnim čustvenim nabojem...

Spomenik ruskim in jugoslovanskim osvoboditeljem se svetlika v soncu, simbol starega, »bo tudi to trn v peti prenoviteljem«, slišim tisti dan na murskosoboških ulicah...

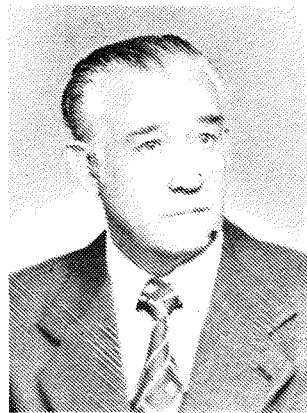
Z Marganom se zatečeva v predsednikovo sobico.

Sprehod skozi čas.

Najprej se je bilo treba nekako izviti iz vsesplošne revščine, ki je ščipala in grizla Marganove v Dragi nad Suškom (Reka), tik ob takratni jugoslovanski italijanski meji, teh enajst, od katerih jih je večina umrla že v rosi mladosti. (»Hvala bogu, bila je revščina, otroške bolezni so razsajale, hitro je šlo in hitro se je naredilo.« se zateče

v bridek črni humor). Od devetih otrok so ostali trije...

Z vinogradom in borno zemljo se ni dalo živeti. Oče, luški delavec, vsega ni zmogel. Pomembna dopolnilna

dejavnost je postal šverc (»Trdoživa stvar, ki nikoli ne izumre!«)

Mizarski vajenec Cvetko Margan se je včlanil v sindikat in se spoznal z delavskim gibanjem. S komunisti. Hrvatskimi in italijanskimi. In ker si mejo zgrabil takorekoč z roko, so Cvetko in njegovi kaj kmalu spoznali, kam pes taci moli in že zelo zgodaj začeli tkati vezi v ilegali. Leto 1941 so pričakali popolnoma pripravljeni.

»Bilo je od vraga tesno. Denarja je bilo še manj kot prej. Hrana strahotno slaba. Delati smo morali vsi brez izjeme, da smo se nekako preživeli. Potem sem organiziral skopevsko skupino in – dobro se še spomnim – 6. januarja 1943 odšel v Gorski kotar k partizanom. Že naslednji dan so okupatorji odpelja-

li v Gonars očeta, mater, sestro in brata, izropali vse, kar je bilo mogoče odnesti, še mačko in ptička, škrjančka in lokarinka (kako se že temu reče slovensko?).

Pozneje sem izvedel, da so sosedje našim pošiljali v internacijo pakete, da so se nekako izvlekli. Brat je čez čas pobegnil in se v štiriinštiridesetem pridružil partizanom.

Cvetka so dodelili odredu Marka Trboviča. Tiste dni so precej sodelovali s slovenskimi partizani v Beli Krajini in to je bil tudi čas, ko je bil prvič ranjen.

Odred so priključili novoustanovljeni 35. lički diviziji, ki so jo čakali trdi, neusmiljeni boji, mnogo žrtev in ko se je v štiriinštiridesetem letu enote priključila 13. primorsko goranski diviziji, je Cvetka znova oplazilo, tokrat huje. Zgodilo se je pri vasi Antič, nekje na meji z Bosno, v drvarski smeri. Znašel se je v Benkovcu, na zdravljenju, pozneje pa so ga, zaradi posledic rane, v Udbinah, naredili za nekakšnega kulturno-prosvetnega referenta. Nemirni partizan se je tega posla hitro naveličal in je preprosto – pobegnil ter se priključil 5. prekomorski brigadi, z njo pomagal osvobajati Gospić in ko je mesto klonilo, znova odšel svojo pot. Po treh dneh je našel svojo divizijo, se spričkal s komandantom in ostal – v bataljonu za zveze.

Ofenziva. Zaključni boji. Dogodki so si sledili kot filmske sličice. Grobnik. Spopadi pri Ilirski Bistrici. Stara Gorica. Bitke z Andersovo armado. Umik.

»Vojno pot sem končal v Opatiji, kjer je bil štab četrte armade, tam je bila ustanovljena tudi brigada za zveze.«

Partizanskemu vandrangu je sledilo civilno. V Ljubljani

je Cvetko postal nekakšen personalec, a so ga kaj hitro poslali na Lošinj in nekoliko pozneje v Pulo, kjer je spet bilo vroče. In ko so mu rekli, naj pospravi svoje stvari in gre v Ljubljano, je pač ubogal. Takšni so bili tisti časi.

Naposled so se zadeve umirile, mrzličnost se je polegla, bojovníki so se ustalili, Cvetko pa je vandral in vandral. Iz vojnega odsega na vojni odsek. Slovenske Konjice, Ljubljana, Celje, Slovenjgradec, pa dvakrat v Sarajevo (najprej v šolo za pehotne oficirje in pozneje še na izpopolnjevanje) in Mursko Soboto, dokler končno ni za vselej pristal v tem prekmurkem mestecu, se poročil z brhko Hrastničanko (»Vse žene so brhke, kajne?«), dobil dva sinova, se posvetil mladini, partiji, socialistom, zlezel takorekoč v vse luknje, kjer se je kaj dogajalo, tistih nekaj bornih ur, ki mu jih je še preostalo, pa je posvetil filateliji in značkarstvu.

»Kar nekaj albumov znamk s celega sveta se mi je nabralo. Vse to imam urejeno po področjih: živalstvo, kultura, umetnost, zgodovina, geografija in tako dalje. Zdaj to ne gre več, znamke so za penzioniste strahovito draga reč. Sem pa strasten vrtičkar. Če že govoriva o mojem življenju, potem je treba povedati, da sem se zelo rad ukvarjal z mladimi, ne le, da sem vrsto let predaval na murskosoboških srednjih šolah, na predvojaškem usposabljanju, temveč nasploh.«

Margan, so mi povedali, v očeh Prekmurcev veliko pomeni. Ob sedemdesetletnici so se ga spomnili, kako ne bi, njegovi prijatelji, borčevska organizacija, Prekmurci pač, ki so že zdavnaj pozabili, da Cvetko ni »njihov«, saj, kajpak, le malo njih ve, da so ga zibali nedaleč stran od Jadranskega morja.

Milenko Strašek

vinko

Podjetje za proizvodnjo
in predelavo
valovitega kartona, p. o.
LOGATEC,
Tržaška 1

Politkomisar Sime zbira in komentira

Seks v parlamentu

Če bi človek verjel ugledni poslanki ga. Spomenki Hribarjevi, demosovi gospodinj, ki v vladni koaliciji nepopustljivo skrbi, da je vse ob pravem času na svojem mestu, je bilo v prejšnji slovenski skupščini naravnost obupno dolčas. Po njenem poslanci niso počeli nič drugega, kot samo dvigali roke.

Zdaj pa je vse drugače v novem večstrankarskem slovenskem parlamentu, kjer ima demos večino. Ta je vpeljal tudi novo prakso, ki jo ne poznajo niti zahodni parlamenti, da čez noč pripravijo zakone, zjutraj jih dostavijo poslancem na skupščinske klopi, nato pa jih sprejmejo po ekspresnem postopku. Dobro utečeni in podmazani demosov glasovalni stroj pač ne pozna nobene milosti in se ravna po starem rimskem reku »Vae victis!« (Gorje premaganemu).

Zaman so ostre pripombe (in tiho preklinjanje med zobmi) opozicijskih poslancev, da je to zelo daleč od proklamirane demokracije in pravil parlamentarnega bontona.

Ob tem pa je višek arogance izjava demosovega jastreba (oznaka mariborskega Večera) g. dr. Dimitrija Rupla: »Menim, da so komunisti imeli dovolj časa in možnosti za osrečevanje Slovencev in da bi si lahko za kratek čas oddahnili.« Če bi bil demosov jastreb količkaj dosleden, bi se moral tudi sam malo oddahniti, ker je tudi sam kot nekdanji komunist osrečeval Slovence. Vendar je vitez, da spoštovani dr. Dimitrij Rupel sploh ne more živeti brez osrečevanja Slovencev, pri čemer trenutna firma, ki jo zastopa, sploh ni važna. Njemu

ni jeziki so natolcevali, da je v enem mandatu (v štirih letih) obletal zemeljsko oblo. Če bo Rupel še vnaprej tako vneto potoval po belem svetu – vsi znaki kažejo na to –, je z gotovostjo pričakovati, da bo slavni rekord Mika Špiljka potolkel že v dveh letih! Včasih potuje s spoštovanim doktorjem D. R. tudi spoštovani g. Lojze Peterle, predsednik slovenske vlade...

Prijetno novost – veterino – je vpeljal v razgibano slovensko politiko g. Janez Črnej, demosov poslanec zbora občin (Sobotna priloga Dela 28. julija): »Gospod Vitomir Pukl, podpredsednik Skupščine RS, in gospod dr. Rajko Pirnat, sekretar za pravosodje in državno upravo, sta legitimna predstavnik skupščine RS. Bila sta legitimno izvoljena. Izpolnjujeta samo svoje funkcijske dolžnosti do skupščine RS in volilcev.

V primeru Francke Strmole-Hlastec sta hotela na zelo korekten in omikan način povedati tistim, ki sami ne dojemajo sprememb, naj se umaknejo.

Po poklicu sem veterinar in vem, da je mojim pacientom zelo težko na lep način vsiliti spoznanje, da so bolni in da jih bo moja intervencija pozdravila. Sicer pa je za moje strokovno delo dovolj samo strokovna izobrazba.« (konec navedbe)

Ugodni demosov veterinar (najboljši veterinar med poslanci ali najboljši poslanec med veterinarji) pa hudo slabo vidi. Sprejeda je namreč pomembno dejstvo, da Francika Strmole-Hlastec pač za veliko večino Slovencev, še ni – krava! Kljub temu pa le menim, da bo vseeno zelo do-

kov umetnega osemenjevanja... Političnega seveda, da ne bo pomot!

In končno gre demosu tudi neminljiva zasluga, da je uvedel v slovenski parlament še – seks! Mene to ni niti poseben presenetilo, ker že dolgo vem, da je opozicija v slovenskem parlamentu »jebena stran«, kot temu pravijo v deželah onkraj Sotle. Rahločutni bralci naj mi ne zamerijo tega krepkega narodnega izraza, ki je pač posledica demosovega skupščinskega izživljanja...

Za vdor seksa v parlament je zaslužen demosov poslanec g. Andrej Capuder: »...en majhen komentar na vso to razpravo okoli dnevnega reda. Opažam, kako zlasti poslanci opozicije težko zadržijo svojo politično ejakulacijo in povedo vse že ob tem, ko razpravljamo o dnevnem redu. Predlagam, da svoje naboj hranimo za razpravo.«

Komaj je Capuder odnesel pete, že je za govornico privihrala opozicijska poslanka Darja Lavtižar-Beblerjeva in zaradi svojih baročnih oblik še vsa zadihana izjavila: »Čeprav sem iz opozicijske stranke, od mene ne pričakujte nikakršne ejakulacije!«

In zgodil se je čudež: temperamentni in duhoviti poslanki je vsa dvorana spontano zaploskala, tako demosovci kot opozicionalci!

Zatem je govornico zavzel plečati in bradat prenovitelj Emil Milan Pintar, bodoči predsednik republiške vlade v senci, in v stilu filozofa-sociologa razložil: »V zvezi s tehtno ugotovitvijo gospoda Capudra, da ima opozicija ves čas nek pritisk in politično ejakulacijo, bi rekel, da pač ne morete drugega pričakovati ob trajnem političnem posilstvu, ki ga doživljamo. To je pač normalna reakcija normalnih moških in jaz ne znam drugače reagirati. Ko boste zdaj imeli v rokah dnevni red, prestejte, s kolikimi točkami ste se tisti, ki nimate posebnih kanalov z režimskim delom, seznanili doma, s kom posvečevali, s kom pogovarjali, koliko točk pa je takih, ki so pravzaprav danes tukaj penetrirane v tkivo skupščinskega dela.«

Pripomba: vse navedbe Capudra, Lavtižar-Beblerjeve in Pintarja so prepisane z magnetograma...

Ta zgodovinski trenutek v razvoju slovenskega parlamenta je ljubljanska televizija v besedi in sliki verno prikazala svojim gledalcem, demos se ni pritožil...

Ob tem pa nihče ne želi preokovati, do kakšnih razsežnosti se bo razvil politični seks v parlamentu doline šentflorjanske. Klubi poslancev strank, zastopanih v parlamentu, se bodo hočeš-nočeš morali opredeliti in dajati (kot doslej) svojim poslancem točno navodila, kako naj se obnašajo in do kod lahko grejo brez škode za telo in dušo. Ni mi jasno, če se tega seksa lahko brez greha udeleži – denimo – bogaboječ poslanec krščanskodemokratske stranke? Kaj bo s politično toplimi brati, onanisti in lezbijkami? Tu ostaja še politični aids v vsej svoji grozovitosti zapletenosti.

Ali naj bo v slovenskem parlamentu tudi kolegica slavne rimske Cicolline, ki javnosti tako rada kaže svoje snežnobeleske joške? Če sloven-

ski parlament ne bo nikakor mogel brez nje, je nemudoma ustanoviti še radikalno stranko. Rimska zasebna izvajalka najstarejše obrti na svetu je namreč članica radikalne stranke.

Spričo vsega naštetega iskreno verjamem, da bogaboječemu demosovemu poslancu ob njegovem »revolucionarnem predlogu« še zdaleč ni prišlo na misel, kakšne velike zapetljaje je sprožil. Bojim se, da zato prav zlahka ne bo dobil odveze...

Tercialke vseh vrst se že odkrito zgražajo, ker je seks v parlament vpeljal prav »njihov« človek. Če bi to storil kakšen komunist, četudi prenovitelj, bi to še nekako razumela, ker so komunisti že vnaprej obsojeni na večno peko ob živem ognju na dnu pekla tako gotovo, kot jih demokracijo preglasujejo v slovenskem parlamentu.

Naj sklenem: stara slovenska skupščina je bila pravi otroški vrtec v primerjavi s sedanjim parlamentom, kjer brezpogojno vlada demosova istomišljenost in njegov glasovalni stroj. Močne argumente opozicije pa stalno posiljuje s svojimi argumenti moči!

Vendar tudi demosu čas neusmiljeno teče in bo moral brez vsakih, pogosto za lase privlečenih izgovorov, kaj kmalu pokazati, kaj je doslej dobrega storil za slovenski narod. Tak način vladanja ne obeta prav nič dobrega...

Lop po opoziciji

Podpredsednik družbenopolitičnega zbora slovenske skupščine in eden prvakov Ruplove SDZ in demosa Tone Peršak je 29. julija v Ljubotmeru socialdemokratom in drugim članom demosa govoril o trenutnih razmerah v Sloveniji po volitvah in tudi o načrtovanih oziroma napovedanih političnih dogodkih in dogajanjih do začetka prihodnjega leta.

Poslušalci so izrazili kar veliko nezadovoljstvo, kot poroča Delo 30. julija, med počasnostjo nove oblasti, ko gre za spreminjanje razmer v Sloveniji in dodali, da jih bo k hitrejšim spremembam prisilila volilna baza. Dodali so še, da predsednika vlade Peterleta ljudje kritizirajo, da preveč potuje, namesto, da bi se ukvarjal z gospodarstvom.

Ob tem sem se spomnil francoskega političnega reka »Gouverner, c'est prévoir« (vladati, pomeni predvidevati), ki ga je znani francoski pisatelj Anatole France obrnil na glavo »Gouverner, c'est mécontenter« (vladati, pomeni delati ljudi nezadovoljne). Zdi se mi, da demosova vlada zelo spoštuje Anatola Francea...

Po nepisanem demosovem pravilu tudi spoštovani Peršak ni zamudil priložnosti, da ne bi lopnil po opoziciji. Nova oblast ima po Peršakovih besedah veliko težav z opozicijo. Ta nastopa z višje pozicije vednosti in ne kot enakopraven partner do ljudi, ki so na volitvah zmagali. Nenormalno je, da ima opozicija ključne ljudi v javnih medijih, gospodarstvu in celo v republiških upravnih organih. Ministri v novi vladi tako sami postavljajo gradiva, kajti njihovi pomočniki oziroma strokovne službe delajo in razmišljajo po starem. (podčrtal Sime)

ske koalicije v drugi svetovni vojni. (Tanjug)

Znano je, da vladajoči demos zelo tesno sodeluje s Tudičmanovo HDZ, vladajočo stranko na Hrvaškem. Na zadnjem zasedanju slovenske skupščine pa so celo za vzgled navedli zakon o amnestiji zapornikov na Hrvaškem.

Zato javno vprašujem spoštovanega ministra slovenske vlade za vprašanja borcev in invalidov NOV: ali tudi slovenska vlada razmišlja – podobno kot hrvaška – o ustanovitvi nekakšne veteranske organizacije pripadnikov vojaških formacij (MVAC, belogardistov, plavogardistov, četnikov, domobrancev, črnorokcev itd.), ki so se na strani okupatorjev borili proti borcev NOV in protihitlerjski koaliciji?

Za jasen in predvsem nedvoumen odgovor se vnaprej zahvalim.

Vlada na varnem

Švicarska vlada si za primer vojne gradi novo zaklonišče. Zdajšnjega, za katerega nihče ne ve, kje je, ne bi mogli uporabljati, ker ga od časa do časa poplavijo podzemne vode. Gradnja novega zaklonišča bo stala 252 milijonov frankov (okoli 180 milijonov dolarjev), zato ga gradijo postopoma.

Po izjavah spoštovanih ministrov Janše in Bavčarja, vladni bunker v Kočevski Reki ni zamakal... Vendar zdaj vedo vsi zanj!

Ali bo zdaj slovenska vlada, po vzoru švicarske, začela graditi zase novo zaklonišče?

Vaš Sime

Sramotne ideje

Odločno zavračamo vsak poskus organiziranja tako imenovane veteranske organizacije pripadnikov narodnoosvobodilne vojske in sovražnih vojakov bivše Neodvisne države Hrvaške, so povedali na seji predsedstva mestnega odbora ZZB NOV Zagreb.

Ideje o organiziranju tako imenovane veteranske organizacije so, kot so poudarili, sramotno za borce NOB, saj jih skušajo izenačiti s fašističnimi vojaki, proti katerim so se bojevali Titovi partizani in celotna fronta protihitlerjev-

Pometamo pred svojim pragom

Vroč – hladno

Z gospodarskimi reformami, torej s takšnimi posegi, kjer prihaja do reforme političnega sistema le po posledici in ne zaradi reforme same, imajo (post) socialistične države obilo izkušenj. Tako je tudi pri nas. Prejšnje reforme so se praviloma končale z vračanjem na staro, kar prča, da so ovire povsem neekonomске. Vnašanje socialnih elementov v ekonomijo, še zlasti v delitev dohodka, je trajalo predolgo in je utrdilo v »delavskem razredu« in ne le v politični oblasti mnoge zlagane presoje o možnostih socializma v realnih ekonomskih odnosih. Dovolj je ob tem omeniti prenizke stanarine, cene elektrike, mesa in hrane.

Za jugoslovansko gospodarstvo je potemtakem tudi danes, ko pihljajo z zahoda države demokratični vetriči, značilna »hladna generalna stavka«. Hladna zato, ker nikoli ni javno napovedana, nima ne ciljev, niti ni mogoče napovedati konca, generalna zato, ker se je vsi udeležujejo, zlasti pa delavci v gospodarstvu, stavka pa zato, ker je na las podobna vsem stavkam – vsi izgubljajo, ni zmagovala. In pri tem ne gre za zavestno stavko, za premišljen bojkot in diverzijo. Govor je o svojevrstni socialni entropiji, kot bi dejal žal že pokojni dr. Marijan Korošič. V zaprtih sistemih pač zmanjkuje energije.

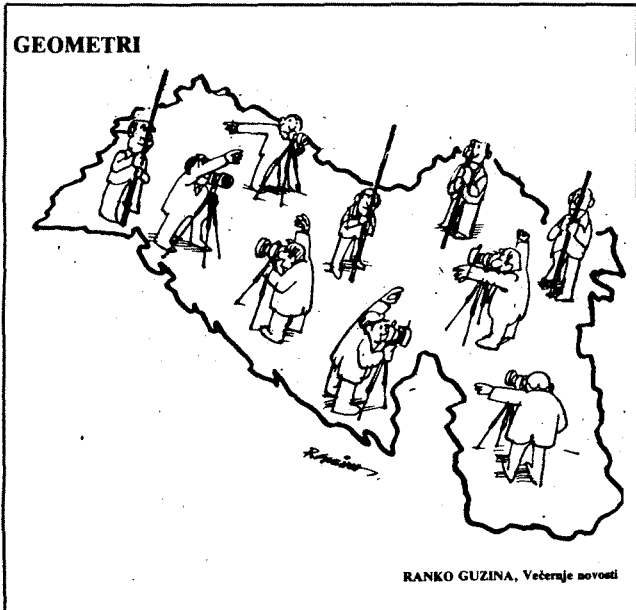
Občasne reforme niso ostale povsem brez odmeva. Postopno se v Jugoslaviji odpirajo mnoge tabijske teme, več se toleranca pisane besede, več se bere in razpravlja, mladi ljudje se prebujajo iz letargije, fraziranja je vedno manj. Le oblast, vseh barv in imen, poskuša s svojim ravnanjem dokazati, kako trg dejansko omejuje politično oblast. Torej je proti trgu.

Politiki so prisiljena nacionalna čustva vrlih naselencev našega Zaevropja uporabili kot samostrele, meče, nože, pištole in puške medsebojnih obračunov. Spremembe ustave so v Srbiji pospremili z ustrezno patetično retoriko, mediji so pisali o »novi strani v analih zgodovine«, o »zmagi resnice in pravice«. Po takšnih izjavah se ni čuditi, če drugi narodi prisluhnejo in se ustrašijo srbskih hegemonističnih aspiracij. Od odprave ene nepravilnosti do uveljavitve druge je le majhen korak. Albanski nacionalizem na Kosovu je vsaj enak srbskemu, Slovenci si vse prevečkrat vzamejo vlogu civilizacijskega učitelja Jugoslavije, Hrvati praznujejo svoje odkrite nacionalistične manifestacije, v Bosni in Hercegovini so začeli prešteti dede in pradede treh narodov, v Črni gori se nadaljuje latentna razprava o tem, ali so »boljši« Srbi ali narod, v Makedoniji lačnih želodev gradijo samostojno pravoslavno cerkev, ki jo priznavajo samo katoliki.

V tej godolji političnih stališč in novih strank s starimi razprtijami je dovolj prostora in »demokracije« za »izjave« in sporočila najrazličnejših kvislingov, ki po petdesetih letih hite dokazovati, da so bile z okupatorjevimi puškami oborožene pravzaprav narodne vojske, ki so se borile proti resnični nevarnosti rdeče barve. »Zmernejši« pa bi vse kosti spravili v isti grob.

Piscu teh vrstic se zdi, da se bo še kdaj »zgodil narod«. Takrat, ko bo ljudem in narodom, na katere se zdaj sklicujejo politiki vseh barv, prekipelo, ko jim bo dovolj praznih puhlic in še praznejših želodev. Upam, da bom zraven.

Ivan Vidic

gre samo in le za osrečevanje...

Zato sem že slišal nov pobožni vzdihljaj »Vojske, kuge, lakote in Rupla, reši nas, o Gospod!«

Za bivšega visokega zveznega funkcionarja Mela Špiljka je znano, da je zelo rad potoval po širnem svetu, na državne stroške seveda. Zlob-

bro skrbel za zdravje – demosovih bikov...

Ob tem pa povsem razumem tiho zaskrbljenost nekaterih preudarnih demosovih voditeljev, da ne bi njihov zagnani veterinar v parlamentu le šel predaleč. Nastale bi nepopravljive politične posledice, če bi se lotil – denimo – s pomočjo demosovih bi-

Po sledah do očetovega groba ali kaj se je dogajalo v Starem logu v dneh roške ofenzive

Za Kočevarji so potem prišli različni ljudje z Dvora, Stavče vasi, Žužemberka, s Suhe krajine, pa tudi nekateri drugi, ki so pribežali sem izpod Nemcev. Italijanska Emona jim je dala izpraznjene hiše, zemljo, zaposlili so jih v hlevih in drugje. Italijani, mislim vojaki, so se k nam pripeljali na ponedeljek po veliki noči z motorji-prikolčarji. Kako smo bili razočarani! Sploh jih nismo marali. Kočevarji se niso radi izselili, ampak pod Italijani so pa še manj hoteli biti. Še preden so vsi naši odšli, so že prišli karabinjerji. Kakih 15 do 18 jih je bilo. Nosili so po hišah prat, dekletom so se ponujali, vedno so kaj prinesli. Uslužbenci Emone so stanovali v eni hiši, karabinjerji pa v drugi. Italijani so mamno svarili, naj se z nami raje premakne v Kočevje, pod njihovo zaščito, mama je pa spet rekla:

»Kaj bomo pa tam? Kar bo, pa bo. Od hiše ne gremo nikamor!«

Uslužbenci Emone so hodili po opustelih vaseh, zbirali preostalo živino, poljščine, zbirali so vse, kar je bilo kaj vrednega in to pošiljali v Italijo. Ko so jih partizani prvič napadli, si pa niso več upali daleč iz vasi.

12. maja 1942 pa so vas zapustili. Takrat je pri nas tudi prvič gorelo. Pravzaprav sta goreli le dve hiši, tisti dve, v katerih sta bili družini slovenskih orožnikov. Ko so jim ukazali, naj se z njimi umaknejo v Kočevje, so se raje umaknili proti Hinjam in za kazen so jim požgali hiši. Nihče ni smel gasiti.

No, potem so prišli partizani in vsi smo bili strašno veseli, čeprav Italijani niso bili nasilni. V ofenzivi so pa čisto ponoreli. Moški so že prej pobegnili k svojem ali pa k partizanom. Ja, takrat je bilo res grozno! Tega ni mogoče pozabiti!

Najprej je prišla italijanska patrula po hišah naročat, da bodimo kar lepo doma, da se nam ne bo nič zgodilo, potem pa, dve uri kasneje, pridejo in nas surovo naženejo v tisto veliko hišo za lužo. Pobrali so vse: tudi učiteljico, njene otroke, mamo, staro in mla-do, vse ljudi, ki so bili v vasi ali pa so jih zajeli kje v gozdovih. Moške so imeli zaprte zgoraj, ženske in otroke pa spodaj. Nas je bilo, žensk in otrok, za en velik tovarnjak. Vse so popisali, zasliševali pa niso nič.

Bilo je na soboto zvečer. Ponoči so otroci jokali, ker so bili lačni. Domačinke smo se okorajžile in preko tolmača zahtevale, da nas spustijo domov vsaj po hrano za otroke, po kakšne obleke, karkoli. In so nas res spustili. Pod stražo seveda. Pa nismo nič našle. V tisti noči je bilo vse pokradeno: kure, prašiči, živina, hrana, obleke... Vse so tisto noč Italijani pobrali in odpeljali.

Še isti dan, na nedeljo, so nas s kamionom odpeljali naprej. Obdržali so samo poštarico zaradi telefona, pa Grčmanovo Marijo in njenega sina, ker so na vsak način hoteli zvedeti, kje je Ledena jama, kjer da imajo partizani veliko skladišče. Vse njene, tudi staro in onemoglo mater, so odpeljali takrat kot nas. Njen mož je bil pa zgoraj z drugimi moškimi zaprt. Morali so jih tepsti, morali. Je rekla, da je slišala, kako so vpili, da je bilo groza poslušati.

Odpeljali so nas v Ljubljano v šentpetersko kasarno, kjer so nas imeli zaprte tri tedne. Enkrat na dan smo dobili nekakšno čorbo. V eni taki veliki sobi samo bili, kasarniški. Od tam so nas odpeljali pa na Rab in nazadnje še v Gonars. Kaj bi vam o tem pripovedovala! Saj so vam vaši že vse povedali, si je obrisala solze. Potem se je

obrnila k štedilniku in pristavila za kavo. Najbrž, da bi se umirila, zbrala.

Veliko sem slišala, veliko brala o internacijah, a eno je slišati, drugo doživeti. In to v najlepših mladih letih, ko je bil čas za ljubezen, ples, za srečo!

Samo 17. avgusta 1942 so Italijani izpraznili cele vasi, okrog 6.000 Slovencev. Ob koncu oktobra je bilo na Rabu že 15.000 Slovencev, v Gonarsu 4.000, v Trevisu in Padovi po 3.500, a taborišča so bila tudi drugje. Niti približno točno ni mogoče ugotoviti števila. Zelo slabo evdenco so vodili. Tudi našega priimka ne najdem v seznamih, pa bi moral biti zapisan štirikrat. Namen je bil jasen: izprazniti slovensko ozemlje. Pobrali vse: starce, otroke, bolne, invalide, slaboumne, pametne, tudi nosečnice. V Gonarsu se je v času od 25. decembra 1942 do 25. marca 1943 rodilo 63 otrok! Preko 1000 otrok, starih pod deset let, je bilo interniranih. Mnogo je bilo osamljenih, ker so jim starši prej pomrli ali pa so jih prej izpustili domov. Umrljivost je bila največja prav med otroki, ker ni bilo mleka. Po petnajst jih je na Rabu umrlo dnevno zaradi bolezni prebavil, shiranosti, nalezljivih bolezni...

»V Gonarsu smo zvedeli za kapitulacijo Italije,« se je spet oglasila gospa Marija. Nek obveščevalec je prišel mednje in hotel imeti sestanek z njimi.

»Kakšen sestanek,« smo vsi rekli, »kar povej!«

Pa je povedal, da so Italijani položili orožje, ampak že prihajajo Nemci. Lahko pridejo tudi sem in nas zadržijo ali pa odženejo v še hujša taborišča. Zato so se še tisto noč poskrili v koruznem polju za barakami. Ko se je zdani-lo, so jo mahnili proti železniški postaji. Prišli so do vode, da so se odžejali in malo osvežili.

»Mislili smo, da se bomo z vlakom lahko odpeljali domov. Pa sem k sreči ujela pogovor dveh Italijank. »Ubogi Jugoslovani,« je rekla ena. »Toliko so prestali, zdaj bodo prišli pa Nemci in bodo vse odpeljali v svoje lagerje.«

Vlak je že žvižgal. V zadnjem trenutku smo se poskrili med koruzo ob progi, da nas niso videli. Potem pa kar peš naprej! Na cesti proti Furlaniji smo naleteli na vse polno naših, malo kasneje pa tudi na partizane. Njihov komandant nam je pokazal prazno šolo, kamor so nam partizani prinesli slamo, da smo nanjo polegali in se spočiti. Tudi za hrano so poskrbeli. Zvečer nam je pa komandant razložil, kakšen je položaj. Rekel je, da lahko gremo z njimi. Kdor ne želi, gre pa lahko domov. Vsakega posebej je vprašal, tudi mene. Rekla sem, da če bom sposobna pomagati, bom raje doma, v domačem kraju, tu se nič ne spoznam.

Drugi dan so nam pokazali pot in nas dolgo spremljali. Bolj ko smo se bližali, več domobrancev smo srečevali. Štirinajst dni je trajala naša pot domov. Pravzaprav nisem šla domov ravno v Stari log. Že prej smo se namreč dogovorili: Če se zgubimo, se spet dobimo pri maminem bratu v Livoldu!

Si morete misliti, da sem prav tisti dan v Kočevju srečala tudi svojega brata? Kar naenkrat se mi je eden od partizanov zdel znan, njemu podoben. Zavpijem! Skočim z voza, na katerem sem sedela! Stečem nazaj! A si ti? Zavpijem in jočem od sreče. Ranjen je bil in že drugi dan je moral nazaj v partizansko bolnišnico.

A ni to usoda, da se srečava prav na tisti dan? Prav v tistem trenutku?« spet zahlipa in doda: »Vsi smo jokali od sreče, ko smo se spet našli pri stricu. In mislili smo, da je že

vse hudo za nami, pa je še prišlo. Tudi nemško taborišče sem okusila, pa o tem ne bom pripovedovala, preveč žalosti je že za danes, ni res?«

Res je. Žal mi je, da sem jo tako vznemirila. Ampak, ali o moških, ki so bili zaprti v tisti hiši, ne ve nič drugega? Zaradi tega sem vendar prišla!

»Ja, tiste so pa drugi dan streljali. Je rekla poštarica, da so jih prav takrat gnali proti pokopališču, ko so njih nalagali na tovarnjak. In mašince je tudi slišala peti. Ampak zdaj so že vsi, ki bi morali kaj vedeti, pomrli. Edino, veste, kdo bi še lahko kaj vedel, se razveseli, »Hrovatov Jan-ko. Nekje v Krškem živi. On je bil tudi z njimi zaprt in ga je nek Italijan v zadnjem trenutku rešil. On bi lahko kaj več povedal.«

Tako je vesela, ko ji je uspelo najti novo sled zame.

Kako sem bila vesela šele jaz! Z njim zaprt! Morda se spomni mojega ata? Ali pa vsaj tistih zadnjih trenutkov?

Hitro ga najdem po telefonu in dogovoriva se, kdaj lahko pridem. Ves mladeniški me sprejme. Nenavadno je čil za svoja leta, kljub dvema infarktoma. Celo popoldne sem pri njih. Klepetamo, vrtam z vprašanji vanj, kar naprej ga usmerjam v Stari log, čeprav čutim, da bi raje govoril o drugih stvareh. Drugič, kdaj drugič, bi mu rada rekla, danes me zanima Stari log v času med 17. in 21. avgustom 1942. Danes sem tu zaradi mojega očeta! Nekako takole steče beseda:

Jankova pripoved

»V Stari log smo prišli marca 1942. Starša sta bila revna dninarja iz Žužemberka. Emona je delila zemljo. Dobili smo hišo pod šolo in zemljo ob poti proti Cesti. Danes o tisti hiši ni več sledu. Ko smo prišli, je bila že vsa živina pobrana in spravljena v Emoninih hlevih. Tudi svoje hlapce so že imeli. Tik pred ofenzivo so živino pobrali partizani.

Takrat sem bil star sedemnajst let. Učitelj Trobiš nas je razporedil, vse moške od petnajstega, šestnajstega leta dalje, v stalno vaško patrulo.

Imeli smo puško, gasilsko trobento in vselej sva hodila po dva skupaj okrog vasi ter opazovala, če od kod ne prihajajo Italijani. Za ves teden je bil narejen razpored. Če kdo ni bil sposoben za to, je bil zadolžen za sajenje zelja na Pugledu, Cesti in po drugih kočevskih vaseh. V delovnih brigadah so bile tudi ženske.«

Res je, prebrala sem nekje, da je bila stalna straža tudi v cerkvenem zvoniku, stražarja je imel trobento, s katero je opozarjal na nevarnost. Torej je cerkev bila! Gospa Marija mi je povedala, da so jo porušili šele petinpetdesetega leta. Od bombardiranja je bila vsa zdelana. V njej so bila skladišča kmetijske zadruge in morali so se odločiti: ali jo popraviti ali porušiti. Denarja za popravilo ni bilo, časi so bili tudi taki, pa so jo porušili. Ampak denar so koristno porabili. Enega gasilca so z njim šolali, nekaj gasilske opreme so kupili, tov. Ožbalt pa je dejal, da so nekaj denarja porabili tudi za elektrifikacijo kraja. Na mestu, kjer je stala cerkev, je zdaj stanovanjski blok. »Pa je vendar škoda. Cerkev je bila zgodovinska pomembna,« je obžalovala gospa Marija.

Seveda je škoda! Vsakega kulturnozgodovinskega spomenika, ki ga nismo znali očuvati, je škoda. Zdjaj to vemo vsi. Prepozno za marsikatero neprecenljivo narodovo zgodovinsko bogastvo.

Tudi o tem delovnem bataljonu zvem iz različnih zapisov marsikaj. Ustanovljen je bil junija 1942 in je skrbel za spravo sena, sadja, poljskih pridelkov... Bil je razmeščen po vaseh Cesta, Stari log, Pugled. Vanj so bili vključeni tudi tisti rešeni interniranci z vlaka pri Verdu, ki so jih partizani rešili 29. junija tistega leta. Tisti, ki niso hoteli ali pa niso mogli med partizane, so šli v delavski bataljon. In prav zaradi stalnih preletov letal, ki so streljali po vsem, kar se je premikalo, so postavili v zvoniku stražo, ki je bližanje letal naznanila s trobento.

»Od Kočevarjev so ostali v vasi samo Midetovi (iz nje Marija, poročena Dulc), ki so imeli tudi kovačnico, a ni več

Dr. Ivan Logar

Zapiski terenskega zdravnika

Saj mu kar dehti iz perila v preveč zakurjeni sobi. Hčerka dela v lekarni in mu nanosi zdravil čuda veliko. On pa jih je kot bonbone.

Pri pregledu pljuča prosta, hud kašelj, težek izdih. Gripa, tipična za zimo 1951. Vročina okrog 38. Kaj naj mu dam? Ker je že vsega imel, sem mu zapisal Phenalgin. Diag. Bronhitis griposa.

Na sv. Petra cesti so majhne hišice, nekoč ljubljanske kmetije. V eni izmed takih stanuje v podstrežju 50-letna mama in žena upokojenca. Čez ozke lesne stopnice prideš pod streho v majhne, zatohle luknje ali sobe, ki so natrpane s starim pohištvo. Vseposvobodne kopobe v cenenih okvirjih in Marijin kvet po papirantim cvetjem. Mama leži v postelji, kašlja in se poti. Je pa kar zgovorna in dobrodušna. Mozek ji streže in se boji za svojo družico, s katero sta pred mnogo leti dala življenje sinu in dvema dekletoma. Fant je star okrog 25 let in ravno prižiga električne lučke pri jasličah. V kotu je močno nacičkan božično drevesce, kot kmečki štant. Vsega dobiš na njem, kar se je s tekom let nabralo in shranilo v črvivih predalih starinskega »šu-

bladkostna«. In drevo je na pero nekdanjega avtomata za bonbone, ki so jih imeli na kolodvorih. In drevesce se vrti, daje veselje. Z njim pa električne lučke, kot na vrtiljaku.

»Veste«, mi pravi mati, »pri nas je še vse po starem in se najrajši držimo še starih, dobrih časov.«

Hitro opravi pregled. Gripa kot povsod. Sulfathiasol in sirup. Kot mi je pravil oče, je njihovo stanovanje bilo pred veliko leti shramba za suho seno nad hlevom. Visoki leseni pod oknom, kjer se vrti drevesce, je bila odprtina, skozi katero so metali seno v hlev.

Naslednji obisk v Komenskega ulici v nekdanjem Rokodelskem domu, ki so ga vodili katoliški duhovniki. Sedaj preurejajo hišo, predstavljajo stene in kar s tesnobo greš po nezavarovanih stopnicah v babi-lonsko temo brez žarnic. Zopet stanovanjska mizerija. Dolge, ozke sobe so bile nekoč sobe duhovnikov-samcev, kar lahko uganeš na prvi pogled. Danes pa se drenja v taki sobi kopica ljudi z otroki. 43-letna močna, robustna ženska ima vročino. Vse jo boli, roke, noge, kiha, kašlja. Gripa

v klasični obliki. Moža poznam. Izredno močan mož, priden, delaven, za ročno delo naravnost hrust. Žena leži na stari polomljeni postelji z majhno punčko, mož na zofi s fantičkom. Na drugi leseni postelji dveleten fantiček bledega obraza. Dve velikanski omari različne velikosti in oblike ob steni. To je soba. Železen štedilnik, kuhinjska posoda, majhna miza, plenice pod stropom, to je kuhinja. Moderno bi rekli: kuhinja s spalnico brez pregrade. Še črn omet nad štedilnikom, par cenenih podob kot lovilci prahu, pa je higiensko stanovanje sredi Ljubljane za 5 oseb kompletno. Ni kaj pripomniti. Tam kjer je nekoč spal gospod s posteljo v kotu in klečalnikom ob oknu, je danes dovolj prostora za dva odrasla s tremi majhnimi otroki.

Bilo je že proti 11. ko sem obiskal vladnega uradnika, stanujočega v Zeleni nemi. Ceste v Ljubljani so ponoči v avtomobilski luči svetli trakovi, vsi navrtani od ogromnih kotanj. Skoraj zgubiš upanje, da bo avto zvozil iz take jame. V petih letih so postale naše makadamske ceste razvaline. Ogromen avtomobilski promet s tovornimi kolosi, nikakršno popraviljanje, vedno isti refreni ljudi. Bližamo se srednjemu veku, ko je bil najbolj varen promet z nosilnicami. Ob Zeleni jami so samo majhne hišice, druga podobna drugi. V majhni sobi leži bolnik, strežeta mu žena in mati. V partizanih je imel baje meningitis, sedaj ima enkrat do dvakrat na leto božjast. Zgubi zavest, pene na ustih, pozneje dolg spanec in glavobol. Zdravil nisem ordiniral, ker

ima že luminal, luminalete in neke ameri-kanske tablete. Kot član volilne komisije se je pri zadnjih nedeljskih volitvah precej razburil. Zvečer pa je dobil napad.

In zopet na drugi konec Ljubljane v Korosko ulico v Žel. fondove hiše za Bežigradom. 14-letni sin uslužbenca pri Direkciji železnice leži že tri dni. Fant je bral žogo in se je prehladil. V šoli je zelo temeljit, saj ponavlja 4. razred gimnazije. Iz klasične je presedlal na bežigrajsko. Igra pa dobro flavto in klarinet. Fant je precej šibek, bled in navihanih oči. Boli ga grlo in težko požira.

Diagnoza: angina tons in otečene vratne bezgavke. Je najstarejši izmed treh fantov. Oče je bled, slaboten, sin mu je zelo podoben. Ordinaral sem sulfamid in izpiranje ust s hipermanganom. Opozoril sem mamo, da mora ponovno klicati zdravnika, če bi bil sum na davico.

3-letni fantiček se grozno dere, ko me zagleda. Njegov bratec je že nekaj dni v Infekcijski bolnici v Japljevi, ker ima škrlatinko. Isto ugotovim za malčka. Je blondinec, nežne kože in zelo podoben očetu. Stanujejo na Tyrševi cesti, kjer je bila nekoč znana lekarna. Mati, uslužbena pri kemijski industriji, se je tolažila s tem, da bo sinko kmalu doma, ker po novem dajejo otroku ogromne doze Penicilina in ga po 7 dneh spustijo domov.

Ko sem odhajal, sem videl v 2. nadstropju odprta vrata nekega stanovanja. Stopim noter. Začuda veliko stanovanje, vse v parketih, je prazno in zapuščeno. Le na dolgem hodniku veliki, leseni zaboji, silno

Nande Vidmar, Požgani dom, 1944, tuš

delala, ko smo prišli tja mi, pa menda Heferletovi. Franc Mide je šel že zgodaj v partizane. Spomnim se, kako sem ga občudoval, ker je imel pravi mitraljez. To je bilo takrat, ko se je tudi pri nas začela ofenziva in smo pred Italijani bežali na Rog.

Malo pred tem pa smo šli s sekirami in žagami rušiti drevje ob cesti, ki vodi proti Kočevju. Okrog trideset moških nas je bilo. Italijani pa iz zasede po nas. K sreči niso nobenega zadeli. Jaz sem se vrnil v vas dve ali celo tri ure za drugimi, da so že mislili, da so me zadeli ali zajeli. Tistega dne nismo nič več naredili, naslednji dan pa smo šli spet v akcijo, a mnogo bliže. Samo nekaj dreves smo zrušili. Zdaj smo že vedeli, da se ofenziva bliža tudi k nam.

Saj! Partizani pa so mislili, da je že vse mimo, da se ogromne kolone Italijanov valijo proti Hrvaški. V resnici so šli po temeljito pripravljene načrte sklepati obroči okrog Roga, da bi partizane popolnoma uničili.

»Potem so prišli v vas partizani.« Janko spet najde nit. »Umaknite se,« so rekli, »kdor se more in kakor se more, naj se reši!«

Zlasti moški smo se takoj umaknili. Tudi brat in jaz. Ves dan sva hodila po Rogu, drugi dan pa nama nekdo reče: »Oče in mati sta tudi prišla.«

In sta res. Z vozom. Na

njem sta imela najnujnejše. K vozu sta privezala dve kozi, v zaboju na vozu sta imela celo zajce orjake in »štrozak.«

»Ja kaj pa vidva tukaj?« sva se začudila.

Oče pa: »Kaj mene ni škoda?«

Bala sva se, da bo živina delala hrup, da nas bo izdala. Potem je pa še mama zbolela. Visoko temperaturo je dobila. Še dobro, da sta vzela s seboj tisti »štrozak«. Nekaj dni je ležala tako bolna pod milim nebom. Jesen je bila lepa, ampak noči so bile že pošteno hladne. Ko ji je odleglo, je milo prosila:

»Pojdimo ven iz tega pekla!«

Začeli smo se pomikati proti Beli krajini, ker so nam rekli, da je že svobodna. A že po kakšnih dvesto metrih smo padli Italijanom v roke. Kar zrasli so pred nami, nas obkrožili in nas odpeljali proti Staremu logu. Koze so nam seveda takoj poklali, zajce tudi, voz smo pa lahko peljali s seboj.

V vasi so nas odpeljali v veliko kmečko hišo pri luži. V desni sobi so imeli zaprte moške, v levi pa ženske in otroke.

»Drugi pravijo, da so bili moški zaprti zgoraj,« obzirno vpadem v pripoved.

»Ne. Zgoraj so nas vodili na zaslišanje,« je trden. »Tam so bili italijanski oficir, podoficir in tolmač. Slednji mi je najbolj ostal v spominu.

Mlad, smrkav poba iz Kočevja. V uniformi dopoloroso je bil in dobro je govoril italijansko. Bili smo zvezani po dva in dva skupaj. Okoli dvajset nas je bilo v tisti sobi. Ležali smo po tleh, sedeli, molčali. Niti takrat nas niso odvezali, če smo morali ven na potrebo. Tudi takrat sva šla oba jetnika skupaj, pa stražar, seveda.

Na zaslišanju so nas spraševali predvsem, če smo partizani, če smo jih videli, kje so, kje imajo skladišča, skrivališča... Če nisi povedal, pa lop po tebi! Tisti smrkavec je imel velik kol in z njim je udrihal. Brat je stokal zavoljo reber, tako ga je. Po zaslišanju so vsakemu povedali, da je obsojen na smrt. »Jutri boš ustreljen,« je prevedel smrkavec in me porinil po stopnicah navzdol.

Ne vem, kako se je prav takrat v veži znašla moja mama. Jokal sem, kaj ne bi, tudi nekateri drugi so, posebno mladi. Mama je pa vdano rekla:

»Saj boš hitro prestal. Saj smo menda vsi na tem potu.« Tolažiti me je hotela, vem.

Dobro se spomnim invalida, ki ga noge niso držale in je hodil po vseh štirih. Na rokah je imel kot nekakšne krtake z jermenom, da ni hodil po golih rokav. Bil je pa izredno dober mizar. Vse je delal na tleh, ampak kako!

Doma je bil iz Žužemberka. Partizani so mu dali celo konja, naj pobegne, pa so ga Italijani vseeno ujeli. Grdo so ga potem zasmehovali. Na glavo so mu dali titovko in ga tako na vseh štirih slikali in se krohotali. Tudi nas so slikali, se dobro spomnim, ko smo bili postavljeni zunaj, preden nas odpeljejo na morišče.

Takrat je v vas prišel sam Gracioli. Hinavsko nas vprašajo, če ima kdo kakšno prošnjo. Marsikdo se je oglašil, jaz tudi in smo šli prosit za življenje. Drugi so pa rekli, da tako nima smisla, vse bo do pobili in so ostali na mestu. Tisti invalid, se spomnim, je v škornje spustil vžigalnik in siknil skozi zobe: »Ne boste ga dobili!« Zelo je bil korajžen. Jaz že nisem bil.

Tam, pri Gracioliju je bil drug tolmač. Čokat, majhen italijanski vojak. Ko smo prosili za milost, nas je zviška zavrnil: »Kar nazaj! Nobene milosti ni!«

Nenadoma stopi k meni nek italijanski vojak s čelado na glavi in mi potihoma reče:

»Me ne poznaš?« Kje bi ga! On pa: »Res ne?«

Lepo slovensko je govoril. Odkimal sem, in je šel v hišo in se čez čas vrnil.

»Koga imaš še tukaj?« me je vprašal.

Povedal sem, da mam, očeta, brata in strica. Spet je šel v hišo in se vrnil z listkom, na katerem so bila naša imena. Povedal je, da smo prosti, samo iz vasi ne smemo niti petdeset metrov daleč.

S tisto prepustnico smo šli potem k naši hiši. Verjeti nismo mogli, da smo rešeni. Sploh ne vem, kako bi to povedal, kako sem to občutil. Skupino okrog petdeset moških, zvezanih, močno zastraženih, pa so odgnali proti kopališču. Menda je jama že prej skopal vaški grobar. Tako sem slišal. Eni pa pravijo, da so jo morali sami kopati. Res ne vem. Kmalu smo slišali rafale strojnic in vedeli smo, da streljajo vanje. Grozno nam je bilo in nismo mogli verjeti, da smo za las ušli smrti.

Pomolčal je in kot v neka-ko opravičilo dodal:

»Kadar gremo tam skozi, grem na grob in prižgem sve-

čo, za dan mrtvih pa zmeraj nesem tudi rože. Ja, lahko bi bil med njimi. Res, pravi čudež, in se zagleda nekam proti dolini.

Tudi jaz sem pretresena. Povedal je še, kako se je trudil, da bi zvedel, kdo je bil njihov rešitelj. Še dvakrat sta se srečala. Kasneje seveda kot partizana. Bil je Primo-rec, ki je dobro govoril slovensko in se je izmazal, češ da so ga partizani ujeli. Italijane je pozdravil kot svoje rešitelje. Preoblečenega in s tisto čelado na glavi, pa še strah ga je bilo, ga Janko ni prepoznal, čeprav ga je prej nekajkrat spremljal na kurirskih poteh. Kadar sta se kasneje srečala, se je široko smejal in obljubljal, da se bosta že še videla. Nazadnje sta se videla v Ribnici tik pred osvoboditvijo. Verjetno je padel zadnje dni boja.

Janko je med partizani našel tudi ženo, ki mu je ves čas zvesta družica. »Z njo se še vedno boriva,« je hudomušen in žena se mladostno in v zadregi nasmehne.

Kako prijetna sta! Kako čas beži v njuni družbi! Ampak:

»Se mojega ata nič ne spomnite? Bolj nizek je bil, čokat, kratke brčice je imel... kovač je bil, pa deset otrok je imel... Se ne morete spomniti?« Na vsak način hočem zvedeti še kaj.

»Žal mi je. Res se ne spomnim. Če bi ga prej poznal, potem že. Ali pa če bi videl sliko. Pa ne verjamem. Premlad sem bil, pa drug drugega smo se bali, skoraj nič nismo med seboj govorili. Se pa dobro spomnim, kako nekateri niso bili zvezani in so prosti hodili med nami in nas napeljevali, da bi jim kaj povedali. Na primer: Kje neki je, ta in ta? Bog ve, če se je rešil?... Si kaj slišal za...? Najbrž so bili to bodoči belogardisti, ki so se po ofenzivi hitro pojavili v svojih uniformah. Zdaj so bili še v civilu, ampak smo jih kar vohali, da niso naši. Ponujali so nam tudi cigarete. Še sam sem začel takrat kaditi in oče me je nagovarjal, naj kar vzamem, naj malo potegnem, potem pa dam njemu, ki je bil strasten kadilec. Drugega se pa res ne spomnim.«

Je tako, kar sem slišala od njega vse res? So bili zaprti spodaj ali zgoraj? Kje še? Koliko so jih postrelili takrat kot mojega očeta? Vseh 74 niso naenkrat, to zdaj vem. Kdo je kopal grob? Je bila ena jama ali tri, kot trdi sestra? In če so jih fotografirali, morajo te fotografije nekje biti? Kot da sem sliko partizana na vseh štirih že videla, se mi zazdi in se spet zakopljem med knjige v študijski knjižnici. Zdaj listam po fotografskem materialu. A zaman. Samo mrtvo pokopališče z urejenimi grobiščem najdem, ni drugega v zvezi dogodkom, ki ga razvzavljam.

Znenada me preplavi maldoduše. Ne bom prišla do konca! Ni pisnih dokazov, vsak od preživelih pa mi pripoveduje svojo zgodbo, v katero trdno verjame. In končno: Koliko je še takih in podobnih otrok! Mnogi nimajo niti sreče, da bi prižgali svečo na grobu. V skupnih grobiščih, kje na tujih tleh, so zakopani posmrtni ostanki njihovih najdražjih, njihov pepel je raztresen po tujih poljih. Smrt jih je doletela na neznanih jasnih, ob rekah, v gozdovih, kjer še obeležja ni. Koliko otrok je tako kot jaz hodilo po sledih za očetom, materjo? Koliko travm je bilo v otroških dušah, ki jih ne moreš preleteti v besede in jih ne znaš umiriti v sebi? Koliko huje so doživljali vse to otroci tistih, ki so padli na drugi strani?!

A otroci niso krivi za nič. »Ne za vojno, ne za to in ne za ono stran. Hočejo samo očeta, mater, hotečjo to, kar jim po vsej pravici pripada.

Dokopljem se do spoznanja: Nima pomena brskati po knjigah, mnogih zapisih in po ljudeh, kjer samo zdramim vse hudo, da spet vse podživljajo in trpijo. Naj živi oče v mojem spominu tak, kot ga še vedno vidim: Nizek je, čokat, okrogloličen. Ličnice ima izrazite, brado mehko zaobljeno, nad krepkimi zobmi kratko pristrženi brki, oči ima tople, rjave, na smeh mu gre in kostanjevi lasje mu kar naprej silijo na čelo...

Naj mirno počiva sredi roških gozdov!

Ivanka Mestnik

težki. Kaže, da je stanovanje že dalj časa prazno. Komu je namenjeno oodnosno v kake svrhe?

Ura je okoli polnoči, ko se vracam na Zavod za socialno zavarovanje. Zopet me čakajo novi obiski. Nujen obisk na Zaloški cesti, kjer je nekdo v globoki nezavesti. Nekdanji Karmeličanski samostan. Še dobro se spominjam mrliškega ogleda, ki sem ga naredil pred 10 leti. V majhni celici na tleh bela krsta, v kateri je ležala stara žena finega obraza. Povsod vse tiho, mirno, neka ubranost.

In sedaj? Nikjer nobene luči, vsa stikala razbita. Hodnik v pritličju zamazan, deske iztrgane iz poda. Nekje slišim neko šumenje. Grem v ono smer kakor nočna večera za glasom. Na zidu je s cirilico napisano: klosset. In res v kotu dva čučavca – strah in groza – horribile est dictu. Voda poplavlja pod. Vodovodna cev je iztrgana, voda se izteka proti Ljubljani, ki je kar v bližini.

Grem v prvo nadstropje. Vrata pri vratih, vse razbito. V oglih vse polno koles od moških do ženskih. In končno se odpro v enem kotu vrata celice. Neke narednik, (sedaj so vodniki) fant v vojaški uniformi, izpita mladost 20 let, mi odpre. Na divanu zelene barve poležava dekle, po priimku sodeč njegova žena. Je slovenske krvi in dremlje. V lavorju kraj ležišča je njena večerja, ki jo je izbruhala. Ob steni neka cenena turška preproga, kakor v carigrajskem haremu. Ženo ali ljubico je močno bolela glava in se je najedla aspirina. Morda je hotela napraviti samomor? Čevljevki na nogah, ruž na ustih, ogorki cigaret vse-

povsod. Mladenka je stara 22 let in je vsega naveličana. Nočna idila.

Sedaj ji je dobro in mi utrujeno pripoveduje, da stanujejo v tem samostanu podoficirji jugoslovanske armije. Sic transit gloria mundi! Vsa stavba razpada, pravega gospodarja ni. Ista slika kot na ljubljanskem gradu, kjer se ob manjkajočih žlebovih nateče pravo jezero deževnice.

Dogodek se rad ponovi. To noč sem bil klican še k enemu kandidatu smrti. Mož je srednjih let, dalj časa zaprt, zdaj brezposeln. Močno se je razburil in skregal z ženo in si v hipu z britvico prerezal žile na roki. Ker pa to boli, si je premislil iti v globino. Žena ga je vsa prestrašena obvezala in poklicala zdravnika.

To družino poznam že dalj časa. Zdravil sem že sina, ko je bil še majhen. Je precej nervozna rodbina, sicer dobri ljudje. Stanujejo na Miklošičevi nekje na dvorišču. Žena je prodajalka in skrbi za vso družino. Mož je živčno čisto propadel in vedno fantazira o samomoru. Fant, sedaj star okrog 18 let, je tudi zelo slaboten in se nekeje uči. Moža sem poslal v bolnico.

Ob 3. zjutraj me kličejo v Rožno dolino k 45-letnemu samostojnemu čevljarju. Doma je nekje iz Banata in je že 20 let v Ljubljani. Je izredno črn, malo podoben ciganu, malo židu. Meša hrvaščino in slovenščino. Ima že dve odrasli hčerki in črnolasa ženo Slovenko. Kaže, da je zelo podjeten in ima krasno urejeno stanovanje. Tare ga gripa z vročino. Ker je malokdaj bolan, je ves iz sebe. Poklical me je predvsem zato, ker ne ve, ali lahko pije vodo ali ne. Pojas-

nim mu, da lahko, če jo nekoliko ugreje in mu napišem aspirin.

Naslednji obisk je v Topniški za Bežigradom. Spotoma se začudim, da so bila vsa okna Klasične gimnazije v 3. nadstropju, močno razsvetljena. To je morala biti huda in dolga seja, da se je zavlekla do 4 zjutraj!

Dolgo sem zvonil, preden so izvolili gospa priti k oknu. Njen edinec je ravno zaspal in se je moral zopet zbuditi! 9-letni fantič se je prejšnji dan najedel klobas in piškotov. In še teta je prinesla bonbončkov. In sedaj je že cel dan bolan. Zvečer je bruhal in zaspal, ob 2. ponoči je zopet bruhal. Ko je vse izbruhal, je onemoglo zaspal. Edinec je zvedavo kukal iz posteljice kakor pravi ježek in je bil kar dobre volje. Napravil sem diagnozo gastritis ac. in priporočil mamic, naj otrok ne pogoltne vsega, kar je sladko. Bila je zadovoljna, le to je hotela, da dovolim sinkotu, da lahko zjutraj h kruhu poje še putrček in med. Ker sem bil utrujen, sem v vse privolil.

Zadnji obisk v Pokopališki ulici. Teden dni starega otroka močno zvija in ima vročino. Nesrečne Moste! Več kot pol ure je bila zapornica zaprta in vlak ni mogel na kolodvor. Malček je že četrti otrok in oče se zelo boji zanj, ker je eden že umrl za Ferrovo boleznijo. Stvarco sem ogledoval od vseh strani in materina sestra se je kar sama odločila, da pelje otroka v Otroško bolnico. Oddahnil sem si, oče pa ni bil tako zadovoljen, toda vdal se je v moje zaspano veselje. Napisal sem napotnico in domov.

Na polikliniki me je še nekdo zabaval pol ure, da bi napisal za njegovo ženo spričevalo za Studenec, ker je tako zmešana. Tri ure bo že potrpel z noro ženo.

Ta noč je bila pa res precej težka.

22. januarja 1951. Ponedeljek

Po dolgem zimskem deževju svetla, mlačna, zvezdnata noč. Starejši ljudje precej apatični, ne kličejo več zdravnika tako pogosto kakor včasih. Le matere se bojijo za svoje otroke in takih obiskov je vedno več.

Prvi obisk je bil v bližini poliklinike. 5-leten fantiček je zbolel z visoko vročino. Ugotovil sem bronhitis griposa. Nič posebnega. Pri hiši je kopa otrok, točno ne vem, ali pet ali šest.

Kar po vrsti so podobni drug drugemu. Menda so v sorodu z nekdanjim ljubljanskim škofom in so zato deležni obilega božjega daru. Toda kako preživeti številno družino? In našli so izhod v sili. Njihova srednja soba je spremenjena v pravo manufakturno delavnico srednjega veka. Vse, kar more, miga in dela. Od nekje dobivajo lesene srčke s štiriogloato odprtino v sredini. Mati s posebno električno pripravo že in riše v srčke različne okraske, ima pravi okus za to. In kako spretno in hitro ji gre delo od rok! In otroci barvajo, da je veselje gledati. Rdeče rožice barva ena deklica, zelene liste spet druga, prava delitev dela.

Nadaljevanje prihodnjic

Angela Kumše

Prve belogardistične aretacije žensk

Belogardistično postojanko v Tomišlju so formirali kot vaško stražo pod vodstvom poveljnika Franca Fraklja, z imenom Peter Skalar. Postojanka se je formirala 15. aprila 1943. Svoje prostore je imela v šoli; v zvoniku cerkve pa so imeli stražo in izvidnico. Ko so kmetje domačini hodili skozi Tomišelj na Barje po seno, ali pa ob nedeljah k maši, so jih lahko gledali. Na začetku se še ni razbohotilo sovražstvo med prebivalci, kmalu pa sta se opazila mržnja in sovražstvo, ki so ju povzročali belogardistični organizatorji, izdajstvo nad slovenskim narodom pa so opravičevali z obrambo pred komunizmom in kot boj za ohranitev katoliške vere, ki da jo ogrožajo partizanske čete in komunistična brezverska Osvobodilna fronta. Sovražstvo se je tako stopnjevalo, da je kmalu prišlo do prvih aretacij žensk v Vrbljenjah. Tako so bile v nedeljo 27. junija

1943, okoli 7 ure aretirane na domovih Angela Kumše, rojena 1920, po domače Ruparjeva, Francka Grebenc, rojena 1919, po domače Kocjanova in Alojzija Modic, rojena 1918, po domače Malinova. Vodstvo belogardistične postojanke jih je obtožilo, da so »komunistkinje« in da so jih belogardisti zajeli v gozdu. V resnici pa so vse tri aretirali doma. Angela Kumše je v knjigi Pripoved neke dobe aretacije in dogajanje po njih opisala takole:

»Belogardista sta bila mlada, oborožena z dolgima puškama. Iz Vrbljenja sta jih gnala po cesti do Tomišlja, pred vasjo pa po Hrkonomem vrhu, čez brv na desni breg Iške in po cesti do Črne vasi. Tam sta nas izročila italijanskim vojakom. Vojaki so bili oboroženi in so nas že čakali z majhnim pokritim kamionom. Odpeljali so nas skozi Črno vas, po Ižanski cesti skozi Ljubljano in Brezovi-

co v Borovnico na karabinjersko postajo.

Zaslišane smo bile večkrat, zvečer v uti na dvorišču, ponoči pa so nas poklicali ob dveh zjutraj, ko je prišel njihov oficir iz Ljubljane. Šele ponoči, pri drugem zaslišanju smo zvedele, kaj smo obtožene in zakaj aretirane. Zasliševalec je hitro ugotovil, da je ovadba lažna, saj smo na vsa vprašanja odgovarjale samo po resnici. Štiri dni smo bile zaprte v Borovnici, nato pa smo bile v spremstvu dveh karabinjerjev z vlakom odpeljane v Ljubljano v zasteničeno belgijsko vojašnico. Dne 22. julija so po nas prišli karabinjerji in nas s kamionom odpeljali na glavno italijansko poveljstvo v Zvezdo, na današnji Trg revolucije. Ob prisotnosti višjega oficirja, ki je govoril srbohrvatsko, nas je sprejel in zaslišal general Gamba- ra, naslednjega dne, 23. julija 1943 pa smo bile svo-

bodne.

Tu bi pripomnila, da sem na vseh zaslišanjih govorila resnico, kje so me aretirali, na vsakem zaslišanju, tudi pred generalom, sem morala pokazati roke, da so na njih videli žulje od težkega kmečkega dela. Na njih ni bilo sledi kajenja cigaret, ker nisem nikdar kadila, čeprav so v Borovnici karabinjerji tudi poskušali, če znajo »komunistke« kaditi.

V času našega zapore so se izkrcali Angloameričani na Siciliji, 25. julija pa je v Italiji padel fašizem.

Vodstvu belogardistične postojanke v Tomišlju in lgu najbrž ni bilo povšeči, ker nas je sprejel sam italijanski general in nas spustil domov, zato so čakali na priložnost za ponovno aretacijo. In ko so brigade narodnoosvobodilne vojske v noči od 9. na 10. avgust ponovile prehranjevalno akcijo pri premožnih kmetih po vaseh, so se ponoči belogardisti skrili pred vojsko, podnevi pa so se zopet znašli nad neoboroženimi kmečkimi dekleti, ki niso imele prav nič opraviti z brigadami in tudi niso bile odbornice OF. Tako smo bile drugič aretirane: Angela Kumše, Francka Grebenc in Ivana Lesica. Tokrat pa so se jezili tudi drugi prebi-

valci iz Vrbljena nad belogardisti, češ, kje ste pa ponoči bili, ko so se partizani zadrževali po vaseh, takrat bi prišli in se spopadli z njimi, ne pa da se sedaj znašate nad ženskami, ki so brez moči!»

Tedaj pa je Kumšetovo aretiral Frakelj sam, najbrž so se mu domači belogardisti uprli, saj so po padcu fašizma v Italiji lahko pričakovali spremembe. Ker ni hotela oditi, češ, da je pod zaščito izanskih karabinjerjev, ji je nastavil revolver na prsi z grožnjo, da jo takoj ustrelji, če ne gre z njim. In ker je mati s hišnega praga žalostno gledala ves ta prizor, se je vdala in šla z njim. Sredi vasi jo je oddal drugim belogardistom. Vse tri so odgnali v belogardistično postojanko v Tomišelj in jih zaprli v šoli pod stopnicami, v malo temno luknjo, kjer je zaudarjalo po znoj, urinu in iztrebkih. Trije belogardisti so jih sramotili in z zelenimi vejicami podili muhe iz veže skozi lino v vratih k njim. Drugih belogardistov ni bilo videti. Šele ob 12. uri jih je zaslišal Frakelj. Kot prva je bila zaslišana vedno Kumšetova, nato Grebenčeva in nazadnje Lesiceva. Frakelj jih je v pisarni ob zaslišanju pretepel s palico in jermenom,

da bi priznale, da so njihovi bratje partizani ponoči sodelovali pri omenjeni akciji. Priznati ni mogla nobena ničesar, ker tudi niso vedele, kje vse se borijo njihovi bratje partizani. Takoj po zaslišanju se je Frakelj z motorjem odpeljal in se vrnil ob 15. uri. Takrat jih je ponovno zaslišal, jih s palico nekajkrat udaril in spustil domov. Pri pretepanju so se morale uleči na stol.

Belogardisti so od Italijanov prejemali enako hrano, kot so jo imeli italijanski vojaki. Obleženi so bili v civilne obleke. Sprva so nosili klobuke in druga pokrivala, kasneje pa baskovske čepice. Spomladi 1943 so dobili uniforme. To so bile stare italijanske uniforme kostanjeve barve. V začetku niso prejemali plače, kasneje pa enako kot italijanski vojaki, po 8 lir na dan, belogardistični oficirji in kurati pa so dobivali po 1.400 lir mesečno in hrano kot italijanski oficirji.

Tako se je začela žalostna pot nekaterih krajanov, ki so popustili pred nagovarjanjem in pritiski domačih idejnih voditeljev belogardizma ter stopili na pot narodnega izdajstva, kar je marsikoga od njih spravilo v nepotreben in prerani grob...

Partizansko zdravstvo na Pohorju

Podatki zbornika – Zdravstvena služba v NOV na mariborskem območju 1941-1945, izšel je 1986. leta, posvečen pa med vojno padlim zdravstvenim delavcem – pričajo, da prvi začetki partizanskega zdravstva na Pohorju segajo v 1941. leto. Takrat naj bi posamezne skupinice, ki so napadale okupatorjeve enote od Maribora do Slovenjega Gradca, tudi poskrbele za ranjene in bolne borce. Puščali so jih pri zanesljivih pohorskih kočarjih in kmetih, ki so jih skrivali ter jim nudili potrebno pomoč.

Organizirano partizansko saniteto na Pohorju štejejo z delovanjem I. Pohorskega bataljona na tem območju. Izjemno skrb so zaupali dr. Dušanu Mravljaku-Mrožu. Borce je navajal, da ne smejo zapustiti ranjenca in da ga je treba rešiti za vsako ceno. Razen tega je hodil s patruljami po terenu in obiskoval ranjence, ki jih je imel skrite na posameznih krajih Pohorja.

S prihodom XIV. divizije na Pohorje (februarja letos je tega že 46 let), se začne širše obdobje partizanske sanitete na Pohorju. Prisluhnimo Mariji Kambič – Saši, eni izmed udeleženk pohoda, pacientki, hkrati pa medicinski sestri v partizanski bolnišnici »Košuta« nad Lovrenčom na Pohorju.

Ko je XIV. divizija pri Sedlarjevem ob Sotli dne 6. februarja 1944 prišla na slovensko stran, je v tritedenskem pohodu (tvorile so ga Tomšičeva, Šerčerjeva in Bračičeva brigada) nepre-

stane boje, lakoto, mraz, visoki sneg in je bilo od okoli 1.100 bork in borcev skorajda polovica nesposobnih za nadaljnji boj. Enota naj bi takrat ob koncu ofenzive že imela približno 261 ranjenih in bolnikov, 367 pa celo mrtvih, ujetih in pogrešanih.

Potem ko je marca in aprila 1944. leta zima popustila, je štab divizije odločil organizirati izdatnejšo oskrbo za ranjene, ozeble in onemogle borce. Dr. Ivan Kopač-Pavček in komisar Vinko Hribar-Džek sta s skupino borcev odšla na že prehojeno pot enote in poiskala pomoči potrebne borce. Vsem seveda nista mogla pomagati, ke so jih precej odkrili ali ujeli Nemci in se nad njimi strahovito znesli. Ostalim sta po raznih skrivališčih preskrbela varnejša mesta in boljše oskrbo. Skupaj z zaupnimi sodelavci so jih skrili v svojih kočah, podstrešjih, kmetijah, kleteh, čebelnjakih, hlevih in še kje.

V tem času pričnejo graditi več podzemnih skrivališč, zemljank in bunkerje. Največ jih je bilo tam, kjer so potekali najhujši boji: Graška gora, Paški Kozjak, Plešivec nad Slovenj Gradcu, Velunskem grabnu, Pohorju, Kozjanskem, Mozirskih planinah, od Ljubnega v Savinjski dolini do Smrekovca. V bistvu so bila podzemna zavetišča, temna, vlažna in za zdravljenje seveda ne preveč uspešna.

9. maja 1944. leta je bil na Graški gori poseben stanek. Udeležili so se ga doktorji medicine Peter Držaj, Čiga Červinko, Ivan

Kopač-Pavček in Sime Oblak. Dogovorili so se kako bi zgradili partizanske bolnišnice na Pohorju. Njegovo področje so razdelili na zahodni in vzhodni del. Prvi je dobil oznako P 1 in je zajemal slovenjgraško Pohorje pod Kopo, drugega so imenovali P 2 in je obsegal območje od Mislinjske grape, Peska, Rogle, do Lehna na Pohorju.

Gradnjo na zahodnem delu je vodil dr. Ivan Kopač-Pavček, na vzhodni strani pa dr. Zmago Slokan. Na prvem predelu so zgradili partizanske bolnišnice: Šent Primož, Kozjak, Krn, Trška gora, Dolže in Svoboda, v drugem: Tihi dol, Košuta-Leto, Zaklon, Jensen, Pomlad in Zimo.

Partizanska bolnišnica je obsegala barako v strmem pobočju in težko dostopnem kraju. Ležišča postiljana s smrekovimi vejicami so bila tla pokrita z deskami in razporejena v dveh etažah. V spodnjem delu so bili premični pogradi. Bil je še manjši prostor za operacije in preobvezovanje ranjenec. Streha bolnišnice je bila pokrita s strešno opeko ali pa z drevesnim lubjem. Les in ostali gradbeni material so od daleč na ramah le do določenega kraja prinesli zanesljivi ljudje. Ogrodje so vezali z žico, tam pa, kjer je bilo treba kaj zabiti, so opravili s tapiciranim kladivom.

V bolnišnicah je vladal poseben red. Praviloma so sprejemali le hude ranjence, da se med nje ne bi vrnil kakšen gestapovec ali pa izdajalec. Bili so zelo pre-

vidni. Pozimi so sejali sneg, da bi zabrisali stopinje. Skozi vse leto so sleherni travo, praprot, odrnjen mah, obrnjen list, zopet popravili tako, kot je bilo popreje. Kuhali so ponoči z olupljenimi suhimi drvimi, da bi bilo čimmanj dima. Takrat pa, kadar je bila »hajka« pa sploh ne, vonj bi jih lahko izdal.

Govorili so po tihem. Ranjenca so sprejeli na določenem kraju, potem so mu zavezali oči in ga po ovinkih pripeljali do bolnišnice. Podobno so ravnali tudi takrat, ko so ga poslali nazaj v enoto. Okoli bolnišnice so imeli po eno ali več stražarskih mest.

V zborniku o zdravstveni službi na mariborskem območju zasledimo podatek, da so strokovno pomoč partizanskim bolnišnicam daja-

li doktorji: Julij Saje, referent za partizanske bolnišnice pri IV. operativni coni; na vzhodnem delu Peter Držaj, šef sanitete pri IV. operativni coni. Nekajkrat sta prišla na pohorsko območje še doktorja Žiga Červinko in Jože Beninger. Prvi šef kirurške ekipe pri IV. operativni coni, drugi pa sanitetni referent v XIV. diviziji.

Za saniteto so skrbeli tudi na Kozjaku. Skrivališče v Černeški grabi je postavil takratni medicinec Vinko Gregor-Suhi, drugo zemljanko med Gradiščem in Spodnjo Kaplo so pričeli graditi posamezni borci Lackovega odreda. Tretja postojanka je bila v Urlaveričevem gozdu, četrta s 24 ležišči pa v Drulovem gozdu. Sanitete postojanke so obstajale še na zahodnih obronkih Slovenskih

goric in na Dravskem polju.

Kljub ogroženosti so oskrbovali v partizanskih bolnišnicah na Pohorju ves čas njihovega delovanja do osvoboditve okoli 600 ranjencev ob minimalni izgubi. V tem času naj bi na območju Pohorja umrlo le 35 borcev.

Ali ni to odraz izredne pogumnosti, neustrašnosti, požrtvovalnosti, naporov zdravniškega osebja, svojstvene organizacije partizanske sanitete in nesebične pomoči posameznih sodelavcev na Pohorju in še kje. S kakšno neverjetno iznajdljivostjo so reševali posamezne težave. Partizanske bolnišnice in njihove postojanke predstavljajo svojstven prispevek k našemu narodnoosvobodilnemu boju.

Drago Miklavc

Eno izmed starejših obeležij partizanskih bolnišnic na Pohorju.

Tudi poslovneži so spoznavali naše možnosti za tržno vključevanje

Tako se dela po svetu

Preden se je skupina na predovanj željnih visoko strokovnih managerjev gigantske firme General Electric spravila na študijsko in seminar-sko pot v dežele vzhodne Evrope, je že vedela, da jih bodo razdelili v tri podskupine: eno, ki bo potovala na Čehoslovaško, drugo, ki bo šla v Vzhodno Nemčijo in zadnjo, ki naj bi šla v Jugoslavijo. Prijazni seminaristi, ki smo jih prejšnji teden našli na Brdu pri Kranju, so sicer rekli, da se jih je 42 preprosto razdelilo v skupine po 14 in se zdaj po začrtanih programih lotevajo posla. Toda iz zanesljivih virov smo izvedeli, da se v prvem od štirih seminar-skih tednov za GE manager-je, ki je bil še v ZDA, skoraj nihče ni hotel odločiti za Jugoslavijo, saj se je v mapah z osnovnimi podatki (za razliko od Čehoslovaške in V. Nemčije), nabralo premalo osnovnih podatkov o naši deželi. Šele, ko so seminaristi prispeli na drugi teden »treninga« v Švicarsko Lozano, so jim tamkajšnji strokovnjaki z inštituta IMD posredovali prve oprijemljivejše podatke, ki jih je potem dopolnila še direktorica Centra za usposabljanje vodilnih kadrov, takoimenovane direktorske šole z Brda, Danica Purg, ki je s svojo skupino sodelavcev organizirala preostala dva tedna seminarja za geemovce v Jugoslaviji.

Številnim našim poslovnim ljudem je dobro znano, da velike firme (General Electrics je druga največja na svetu!) svoje poslovneže nenehno došolava, jih seznanjajo s temeljnimi značilnostmi novih potencialnih tržišč, z njihovo kulturo, zgodovino in razvojem, da bi bili zares vsestran-

ske pripravljeni na poslovne pogovore in morebitne nove tržne poteze. Najboljši med našimi managerji so navsezadnje svoja prva znanja s tega področja tudi nabirali v tujini.

Zakaj smo vam danes želeli predstaviti prav obisk štirinajstih mladih Američanov (povprečna starost je med 25

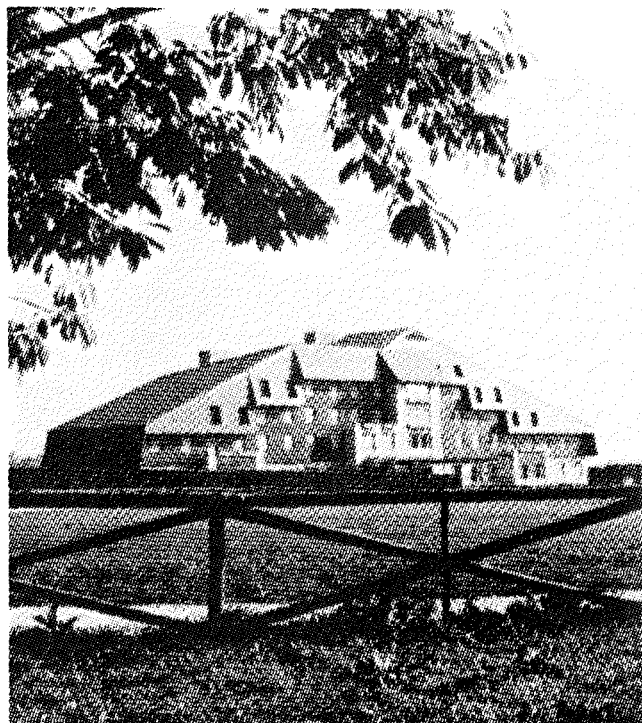
Danica Purg, direktorica izobraževalnega centra za vodilne kadre

in 35 leti)? Predvsem zato, da si lahko vsi skupaj ogledamo, na kaj vse misli firma, ki hoče imeti najboljše tržnike, najboljše ljudi, ki bodo sklepali posle, jih urejali in jim trasirali pot. Denar in zaslužek sta šele zadnja posledica temeljito izdelanih strategij, ki so daleč bolj zapletene kot vojaške in segajo v raziskovanje prav na vseh področjih življenja dežel, ki naj bi prišle v igro. Ni torej naključje, da so se mladi poslovneži seznanili najprej z grobimi obrisi naše zgodovine in kulture (potem, ko so že doma poglobili svoje geografsko znanje

o Jugoslaviji). Seminaristi so nas prepričevali, da sicer nekateri med njimi prihajajo iz velikih, večmilijonskih mest, medtem ko večina prihaja prav iz tako majhnih okolij, kakršna je Slovenija in jim zato težko razumeti pogledov iz majhnih skupnosti. Seveda pa vseh paralel nikakor ne vlečejo linearno, saj so njihova mesta doživljala svoj meščanski razcvet po sredini osemnajstega stoletja, zvečine pa v devetnajstem stoletju, medtem ko je evropska tradicija le nekoliko starejša. Poznati ustroj države, v kateri bivaš in želiš z njo navezovati tesnejše poslovne stike, je skorajda črka a managerske abecede, zato je mladim Američanom nadvse koristilo predavanje podpredsednika Zveznega izvršnega sveta Živka Pregla o jugoslovanskem političnem in ekonomskem sistemu, o Markovičevi vladi, o njenih treh temeljnih postulatih (skupnem jugoslovanskem trgu, internacionalizaciji jugoslovanske ekonomije in o pravni državi, človekovih pravicah ter demokratizaciji). Pozorno so prisluhnili Preglovim pojasnilom o spremembah v našem ekonomskem sistemu, o antiinflacijski politiki, in novi razvojni politiki, vse v luči (nam znanih) razmerij 6 + 2 + 1 ter ob razlagi ukrepov za konvertibilnost dinarja, nove fiskalne politike in denarnega reda. Po dobri managarski navadi so vprašanja kar deževala. Največ se jih je dotikalo vprašanj o razvitem severozahodu in nerazvitem jugu, o vprašanju pluralizma lastnin, o vizijah prestrukturiranja gospodarstva... Njihova nadaljnja »solska« pot bo šla skozi vrsto jugoslovanskih

podjetij (o tipu in vrsti predmeta poslovanja podjetij so se s prirediteljem seminarja dovolj natančno dogovorili), tako, da bodo (po dva na obisku v enem podjetju) lahko raziskovali predvsem tiste firme, ki bi utegnile imeti kaj skupnega z General Electrics. Po dva udeleženca seminarja pa bosta v enem podjetju zato, da bosta vsak s svojega osebnega stališča zabeležila najtehnije iz pogovorov in potlej tudi pripravila vsak svoje individualno poročilo. Iz skupkov teh poročil bosta potem dve skupini (po sedem) seminaristov pripravili poročilo »rdečih« in poročilo »modrih«, kar bodo v GE uporabili kot nadvse natančno poročilo o gospodarskem stanju v Jugoslaviji ta hip (za njihove potrebe), hkrati pa bodo njihovi managerji skozi to opravilo (če ga bodo seveda po kriterijih njihovega internega GE Management Development instituta dobro opravili), promovirali, se pravi, napredovali na še višja in odgovornejša mesta v piramidi vodilnih kadrov General Electrics. Rezultate njihovih nalog bodo sproti (pošiljali jih bodo po telefaksu v Lozano) preverjali in ocenjevali tako, da bodo uspešnejši za nagrado odpotovali na kratek obisk Dubrovnika...

Toliko o nekem svetu poslovnosti, ki bi radi vanj stopili tudi mi. Kako, s kakšnim znanjem, na kakšen način in s kakšnim namenom; to pa je že stvar došolavanja naših novih in sposobnih kadrov, za katere Danica Purgova, direktorica Centra za usposabljanje vodilnih kadrov meni, da obstajajo številne nove možnosti. O tem nas prepri-

Brdo pri Kranju – intenzivno delo v mirnem okolju

čujejo tudi nadvse atraktivni programi tega centra in zanimivi naslovi (za primer) letošnjih dejavnosti. Kar 50 programov ponujajo in od tega 23 novih. Največjo novost predstavlja ponudba enoletnega poddiplomskega študija managementa za vodilne delavce, »Forum« vodstvenih delavcev in vrsta seminarjev o upravljanju z bankami, o marketinških uslugah, o usmerjanju tehnoloških inovacij, o fuzioniranju in odkupu podjetij ter drugem, kar je v naši državi ta čas vroče aktualno. Pripravljajo tudi več mednarodnih simpozijev in okroglih miz o novih razmerah v poslovanju med vzhodno in zahodno Evropo ter celo vrsto specializiranih seminarjev z mednarodno udeležbo strokovnjakov na ozke teme – od strategije upravljanja, do informatike in področja, ki naj pokriva različna vprašanja organizacijske sposobnosti v povezavi

z razvojem osebnosti (npr. Misli in voditi, Motivacija, Kreativost in inovativnost...).

Lani se je v tem slovenskem (in mednarodnem) izobraževalnem centru izobraževalo že 1800 ljudi (30% najvišjih vodilnih) iz vseh koncev Jugoslavije in tudi iz drugih delov Evrope. Preplet teorije in prakse je še vedno njihov vodilni motiv, cilj pa spodbujanje in pomoč vključevanju jugoslovanskih podjetij na svetovni trg.

Kakor nam je v prav kratkem pogovoru omenila direktorica Danica Purgova, Center za izobraževanje vodilnih kadrov že prav lepo sodeluje z vrsto podobnih ustanov v Evropi, prav pred kratkim pa so naredili res dober vtis v Lozani, ko je bilo mogoče primerjati kakovost naše ponudbe s sorodno iz Češke ali Vzhodne Nemčije.

B. Ž. J.

Pilštanj: slikarska kolonija likovnih pedagogov

Pobožna želja – ustanoviti galerijo

Pilštanj, slikovito orlovo gnezdo na strmini nad potokom Bistrico, eden najstarejših srednjeveških trgov ne le na Kozjanskem pač pa kar na Štajerskem, je letos že četr-tič, na sebi povsem lasten, izviren način, gostil umetnike slikarske kolonije likovnih pedagogov. Zanimivost kolonije, te sicer številčno skromne skupnosti likovnih zanesenjakov (in seveda domačinov) je predvsem v dejstvu, da so umetniki gostje domačinov in da prežive vsak dan pri drugi družini. V desetih dneh nastale umetnine v tem izjemno prijaznem in za umetniško oko razkošnem ambientu, ki je, vsaj doslej bil več ali manj zaprt sam vase, bodo obogatile prostore organizatorja, tamkajšnjega kulturnega društva, ki si z vsemi močmi prizadeva najti za svojo pokrajino in ljudi nove oblike vključevanja v sodobne turistične tokove, pa tudi posameznikov, podjetij in organizacij. Vse to s tiho, pobožno željo, da nekoč vendarle v samem trgu uredi likovno galerijo, kot kamenček v mozaiku revitalizacije je skoraj povsem ostarelega in opustelega, toda zgodovinsko in umetnostno pomembnega

naselja, ki je skorajda v celoti ohranilo prvotno podobo.

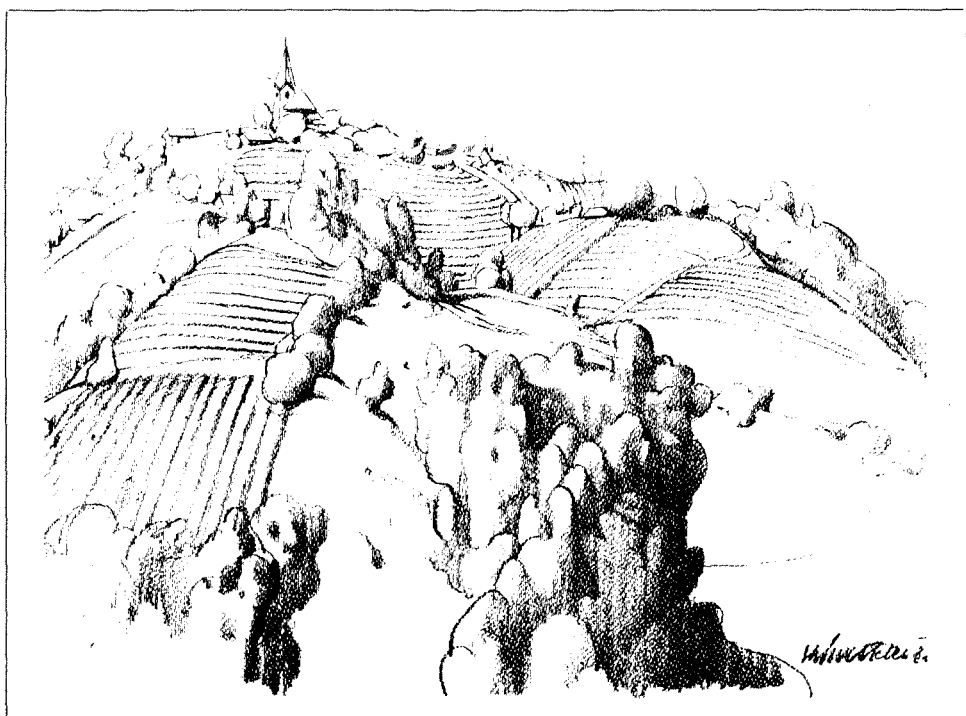
Tokrat so na Pilštanj prišli – in ustvarjali – Nikola Butrov iz Gevgelije, Ute in Bogomil Karlavariš z Reke (letos sodelujeta že drugič), Albin Kramberger iz Maribora in Milan Lorenčak iz Šmarja pri Jelšah.

Način življenja in dela ne navdušuje le umetnike, je posebna zanimivost tudi za tamkajšnje prebivalce, pa seveda tudi za izletnike, ki slučajno le najdejo pot v ta takorekoč še vedno neodkriti del naše domovine, ki nudi preštevilne motive lepote željnemu umetniškemu očesu, motive, zbrane na razmeroma skromnem prostoru – od številnih cerkva, etnografsko zanimivih objektov, panoram in prelepih pejsažev, gradov in možnosti poustvarjanja v sakralnih objektih.

Dodajmo tej, vsekakor uspeši slikarski koloniji, ki je plod maloštevilnih zagnancev, ki žele Kozjansko vključiti v prizadevanja za višjo kakovost življenja in mu tako dodati nove možnosti, še besede Draga Medveda, ki jih je zapisal v katalogu lanske kolonije:

»Naravne lepote in druge danosti so premalo izkoriščene in posamezni objekti, kamor sodi tudi Spominski park Trebče, že nosijo v sebi zametke sinteze med sodobnimi pridobitvami v sodelovanju z naravnimi danostmi in starostnostmi, ki so delo ljudskih rok. Likovni pedagogi celjske regije so na pobudo Petra Krivca takoj prisluhnili novi možnosti: upodabljati krajino in jo vključevati v širši komunikacijski prostor z razstavami, prodajo slik in drugimi oblikami distribucije. Pri slikarski koloniji likovnih pedagogov ne gre le za estetsko in likovno sporočilno funkcijo, gre tudi za izredno dragoceno dokumentacijsko vlogo, kljub obstoju fotografije in drugih medijev, ki »verno« posnemajo stanje, ki se spreminja. Kozjansko je po potresu 1974 močno menjalo svojo podobo, na žalost na slabše z vidika kakovosti kulturne krajine. Slikarji in grafiki vključujejo na umetniški način tudi to komponento, ki se ji ni možno izogniti, ohranjajo pa tudi stare in nepotvorjene objekte ter odkrivajo nove vidike panoramskih prizorov...«

Milenko Strašek

Lanskoletno delo Petra Krivca, pobudnika ustanovitve likovne kolonije pedagoških delavcev na Pilštanju. Peter Krivec se je rodil 1938 v Kozjem. Grafik in slikar. Študiral je na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani, kjer je pri prof. M. Pogačniku dokončal specialko za grafiko. Sedaj dela kot profesor na Pedagoški fakulteti v Mariboru. Doslej je imel enajst osebnih razstav, sodeloval je na XIII., XIV., XV. in XVI. mednarodnem grafičnem bienalu v Ljubljani, 1980 in 1982 na Impact Art Festival v Kyotu, VII. grafičnem bienalu v Friedrichstadtu, X. grafičnem bienalu v Krakovu, trienalu barvne grafike Grencheu, bienalu grafike v Listowelu in drugje. Prejel je dve nacionalni nagradi in častno priznanje za grafiko v Krakovu.

Obisk delegacije ANPI v Škofji Loki

Prijateljsko sodelovanje med loškimi in italijanskimi partizani traja že več let.

Vezi stane v boju med italijanskimi in našimi partizanskimi enotami v zadnji vojni, so se predvsem okrepile po letu 1986, ko smo v Škofji Loki pričeli nardno proučevati medvojno zgodovino na svojem ozemlju.

Vzpostavljani so bili tesni stiki med ANPI – italijansko borčevsko organizacijo za Goriško pokrajino in občinskimi odborom ZZB NOV Škofja Loka. Renovirano in dopolnjeno z napisi je bilo spominsko znamenje nad Rovtami v Selški dolini in postavljen je bil spomenik padlemu italijanskemu junaku Manfredi Mazzocchi v Rovtu pri Lenartu. Poleg tega se je pristopilo k zbiranju spominskega gradiva o nahajanju in bojih obeh italijanskih brigad na Loškem, ki bo služilo

za izdelavo panojev za naše in italijanske potrebe. Z italijanske strani gradivo pripravlja Giuseppe Lorenzon, podpredsednik ANPI za Goriško pokrajino, z naše strani pa Marjan Mastrl.

Letno imata obe borčevski organizaciji delovni posvet, povezan s počastitvijo padlih borcev v Rovtu.

Te dni so italijanski borci znova obiskali Škofjo Loko in občinski odbor ZZB NOV Škofja Loka jim je pripravil zanimiv program bivanja z dogovorom za nadaljnje sodelovanje.

Tokrat so bili v delegaciji Silvano Bacichi, upokojeni senator rimskega parlamenta, sedaj predsednik ANPI za Goriško pokrajino, njegova soproga, Giuseppe Lorenzon, podpredsednik ANPI za Goriško pokrajino, ter Jože Frfolja in Karlo Černic, člana pokrajinskega odbora ANPI za Goriško pokrajino. Od Ločanov so jih sprejeli in vodili predsednik OO ZZB NOV Škofja Loka Stane Pečar, Marjan Mastrl, Janez Lušina in Franc Galičič.

V dopoldanskem času si je delegacija ogledala Loški muzej – oddelek NOB, škofjeloško mlekarino in tovarno klubov Šešir, ki je velik izvoznik v Italijo. Direktorja obeh delovnih organizacij sta delegacijo seznanila s proizvodnjo in pripravila pristrčen sprejem v sproščenih razgovorih.

O nadaljnjem sodelovanju so spregovorili na kmečkem turizmu Franca Pintarja pri Sv. Duhu. Dogovorili so se, da bodo še vnaprej zbirali gradivo iz obdobja od 8. februarja do 9. aprila 1945, ko sta se brigadi zadrževali na škofjeloškem ozemlju, razmislili pa bodo tudi o pohodni poti Črni vrh nad Novaki–Rovt, ki so jo 23. marca 1945 opravile enote, ki so se iz obkoljenega ozemlja umikale na Vzhod v smeri Rovta. Popoldne je delegacija obiskala še Dražgoše ter položila vence na grobišču pri Sv. Lenartu in pri spomeniku na Sklepeh v Rovtu. Delegacija si je ogledala kraje, kjer so se borili njihovi partizani in kjer je v zadnji sovražnikovi ofenzivi pri Sv. Lenartu padel italijanski narodni junak Manfredi Mazzocca.

Franc Galičič

Srečanje relejnih partizanskih kurirjev

Junija letos je bilo na Katarini nad Medvodami že 11. srečanje relejnih partizanskih kurirjev Gorenjske.

Organizirala sta ga odbor Skupnosti relejnih kurirjev Gorenjske in Komisija Kurirjev pri Združenju borcev NOV Medvode v sodelovanju z drugimi organizacijami iz Medvod.

Ob lepem sončnem vremenu se je na prostoru pri znani Dobnikarjevi gostilni na Katarini zbralo blizu 150 nekdanjih relejnih kurirjev z območja Gorenjske in drugih borcev NOV. Nekateri so prišli na srečanje v uniformah in večina je imela pripeta državna in druga odlikovanja za vojne in povojne zasluge.

V imenu krajevnih skupnosti Trnovec-Topol je udeležence najprej pozdravil Zdravko Vidrih. Predstavil je območje krajevnih skupnosti, nekatere medvojne dogodke v teh krajih in omenil velik napredek v povojnem obdobju. Povedal je, da v času vojne v teh krajih ni bilo nobenega domačega izdajalca in da so ljudje v teh krajih množično sodelovali in podpirali NOB. Tod so noč in dan potekale kurirske zveze in po domačijah so partizanski kurirji in drugi borci NOB dobivali prehrano in varno zavetje pred sovražnikom in belogardisti iz bližnjih postojank.

V nadaljevanju je odločno zavrnil očitke, klevete in umazano gonjo proti zgodovinski resnici narodnoosvobodilnega boja. Voditelji posameznih političnih strank s svojimi interesi na vse mogoče načine poskušajo razvrednoti NOB in vse pridobitve v povojni graditvi.

Predsednik odbora Skupnosti relejnih kurirjev Gorenjske Janez Kavčič Orlov je po pozdravu udeležencev omenil nekatere dogodke iz preteklih in sedanjih časov in podkrepil izvajanje Zdravka Vidriha. Med drugim je povedal, da so partizanski kurirji in drugi borci NOV ponosni, da kljub sedanjim razmeram nosijo uniforme in odličja.

Ogorčeno se je odzval na neupravičene in žaljive obtožbe in napade na NOB ter njene udeležence. Ob koncu je še povedal, da bo prihodnje leto srečanje partizanskih kurirjev na območju občine Kranj in vsem skupaj zaželel, da ostanejo zdravi in da se še dolgo let udeležijo teh tradicionalnih srečanj.

Tajnik odbora Skupnosti relejnih kurirjev Gorenjske Lojze Hafner – Hajduk je v imenu odbora podelil pismena priznanja nekaterim zaslužnim sodelavcem pri organiziranju srečanj partizanskih kurirjev. Med drugim sta pismeno priznanje dobila tudi Zdravko Vidrih in KS Trnovec-Topol.

Franc Galičič

Vosovcem odkrili spominsko ploščo

Na pročelju stavbe trgovine na Pristavi-Rafut pri Novi Gorici so pred dnevi odkrili spominsko ploščo z napisom, ki spominja na december 1943 (do aprila 1944), ko je v Gorici delovala okrožna komisija in enota VOS-OF za Gorico.

Program so začeli s Prešernovo Zdravljico (zapele so jo učenke OŠ Milojke Štrukelj iz Nove Gorice). Krajan Rajko Slokar je v imenu Pristavcev prisrčno pozdravil zbrane in poudaril pomen odkritja te plošče. Branko Stepančič-Slovenko je ploščo odkril in se z nekaj besedami zahvalil organizatorjem, ki so omogočili postavitev plošče. Zgodovinarica RSNZ Irena Mervič pa je v svojem govoru orisala razvojno pot, organizacijo in delovanje varnostnoobveščevalne službe kot posebne enote NOB.

Spomladi 1942 je prišel na Primorsko Tone Velušček-Matevž, jeseni istega leta pa še Aleš Bebler-Primož, ki sta navezala stike z Borisom Dročem iz Šempetra. Ta je pridobil nekaj mladincev, organiziranih v OF, da so v Gorici spremljali aktivnost vojaških in drugih okupatorjevih oblastnih ustanov in tako postali začetniki obveščevalnega dela na Goriškem.

Spomladi leta 1944 sta na Goriškem delovali dve skupini s preko 30 vosovci, ki sta jih vodila Beč in Sulič-Car. Na celotnem Primorskem pa je tedaj delovalo preko 460 varnostnikov in obveščevalcev. Aprila 1944 je bila varnostnoobveščevalna služba ukinjena, ustanovljeni pa sta bili Prva in Druga VDV brigada ter oblastne in okrožne izpostave odseka za notranje zadeve.

Kulturni program so izvajali še učenci OŠ Milojke Štrukelj in ansambel JLA iz Ajdovščine, ki je poskrbel za dobro razpoloženje. Hkrati je bilo to srečanje borcev Nove Gorice, Pristave in Šempetra. V nedeljo 1. 7. ob 17. uri pa so odkrili še zadnjo ploščo okrožni komisiji in bataljonu VOS v Kojskem.

L. Kotar

Obveščevalci so dobili domicil

Republiški štab za teritorialno obrambo Slovenije je prevzel domicil za Skupnost borcev obveščevalcev NOV in PO Slovenije, JLA in TO. Domicilno listino so skupnosti podelili sredi maja letos. Ob tem je načelnik republiškega štaba za TO generalmajor Drago Ožbolt izrekel priznanje borcem obveščevalcem za uspehe pri organiziranju, razvijanju in delovanju v narodnoosvobodilnem boju in za rezultate, ki so jih dosegli na obveščevalnem področju. Poudaril je, da Skupnost v sodelovanju s teritorialno obrambo in jugoslovansko ljudsko armado nadaljuje svojo aktivnost za ohranjanje in prenašanje in razvijanje tradicij NOB.

V imenu Skupnosti borcev obveščevalcev se je za dodelitev domicilne listine zahvalil predsednik odbora Lojze Vrhovec. Poudaril je, da dodelitev listine pomeni veliko priznanje za vse borce obveščevalce NOB in da jih listina povezuje, da dragocene izkušnje o obveščevalnem delu v NOB napišejo in ponudijo naslednikom v enotah teritorialne obrambe in v jugoslovanski ljudski armadi. Navzoče je na kratko seznanil z namenom, cilji in nalogami skupnosti. Ustanovljena je bila pred dobrima dvema letoma. Zdaj je vanjo včlanjeno okrog 500 obveščevalcev NOB iz enot 7. in 9. korpusa, 4. operativne cone in oddelka pri Glavnem štabu NOV in PO Slovenije. Poleg teh so člani skupnosti tudi upokojeni vojaški obveščevalci JLA in TO. Odbor skupnosti si je zastavil zahtevne naloge. Organizirati namerava zbiranje in urejevanje dokumentarnega in spominskega gradiva o delovanju obveščevalne službe v NOB, pisanje monografije in drugih zapisov o delu in aktivnosti službe itd.

L. V.

Škofjeloški borci v partizanskem Cerknem

Člani borčevskih organizacij iz škofjeloške občine so bili 4. julija na izletu v Cerknem in v obnovljeni bolnišnici Franji. Tja se je s tremi avtobusi popeljal kar 130 nekdanjih borcev. Motilo jih ni niti zelo slabo in deževno vreme.

Najprej so si ogledali obnovljeno partizansko bolnišnico Franjo v soteski Pasice pri Novakih. Ze pri vходу jim je prijazna voditeljica iz oddelka idrijskega muzeja v cerknem povedala, da je bolnišnico januarja lani močno poškodoval in razdejal kamnit plaz. Obnovljena je bila odprta spet junija letos. Zvedeli so tudi, kako je bila med vojno zgrajena bolnišnica in kako je delovala. Nastala je v decembru leta 1943 za potrebe 9. korpusa NOV in POS.

Potem so se prek novih mostov povzpeli v strmino k objektom. Skalovje, od koder se je odtrgal plaz, še ni bilo poraslo, tako da se je lepo videlo, kaj se je zgodilo in kako so se morali obnovitelji truditi, da so vse spet uredili. Bolnišnica in okolica sta bila res odlično obnovljeni. V bolnišnici pa so borci iz prve roke zvedeli, kako je bilo tam med vojno. Peter Krajnik, ki je bil med njimi, se je namreč nekaj časa zdravil v Franji, zato jim je lahko pripovedoval o razmerah v njej, o trpljenju, tovarštvu in iznajdljivosti ranjenec in zdravnikov.

Po ogledu bolnišnice so se izletniki podali še v Cerkno, kjer so pred spomenik NOB položili cvetje in si ogledali oddelk idrijskega muzeja v tem kraju in nekatere druge pomnike iz NOB.

Popoldne pa so se odpeljali še na nekaj nad tisoč metrov visok Ermanovec in se povseli pri planinski koči 31. divizije. Vse skupaj je sicer motil dež, ki pa ni preglasil lepih partizanskih pesmi.

Franc Galičič

Spomnili so se Lobničanov

Partizanske vasi Lobnice nad Rušami ni potrebno posebej predstavljati. Že 1941. leta so se posamezniki vključili v narodnoosvobodilni boj, razen tega je v tem času kar dvajset njihovih domačinov žrtvovalo svoja življenja. V tem kraju tudi ves čas vojne ni bilo nobenega izdajalca. Tod okoli so uspešno delovali posamezni politični formi in nekatere partizanske ustanove.

Na te pogumne ljudi, ki so ničkolikokrat zrlji v smrt s tisto negotovostjo, so se spomnili ob letošnjem Dnevu borca. Na Apnici, kjer je bilo med vojno stičišče raznih partizanskih zvez, so ob spominskem obeležju pripravili srečanje med rezervnimi vojaškimi starešinami, borcem in sodelavcem narodnoosvobodilnega boja iz Maribora, Ruš njene okolice s tamkajšnjimi domačini. Kljub slabemu vremenu se je zbralo nekaj več kot sto ljudi, med njimi je bilo precej mladih.

Ob spominskem obeležju, ki so ga postavili s prispevki posameznih rezervnih vojaških starešin nekdanje občine Maribor-Rotovož so obudili spomine na tiste težke vojne dni. Temu in onemu je zdrsel solza po licih; ta je padel,

on je bil ustreljen, tretji je ostal v koncentracijskem taborišču, nekateri posamezniki pa so spričo vseh teh naporov umrli na svojih domovih. Kljub tej bolečini so udeleženci zapeli kakšno partizansko in narodno pesem. Hkrati so obsodili posamezne pojave, s katerimi hočejo posamezniki izničiti narodnoosvobodilni boj, njene udeležence pa prikazati kot da so bili sobotni in nedeljski romantični izletniki, zdaj pa naj se umaknejo na zapeček. Sklenili so, da se bodo prihodnje leto ob Dnevu borca, neglede na to če bo ta še v uradni veljavi ali ne, zopet zbrali na istem kraju.

Zraven obeležja je postavljena brunarica, ki ponazarja nekdanjo kurirsko postajo TV 12 s, katere komandir in tudi njen graditelj je bil domačin Fedor Robnik-Dore in na njej je tudi njegov napis:

»Od nekdanj pohorskih drvarjem zavetje brunarice so dajale; pa borcem pohorske in ruske čete, bataljonu, kurirjem in vsem drugim borcem. Ves vojni čas prek Apnice do zmage so pot kazale.

Popotnik vzemi čas, poišči smer in pojdi tja, da brunarice borcev v pozabi ne bi ostale.«

Drago Milavec

Borci so praznovali

Borci ptujske občine so se ob letošnjem dnevu borca zbrali na Jelovcah v Halozah. Natanko pred letom dni je te kraje zajela vremenska katastrofa, ko je razmočena zemlja z vseh bregov polzela v grape in dolinice. Večine teh ran naravi še ni uspelo prekriti. Veliko pa je popravljenega, obnovljenega ali na novo zgrajenega. Vsa slovenska solidarnost je Haložanom zelo pomagala, še veliko pa bo treba narediti, da bo tudi tam človek imel vsaj približno enake možnosti za življenje kot jih imajo ljudje v drugih krajih naše domovine.

Udeleženci proslave so se zbrali pri nekdanji Planinčevi domačiji, kjer so odkrili obnovljen zaznamni kamen v spomin na spopad borcev 2. čete 1. bataljona Kozjanskega odreda z nemškimi policisti, 17. januarja 1945. V spopadu je padlo 13 nemških policistov in partizanski mitraljez Joško Petančič Ivan. Spominsko obeležje na tem mestu je bilo postavljeno že pred 20 leti, vendar sta zob časa in lanko neurje opravila

svoje. Obeležje je bilo treba obnoviti, za kar sta največ prispevali KS Majšperk in njena krajevna borčevska organizacija.

Slavnostni govornik je bil Ivan Rau Branko, sam borec na tem območju in nazadnje komisar Haloške čete. Opisal je dogodke v letih 1944-45 na tem območju, ki je bilo na pol osvobojeno ozemlje, kjer so bili OF odbori edina oblast. Ljudje so nudili varno zavetje mnogim partizanom in političnemu vodstvu ptujskega okraja. Poudaril je težavnost narodnoosvobodilnega boja na Štajerskem in dejal: »Tudi tukaj v Halozah smo se partizani spopadali in srečevali le z nemško soldatesko, nismo vedeli za nikakršno državljansko vojno. V NOB smo se vključili zaradi boja proti okupatorju in njegovim pomagačem, za svobodo domovine...« Obsodil je razna prizadevanja za razvrednotenje NOB in v celoti ponovil stališča IO RO ZZB NOV Slovenije o pomiritvi in spravi.

Franc Frideršek

Ilirska Bistrica

Nov rekord

Vojaki in starešine iz enote Gojka Vujnoviča iz Ilirske Bistrice so še enkrat pokazali, da so v vsem najboljši. V vojaško-strokovnem učnem programu dosegajo prav dobre in odlične rezultate, pohvaliti jih je treba tudi za sodelovanje z meščani Ilirske Bistrice, prav vzorni pa so, kadar gre za sodelovanje v humanih akcijah. To se je pokazalo tudi na nedavni prostovoljni krvodajalski akciji, za katero se je prijavilo nekaj sto prostovoljnih krvodajalcev. Akcija je odlično uspela, s 112,5 litra krvi so podrli še en rekord, ki ga je pred tem sicer prav tako imela ta enota. Za tako množično udeležbo so krvodajalcem izrečene tudi čestitke.

Tekst – foto: Petar Nikolić

Stališče internirancev Mauthausna do slovenske sprave

Družbenopolitični dogodki doma in po svetu so nas internirance iz nekdanjega Koncentracijskega taborišča Mauthausen spodbudili, da smo izoblikovali stališča do njih in do slovenske sprave. Skrb vzbujajo domači strankarski prepiri, neofašizem narašča, še vedno je veliko nasilja nad posamezniki in celimi narodi in na svetu je še vedno veliko izkoriščanja vseh oblik. Vse to nas spominja na čase pred drugo svetovno vojno, ko so podobne razmere pripeljale človeštvo do svetovne katastrofe. V Sloveniji so se nečedna dejanja partizanov, ki so se zgodila med vojno in po njej dokrajala spolitizirala in se uporabljajo za politična obračunavanja in sploh se napada vse, kar diši po partizanstvu, opravičuje pa se slovensko domobranstvo. Ob tem dogajanju se nam interniranci iz Mauthausna, pa verjetno tudi drugim borcev NOB, vsiljuje vprašanje, ali smo se v letih 1941–45 odločili sploh za pravi tabor. Odgovor na to vprašanje smo dolžni dati ne le v lastnem imenu, temveč tudi v imenu desetisočev mučenih in skoraj 13000 umrlih Jugoslovancev v taborišču.

Slovenski narod verjetno ni bil v svoji zgodovini nikoli bolj zapisan uničenju, kot je bil leta 1941, ko so našo zemljo zasedli Nemci in Italijani. Nemci so na svojem okupiranem ozemlju že prve mesece po zasedbi začeli preganjati in seliti zavedne Slovence, takoj so potupili vse krajevna in druga lastna imena in pomnili vsa imena in priimke domačega prebivalstva. Ukinili so vse slovenske šole, pregnali so slovenske učitelje in že jeseni leta 1941 pripeljali nemške učitelje in vpeljali šole v čisti nemščini. Skratka, Nemci so dobesedno začeli uresničevati Hitlerjev ukaz: »Narediti mi to deželo spet nemško.« Slovenski narod se je temu strahovitemu nasilju spontano uprl in nastal je narodnoosvobodilni boj na vseh ozemljih, kjer so živeli Slovenci. Ta boj je bil narodu vsiljen, zato ga je moral sprejeti. V takratni situaciji so bili edino komunisti dovolj organizirani, da so lahko prevzeli vodilno vlogo v odporu. Proti NOB

so se v boju postavili slovenski domobranci, seveda na strani sil nacifašizma, ki so mu bili komunisti prav tako smrtni sovražniki. Spomnimo se, da je vseboval Hitlerjev program nadvlado arijske rase, iztrebljanje »manj vrednih ljudstev« in pridobivanje novega življenjskega prostora za Nemce na Vzhodu (»Drang nach Osten«). Globoko se zavedamo, kaj bi nas doletelo, če bi Hitler zmagal. Glede na izkušnje ujetih partizanov z gestapovci pa tudi z domobranci vemo, da bi nas čakala strahotna morija. Desetisoči Slovencev, ki so ob koncu vojne bili v koncentracijskih taboriščih, bi zgoreli v krematorijih, kaj bi se zgodilo z ujetimi partizani, si pa lahko mislimo. Slovenci, ki bi preživeli vojno, bi bili lahko kvečjemu hlapi in dekle na farmah nemških veleposestnikov, verjetno nekje v Ukrajini. Po zmagi zaveznikov in z njimi NOV nad Hitlerjem pa je postala Slovenija večja, lepša in svobodna. Danes je Slovenija kljub mnogim zablodam komunističnega režima sicer izčrpana, pa vendar je ostala večina prebivalcev na svoji zemlji. Zaradi vitalnosti Slovencev imamo kljub slabi gospodarski bilanci vse možnosti, da razvijemo našo deželo v deželo zadovoljnih in srečnih ljudi. Ti pogoji so bili ustvarjeni z NOB in so rezultat bojev Slovencev med drugo svetovno vojno na strani zaveznikov. To spoznanje nas pomirja in prepričuje, da smo bili mi, to je borci NOB na pravi strani, ki ne slovenski domobranci. Za nas se je vojna končala nepreklicno in dokončno maja 1945 in je nerazumno razglašati konec vojne med Slovenci sedaj po 45 letih.

Druga svetovna vojna je zahtevala prek 50 milijonov človeških življenj, v bistvu nedolžnih, ki so bili pobiti, mučeni, živi pokopani, še živi odpeljani v krematorije, pomorjeni in plinskih celicah, ustreljeni kot talci, padli na bojiščih itd. Za nobeno teh žrtev ni opravičila, da so morali umreti, pa vendar se je vse to zgodilo. Kljub hudemu je čas zacelil rane, ki so jih vojskujoči narodi prizadejali drug druge-

mu. Danes obstaja med nekdanjimi vojskujočimi se narodi vzorno sodelovanje in dogodki iz druge svetovne vojne so postali del zgodovine. Interniranci za povojne žrtve slovenskih domobrancev v Teharjih, Kočevskem rogu, Crnogrobu itd. nismo vedeli. Trpljenje in doživete strahote so nas utrdile v prepričanju, da z nasiljem ni mogoče graditi sožitja in blaginje, zato obsojamo in obžalujemo, kar se je z domobranci po osvoboditvi zgodilo. Strinjamo se in podpiramo misel, da se vsem teharskim, roškim in drugim žrtvam postavi spomenik in obudi potreben spomin. Vendar nasprotujemo uporabi teh žalostnih dogodkov v politične namene in obsojamo revanšizem, ki se razrašča med prizadetimi strankami. Dejstvo je, da se slovenski domobranci niso borili na pravi strani, zato o spravi ni možno govoriti. Pač pa naj, podobno kot pri drugih udeleženkah druge svetovne vojne, tudi pri nas čas zaceli rane, ki nam jih je prizadejala vojna. Menimo, da je pomiritev prava beseda, zgodovinarji pa naj objektivno opišejo in ocenijo vse, kar se je zgodilo. Strinjamo se in predlagamo, da slovenska vlada abolira vse omejitve vračanja izgnancev, da bodo brez strahu prihajali domov. Vsaka vojna prinaša in povzroča neizmerno gorja in krivic, ki jih ni mogoče nikdar do kraja poravnati. Običajno nasilne poravnave starih rodijo nove krivice. Prerastejo in presežejo jih lahko samo mladi in novi rodovi, ki gradijo svojo bodočnost na umirjenih zapuščinah starega. Naša naloga je in mora biti, da omogočimo mladim rodovom čim boljše možnosti za razvoj in napredek. Strankarski boji, obnavljanje starih razprtij in medsebojna obračunavanja pa narod izčrpavajo in mu jemljejo moč za razvoj.

Ko nas internirance povede spomin nazaj v leta bojev in trpljenja in ko je bilo vprašanje preživetja odvisno od medsebojnih tovariških odnosov, vemo, da so tudi danes za sožitje potrebni korektni medčloveški odnosi. Pri tem razlike med narodi ne predstavljajo ovir. Odkriti in pristni od-

nosi vsebujejo pravico slehernega zemljana do lastnega ustvarjalnega življenja, ne dovoljuje medsebojnega izkoriščanja in nasilja. Vsakemu mora biti dana možnost, da živi od svojega dela in družba kot celota naj zagotavlja optimalno socialno varnost. Taka družba pa se lahko ravije le ob primerni izobrazbeni in kulturni ravni posameznika, kar pomeni dolgotrajen proces. Prepričani smo, da mitingi in podobne družbene manifestacije ne morejo bistveno prispevati k sožitju ljudi. Zato tudi dvomimo o koristi in smotru Slovenskega svetovnega kongresa. Razmišljanje, da bi tak kongres poenotil Slovence, nimajo nobene osnove. Nasprotno menimo, da le razvoj kulture in znanja prinaša vsakemu narodu tiste prvine, ki so potrebne za mir, napredek in srečo. Zato podpiramo vsa prizadevanja in priporočamo akcije, ki dvigajo raven kulture in izobrazbe vsakega posameznika kakor tudi družbe kot celote. Zgodovina uči in naše izkušnje iz taborišča povedo, da so se ljudje sposobni dokaj dobro sporazumevati, da pa so strankarske in politične strukture tiste, ki so zmožne narode spreti med seboj. Tu imamo v mislih tudi težnje po raznih vrstah izkoriščanja, zatiranja in neenakopravnih odnosov, posebno do malih narodov. Zato interniranci obsojamo vse tiste oblike političnega boja, ki vsebujejo elemente ščunjanja, nestrpnosti in sejejo nezaupanje med narodi.

Slovenski interniranci Mauthausna – ki smo še živi, želimo, da bodo mlajše generacije živele v srečni in svobodni deželi. Naša svoboda nam je bila leta 1941 odvzeta in je bila z bojem pridobljena nazaj. Priborili smo si drugačno samostojnost, kot pa če bi jo nam poklonili zavezniki. Iz tega sledi, da se mora vsak narod za svojo svobodo in neodvisnost boriti sam. To misel sporočamo vam, mlajšim generacijam, da boste vedeli, kako se odločiti, če bo kdaj slovenska zemlja ogrožena.

Odbor internirancev Koncentracijskega taborišča Mauthausen pri RO ZZB NOV, Ljubljana

Kdo hoče spreminjati imena šol

V Škofji Loki se je izcimila pobuda, da bi spremenili ime osnovni šoli »Prešernove brigade« v Železnikih in tudi ime osnovne šole »Padlih prvoborcev« v Žireh.

Očitno je, da tisti, ki se sedaj spodbujajo ob imena teh šol niso naklonjeni tradicijam NOV in bodo nadaljevali s pobudami za nadaljno spreminjanje imen ulicam in ustanovam, da bi zabrisali vse kar je povezano s tradicijami NOB. Zaradi te pobude so ostro reagirali borci NOV v Železnikih, v Žireh in predsedstvo OO ZZB NOV Škofja Loka. Sprejeli so odločno stališče, da se vsi takšni poskusi preprečijo. Tudi v sredstvih javnega obveščanja je bil že objavljen tak protest s katerim so bili seznanjeni tudi pobudniki.

Nekaterim je treba ponovno dopovedati, da je bil narodnoosvobodilni boj najsvetlejšo obdobje naše zgodovine in da izročila NOB niso samo last udeležencev, temveč vsega slovenskega naroda. Na teh izročilih se danes vnuki in pravniki borcev učijo in vzgajajo. Ob tem ne more biti nobene ovire pri ohranjanju in prenašanju izročil NOB na mlade rodove. To ni nobena ideologija, ampak vzgoja v pravi domovinski zavesti. Iskrenost, tovarištvo in pogum so tiste vrednote, ki so pozitivne v okviru učnih programov vsake šole doma in v svetu. V razmerah današnjega šolstva je gotovo treba reševati druga pomembnejša vprašanja in naloge in resnično ni najbolj nujno, da bi strankarski interesi kot prvo začeli preimeno- vanja šol in drugih ustanov...

Franč Galičič

Veliko napisanega, malo povedanega

Gospod Zajdela naj se malo zamisli nad svojim pisanjem. Sama kritika in napadnost ga je. Kako je napadel 4. 7. 1990 v Delu P. P. 29 zgodovinarja Francija Strleta in že večkrat tudi druge aktiviste OF in komuniste.

Jaz, ki to pišem, sem le gospodinja in upokojenka in 49 let komunistka. Rada bi zvedela, kaj je po poklicu ta Zajdela, medvojni dojenček, po vojni pa je verjetno v 45-letni vladavini komunistov študiral. Na čigav račun?

Še nikoli nisem napadala (besedno ali pisno) pošte- ne, delovne, katerekoli narodnosti ali veri predane državljanke naše Jugoslavije. Kot borki NOV pa mi ni vseeno, ko hočejo nasprot-

niki OF prikazati samo slabo stran naše borbe.

Naj se povrnem v leto 1942/43, ko je šel cel bataljon za novo leto k polnočni maši. Saj je bilo več borcev in bork vernih. Vsi pa smo se borili za iste ideale. Jaz sem bila ranjena prvič v ramo s kroglo, ki je bila izstreljena iz mitraljeza belogradista v zvoniku cerkve. Če se vrnem v mesec marec 1943, ko smo vodili borbo v Dolomitih, kjer je bil iz cerkvenega zvonika od belogardistične krogle ubit borec s partizanskim imenom »Brzi« (Tone Kovač iz Preserja).

Zato Zajdela in njemu podobni ne izničujete naše borbe proti fašizmu in našega 45-letnega dela za obnovo porušene domovine.

Marija Mihailović

Poizvedba

Bralce naprošam, naj mi, če je še kje kakšen bolničar ali bolničarka iz partizanske bolnišnice na Kočevskem v Borovcu, pošlje svoj naslov. Tam sem se zdravila februarja 1945. leta. Moj naslov je: Ana Košmrlj, 63313 Polzela 99.

Demokracija mora biti enaka za vse ali pa je sploh ni

Nova slovenska oblast se precej zaletavo loteva reševanja nakopičenih problemov iz preteklosti. Nekdo je to ocenil s besedami: zaletavim mislim, sledijo zaletava dejanja.

Opaziti je, da v tem prednjačijo prav spreobrnjeni nekdanji člani ZK. Tem ljudem bi rad povedal, da ni noben pogum v že uveljav-

ljeni demokraciji menjati politično barvo. Veliko poguma in spretnosti pa pripisujem tistim, ki so spremeni- li partijo, ki si je prilastila popolno – totalno oblast v demokratično stranko, ki je zavestno sestopila z oblasti. Nič manj poguma in sposobnosti ne pripisujem tudi tistim, ki so še v času, ko je bilo tvegano, pokazali

svojo pravo barvo in nasprotovali monolizmu.

Sedaj ko bi v novi pluralistični ureditvi lahko s polnimi pljuči svobodno zadihali, je nova oblast začela posegati z Miloševićevo metodo po sredstvih, ki me spominjajo na boljše vizacijo. Podrediti si hoče, menda v imenu demokracije, sredstva obveščanja, sodstvo in

celo šolstvo vključno z omejevanjem avtonomije univerz. Še bi lahko naštevali, na primer zaletavost pri moratorju za sečnjo podružbljenih gozdov itd.

Tudi nepopolni pristop k spravi lahko več škoduje kot pa pomirja. Lepo sta v Kočevskem Rogu govorila nadškof Šušter in predsednik Kučan. Njuna stališča so sprejemljiva za vse Slovence, ki jim je resnično do sprave med Slovenci in drugimi narodi. Toda kaj ko si nekateri iz vladajoče koalicije to napačno razlagajo in mislijo, da je nasto-

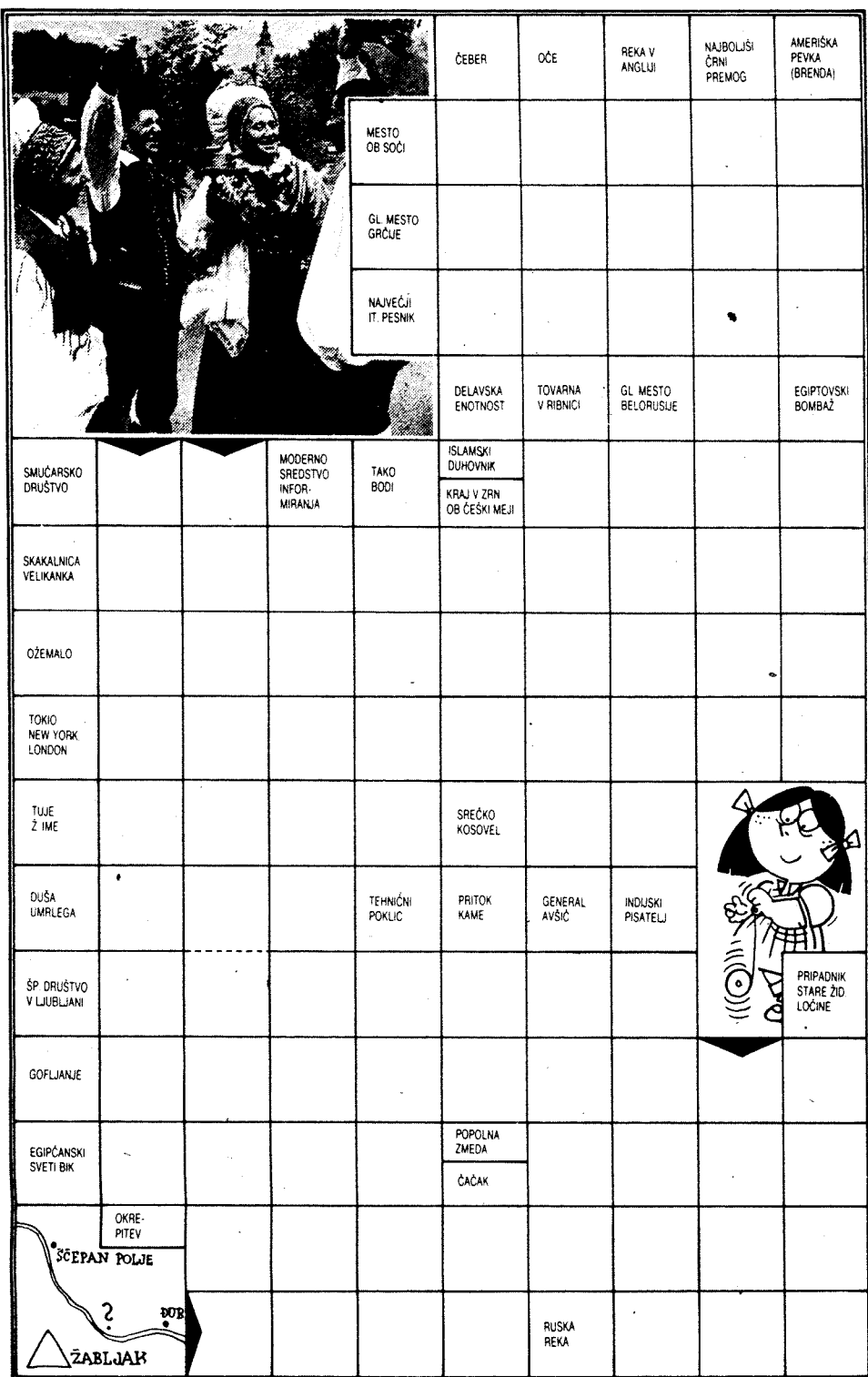
pil čas za dokončni obračun in javno obsodbo NOB kot celote in ne samo ekscesov, kot je na primer poboj domobrancev. O domobranskih zločinih pa »modro« molčijo. Kolaboracijo opravičujejo z borbo proti komunizmu – boljše vizacijo, kot da bi bili vsi pripadniki NOB komunisti in zločinci. Skratka rdeči hudiči, domobranci pa nedolžni beli angelčki.

Nekateri iz vladne koalicije se vedejo kot da bi jim ljudstvo na volitvah zaupalo absolutno in časovno neomejeno vladanje. Prav to

pa jih lahko kmalu pripelje v opozicijo. Kaj pa potem? Ali se bodo potem zavzemali za razveljavitev zakonov, ki jih sedaj hočejo z večinskim glasovalnim strojem vsiliti. Ali bomo prišli tako daleč, da bomo pri vsaki zamenjavi vladne garniture, morali vse spreminjati od simbolov, tiska, šolstva, sodstva itd. do ustave.

To vodi v politično nesrečo, ki bi pomenila katastrofo za ves slovenski narod.

Zarko Žbogar

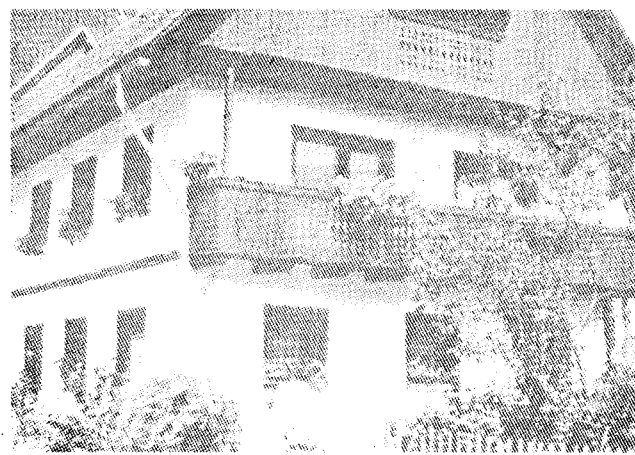
Živimo s cvetjem

Vrt v avgustu

Morda ste se pravkar vrnili z dopusta. Dela je v tem letnem času še vedno dovolj. Najprej boste verjetno pregledali, kako so med vašo odsotnostjo domači zalivali okenske rastline, cvetje na vrtu in zelenjavo, ter zalili, kar je treba. Cvetje in zelenje po vrnitvi iz vročih obmorskih krajev preseneča s svojo bujnostjo in lepoto. Veseli smo, da smo spet doma in se lahko z novim poletom posvetimo svojim ljubljankam.

Vrt bo veliko bolj urejen, rože pa lepše, če najprej odrežemo odcvetele vrtnice za dva ali tri lista nazaj, na prvo najmočnejše oko. Obrežemo tudi vse posušene liste in suhe cvetove trajnic in sezonskega listja, če ni predobno, očistimo od cvetelo cvetje okenskim cveticam in rastlinam v čebričkih. Po prvem izdatnem zalivanju jih dognajmo. Pri tem pazimo na pravilne odmerke tekočega hranila, ki ga dodamo deževnici: fuksije in dature lahko dodatne dognajmo, saj so požrešnejše od drugih, občutljivejši, počasi rastoče lončnice dognajmo le s polovičnim odmerkom gnojila. Ob tem smo že ugotovili, katere

rastline je treba škropiti proti boleznim in škodljivcem, in to storimo čimprej, da jih obvarujemo pred njimi. Gomoljne begonije v tem času pogosto napade pepelasta plesen, ki jo zatiramo s carathanom, benlejtom, euparenom ipd. Neka-

tere sobne rastline, posebno mlade, moramo presaditi v večji cvetlični lonec, posebno mlade fikuse. Do jeseni se bodo dobro prekoreninile in jim presajanje ne bo škodovalo.

Za dognovanje grmovnic, med njimi tudi vrtnic,

je že prepozno. Les mora do zime dozoreti, da ne pozebejo.

V avgustu si namnožimo nove sadike pelargonij in nageljnov pa še mnogih drugih rastlin za okna in balkone. Ob uporabi rastlinskega hormona wurzefix si lahko iz potaknjencev limon, mandarin, kamelij in še drugih redkih grmovnic razmnožimo nove rastline; seveda pa to ni prav preprosto in potrebno je veliko ob-

čutka za potrebe rastlin in potrpljenja.

V tem mesecu se najuspešneje presaja občutljiva čebula cesarskega tulipana. Če dobite čebulice vrtnega podleska, pasjega zoba, šmarnic in stepske lilije ter zvončkov, jih vsadite čimprej.

Zdravnikovi zapisi Sol življenja

Če začnemo pri kalciju, je treba povedati, da ga je v človekovem telesu dva odstotka celotne teže, pri čemer je polovica raztopljenega v tekočinah. Poznavanje teh dejstev je podlaga za razumevanje določenih zdravstvenih stanj, hkrati pa je vedenje o tem koristno zato, da si v določeni meri ob manjših težavah ljudje lahko sami pomagajo, oziroma lahko preprečijo morebitne težave.

Normalna koncentracija kalcija v krvi je od 9 do 10,3 mg/dL. Podatke o tem najdemo na laboratorijskih krvnih izvidih. Kakor večino stvari, ki se godijo v našem telesu, tudi vsebnost kalcija urejajo hormoni-neposredni produkt možganske dejavnosti. Hormon občutne žleze viša količino kalcija v krvi, medtem ko hormon kalcitonin količino kalcija v krvi znižuje. Sploh je o pomembnosti hormonov treba spregovoriti malo več. Prav pred kratkim je bil v Ljubljani simpozij 2000 strokovnjakov iz Evrope in drugih dežel, kar nenazadnje daje našim strokovnjakom spričevalo, da je delo na tem področju dobro zastavljeno. Raziskave niso usmerjene le na človeka kot celoto ampak že v posamezne celične sisteme in celice.

Poleg hormonov ureja vsebnost kalcija v telesu tudi vitamin D, ki se aktivira pod vplivom sončnih žarkov. Kostni seveda skladišče kalcija, njegovo izločanje pa poteka prek ledvic. Kalcij je sicer kot gradbeni material med najpomembnejšimi, prav tako pa je pomemben kot urejevalec prenosa električnih tokov v stičiščih (sinapse) med živci in mišicami. Pri tem tudi srčna mišica ni izjema. Zaradi vsega tega je tako pomembno pravilno ravnanje tega elementa v krvi za redno delovanje srca, za njegovo enakomerno in nepretrgano bitje (cca 100.000 krat na dan 360 milijonov krat na leto! ali, če upoštevamo povprečno življenjsko dobo 70 let – kar 2,5 milijarde krat v enem človeškem življenju). V tej luči moramo torej razumeti potrebo po razgibavanju, ki širi žile in omogoča raznašanje ustreznih količin kalcija po telesu. Prav tako v tej luči lažje razumemo pomen sončnih žarkov na naše telo. Še posebno je dobro vedeti te stvari ob procesu staranja, saj, saj lahko marsikaj storimo zoper to, da naše kosti postajajo vse krhkejši (osteoporozne), medtem ko pri mladostnikih lahko preprečujemo »mehčanje« kosti (rahitis).

Kaj torej lahko v zvezi s temo kalcij sami storite zase? Sprehajajte se, razgibavajte se, plešite, skratka, bodite čim več v gibanju! Tudi navdušenje za nove aktivnosti, vzemirjenja vseh vrst in podobno povečujejo aktivnost hormonov. Nenazadnje – takšno stanje povzroča tudi zaljubljenost – v koga ali kaj...

Dr. Danijel Brezic
(nadaljevanje prihodnjič)

Nasvet za izlet:

Kališče pod Storžičem

Na nekoliko bolj zahteven izlet bi vas rad povabil zato, da bi spet enkrat prehodili pot, po kateri so nekdanji hodičarji partizani Kokrskega odreda. Seveda samo del mnogih smeri, skrivnih poti in gazi, saj gre v našem primeru le za izlet na Kališče pod Storžičem. Torej tja, kjer je bil leta 1942 ustanovljen II. bataljon Kokrskega odreda. To pa ni tam, kjer se danes nahaja dobro obiskani planinski dom Kokrskega odreda, ki ga oskrbuje Planinsko društvo Kranj in je zdaj že odprt za obiskovalce. Ustanovni prostor bataljona je nekoliko nižje, na relativni gorski ravnici, kjer je danes kar nekaj počitniških koč in ena lovska zgradba, včasih pa je bila tu zgolj ena sama pastirska bajta, ki je služila pastirju za zavetje. Zdaj seveda tu ni ne pastirja, ne živine, le ovce se včasih priklajajo tam od Zaplate sem, da bi popasle kar bujno in sočno travo. Preden pa gremo na pot še tole: vprašali se boste, od kod ime Kališče. Če bi na tem danes že zelo skromen pašnik, kajti prerasel ga je že čas, bili bolj pazljivi, bi tam pri koči, ki jo boste najprej zagledali, ko boste prišli iz gozda na to planjavico – to je bivša bajta, ki je zdaj preurejena v počitniško hiško – nekakšne jame, kali. Te so zaraščene, včasih pa so bile polne vode. Pastirji so jih vzdrževali zato, da je živina lahko prišla do vode, ker druge vode na Kališču ni. Sami za svoje potrebe so jo nosili z Bašelskega sedla, ki pa je kar precej oddaljeno. No, včasih so pač vse zmogli, kar bi bilo danes komaj še mogoče...

Tako, na Kališču smo bili prej, preden smo sploh odšli na pot. Tokrat bomo izbrali smer poti, ki se začne v Mačah in se na Kališču konča. Zakaj? Zato, ker bomo prihodnjič še enkrat šli na podobno pot, ki se bo končala tule, na Kališču. Namreč po tako imenovani »Kurirski poti«, ki se začne tam doli pri

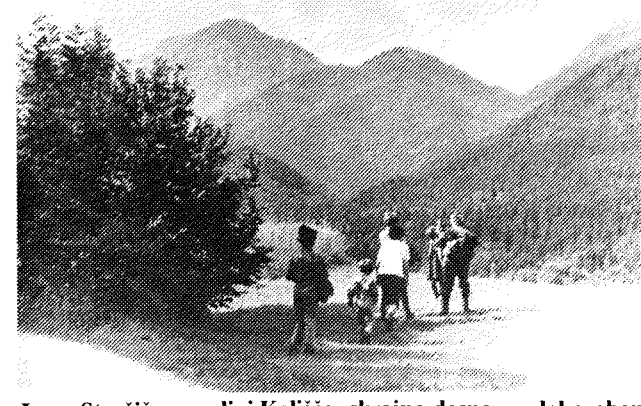
Sv. Lovrencu nad Bašljem in pride na Kališče pri Lovski koči. Ko gre mimo še dobro ohranjenih partizanskih spominov – mimo bolnišnice Košuta in mimo grobišča, kjer so pokopani umrli partizani. Toda o tem podrobneje kdaj drugič.

Do Mač nad Predvorom se lahko pripeljemo z avtomobilom. Taam vozilo pustimo in se predamo planinskim markacijam, ki nas bodo popeljale v senčnat gozd z ne preveč strmo gozdno cesto. To pomeni, da bi se lahko popeljali še naprej, čisto tja gor, kjer se gozdna pot konča in se začne res prava planinska pot. Pa, kakor se boste odločili, tako bo. Morda bi bili s tem prikrajšani za užitek, ki ga nudi gozdna pot, ko nas vseskozi spremljata šum gorskega potoka in svežina, ki je značilna za gorsko naravo. Ko smo preskočili dva, tri kamne v potoku tam na koncu kolovoza, smo na planinski poti. Poslej pa ni treba več ugibati, kam bo pot zavila. Kranjski planinci so jo tako dobro markirali, da nas bo varno pripeljala na cilj, najprej na Kališče, potem pa še do planinskega doma Kokrskega odreda, ki je od Kališča oddaljen borih osem minut. Pot sama ima kar precej serpentin, zato pa ni strma in jo zmore torej tudi manj izkušen planinec. Vendar pa ne povsem neizkušen, kajti dobri

dve uri hoda iz doline že terja od človeka, da ima vsaj malo izkušenj v hoji. Zaradi tega je prav, če gremo na tako pot vsaj nekoliko hodno pripravljeno, da nas ne bo »dajalo« recimo že tam, kjer planinci rečejo »frata«. To pa je tam, kjer se nenadoma gozd neha in zavije pot na zaraščeno trato z mnogimi planinskimi rožami. Le-ta pa je že skoraj čisto na cilju, kar nas bo samo ohrabrilo. Mnogim je dovolj že, če pridejo na Kališče in so prepričani, da poti naprej ne bodo zmogli več. Le-ti so prikrajšani za res pravo planinsko doživetje, ki se nam ponudi pri Domu Kokrskega odreda. Smo namreč že v »pravih gorah«. Nam nami dominira Storžič, na vzhodu zapira pogled na druge vrhove Kamniških Alp greben Malega Grintovca, še naprej pa lije strmina Zaplate v dolino, dokler se ne spoji z nižji in z gozdovi poraščenimi pobočji in vrhovi. Čisto tam na zahodu pa se beli veriga visokih Julijcev. Triglav je seveda najvišji.

In če si boste želeli privezati dušo, vam bo Dom Kokrskega odreda dobrodošel. In še čisto majhen nasvet – Mnogo lažje boste hodili, če boste vzeli s seboj navadne /lahko so tudi stare/ – smučarske palice. Te vam bodo pomagale, da bo pot mnogo, mnogo lažja. Pa srečno!

Marijan Krišelj

Levo Storžič, v sredini Kališče, skrajno desno pa del grebena Malega Grintovca.

Mira Stani

V Rušah smo se poslovali od Mire Stanijeve. Bila je neumorna kulturna delavka. Rodila se je v Nabrežini pri Trstu. Po prvi svetovni vojni so se preselili v Maribor, kjer je končala učiteljsko. Bila je aktivna telovadka in vaditeljica pri Sokolu. Leta 1938 se je zaposlila v Rušah in postala načelnica Sokola. Okupator jo je izselil v Srbijo. V Jagodini in Kaoniku je delovala kot aktivistka. Po vojni se je vrnila v Ruše in od leta 1949 delala kot učiteljica telovadbe vse do upokojitve. Bila je vsestransko aktivna tudi izven šole pri Partizanu. Polna ustvarjalnega nemira je vodila mladino, pripravljala ritmične točke, folklorne skupine in sodelovala pri uprizoritvah številnih mladinskih iger. Prejela je številna družbena priznanja in državna odlikovanja.

Anton Unetič

Rodil se je v kmečki družini v Sajevcah pred devetinsedemdesetimi leti. Kapitulacija stare Jugoslavije ga ni presenetila. Že leta 1941 je našel prve stike z OF in deloval v njej kot aktivist do kapitulacije Italije. Nato se je priključil partizanskim enotam. Opravljal je številne odgovorne naloge med NOV. Postal je oficir in za svoje delo prejel številna odlikovanja. Tudi po vojni je nadaljeval z aktivističnim delom, saj je bil aktiven družbenopolitični delavec. Pokojni Anton je umrl marca, pokopan je v Kostanjevici na Krki, kjer je tudi živel.

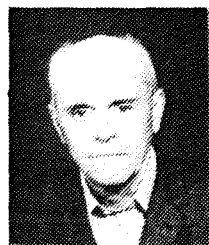
Janko Mihevc

Januarja je na svojem domu v Dolu pri Hrastniku umrl Janko Mihevc, letalski kapetan 1. razreda – pilot v poklju. Rojen je bil v Hrastniku leta 1921. Oktobra 1942 je bil nasilno mobiliziran v nemško vojsko. Določili so ga za odhod v Afriko (aprila 1943 je bil s transportnimi letali prepeljan v Tunizijo). V začetku maja 1943 se je prebil do zaveznikov in v taborišču Constantina se je priključil primorskim Slovincem in istrskim Hrvatoma in opredelil za NOB. Sprejeli so ga v zavezniško vojsko in določili za pilotsko šolo, ki je bila v Littletownu v južni Afriki. Uspešno je opravil tečaj in vaje za pilote. Po vrnitvi v domovino je bil sprejet v letalstvo nove Jugoslavije in vključen v 1. eskadriljo diplomiranih pilotov jugoslovanskega vojnega letalstva v Pančevu. Služboval je po raznih krajih in postal instruktor letenja v pilotski šoli. Demobiliziral se je leta 1951 in se vrnil v Hrastnik. Imel je čin kapetana 1. razreda in odlikovan z redom zasluga za narod s srebrno zvezdo ter nosilec spominske medalje letalcev prekomorja NOVJ.

Angel Kodrič

V začetku maja smo se na šempetškem pokopališču poslovili od Angela Kodriča, rojenega pred tridesetimi leti v Renčah. Bil je velik revolucionar saj je bil že leta 1926 sprejet v KP Italije. Po poklicu je bil zidar in nekaj časa je delal v Švici od koder je ilegalno prenašal propagandni material. V NOG se je vključil v prvi polovici leta 1941. Bil je predsednik konference OF, ki je bila na Kremencah nad Renčami. Zaradi naprednega gibanja in organiziranega delovanja z NOB je bil večkrat zaprt. Ves čas vojne je deloval organizirano in aktivno. Za zasluge med NOB je prejel več odlikovanj, za povojno delo pa je med drugim prejel red dela z zlatim vencem, zlati znak OF, zlati znak DUS in še vrsto drugih priznanj. Bil je tudi dopisnik TV-15, PN, Komunistična in drugih medijev.

Franc Leban

Marca smo se poslovili od borca Gregorčičeve brigade, Franca Leban. Rodil se je leta 1910 v Volčah. Bil je skromen in dober tovariš.

Angela Bergant

V prvih pomladnih dneh smo se na dobavskem pokopališču pri Kropi poslovili od tridesetletne Angele Bergant, aktivistke NOB od leta 1941. Tudi po vojni je bila aktivna in članica AFŽ.

Ivan Mohar

Sredi januarja smo se krajani in člani ZB v Loškem potoku poslovili od borca in aktivista Ivana Moharja, rojenega leta 1925. V partizanske enote je vstopil septembra leta 1943 v 2. bataljon 3. brigade Ivana Gradnika. Brigada se je bojevala na Primorskem v sestavi 31. divizije. Ivan je sodeloval v vseh njenih bojih. Jeseni 1944 je bil poslan na enomesečni podoficijski tečaj na Dolenjsko. Po opravljenem tečaju se je vrnil v svojo enoto. Marca 1945 je bil ranjen. Po osvoboditvi se je vrnil v rojstni kraj. Maja 1948 je bil sprejet v KPS in bil aktiven družbeni delavec vse do svoje smrti. Prejel je tri odlikovanja in več priznanj.

Jožefa Lesjak

Lesjakova mama, rojena leta 1913 v Podsredi, je v bivši Jugoslaviji žive-la z možem rudarjem na Malem kamnu. Kmalu po okupaciji je pričela aktivno sodelovati z OF. Mož je odšel v partizane, Jožefa pa je bila zaprta in internirana v Kidričevo. Po vojni je bila aktivna v organizaciji AFŽ. Pokopana je na Senovem.

Marija Rot

Po težki boleznii je februarja umrla Marija Rot, dolgoletna članica ZB Cajnjarje–Žilce. Rodila se je leta 1912 v vasi Kremenca. V dneh okupacije sta skupaj z možem aktivno sodelovala v OF in nudila borem in aktivistom hrano in toplo zavetje. Mož je v začetku leta 1944 odšel v 8. partizansko brigado in ostala je sama z nedoraslimi otroki. Pokopana je na domačem pokopališču pri Sv. Juriju.

Lucija Košuta

Marca smo se v Tolminu poslovili od Lucije Košuta, rojene leta 1915 v Zadlazu. Mladost je preživela v sanatoriju v Bergamu in se po svoji polnoletnosti vrnila domov. Proti koncu leta 1942 se je vključila v NOG. V bližini njene domačije so bile razne partizanske postojanke, s katerimi je delila dobro in zlo. Pri njej so borci našli zatočišče, hrano in mnogi ranjenci so se pri njej zdravili.

Jože Pirš

Jože Pirš je bil rojen v Nemčiji leta 1913. Med prvo svetovno vojo se je s starši vrnil v Jugoslavijo. Z OF je začel sodelovati zgodaj, v NOV pa je vstopil leta 1944 in bil ves čas v Kozjanskem odredu. Po vojni se je ponovno zaposlil v rudniku Senovo. Odlikovan je bil z medaljo za hrabrost, pokopan je v Koprivnici pri Bretnici.

Rudolf Koncut

Rodil se je leta 1903 v Škrlejem pri Gorici. Po prvi svetovni vojni se je učil za zidarja. Vpoklican je bil na službenje vojaške obveznosti v italijansko vojsko. Po vrnitvi domov je kmalu pobegnil v Jugoslavijo in se zaposlil. Julija 1942 se je vključil v Zapadno-dolenjski partizanski odred in kasneje Gubčovo brigado. Po vojni je delal v organih za notranje zadeve. Umrl je aprila letos.

Marija Zalar

Sredi januarja je v častiljivi starosti umrla Marija Zalar, dolgoletna članica ZB Cajnjarje–Žilce. Rodila se je leta 1900 v kmečki družini v vasi Krušče. Usodnega leta 1941 sta oba z možem Tonetom našla svoje mesto v OF in po svojih močeh pomagala OF. Njen starejši sin je odšel med partizane na Kožljek. Od matere Marije smo se poslovili na pokopališču pri Sv. Juriju.

Marica Sadovnik

Maja je umrla Marica Sadovnik, ki je bila rojena leta 1917 v Ribnici na Pohorju. Pokopali smo jo na Ravnah na Koroškem, kjer je preživela 40 let. V NOV je bila aktivno vključena od junija 1944 pa do konca vojne v 1. koroškem bataljonu, 5. relednem sektorju in na Komandi mesta Luče. Odlikovana je bila z medaljo zasluga za narod.

Marija Vidmar

Marca smo se poslovili od najstarejše Smolnicke in Rušanske ter članice ZB Smolnik-Fala, Marije Vidmar. Rodila se je leta 1892 v vasi Jezero pod Krimom na Notranjskem. Leta 1921 so se preselili na Smolniško Pohorje, kjer so najeli majhno kmetijo. Marijina družina je bila vedno napredna, zato jih je okupator že julija 1941 izselil v Bosno. Naslednje leto so se vrnil v Notranjsko in do osvoboditve je vsestransko pomagala borem NOB.

Boris Žbogar

Na ilirsko-bistriškem pokopališču smo se v drugi polovici februarja poslovili od Borisa Žbogarja, rojenega leta 1919 v Zalni pri Novem mestu. Po končanem solanju leta 1941 ga je pot zanesla na Jesenice in se zaposlil pri državni železnici. Z NOG je začel sodelovati kmalu po vdoru okupatorja. Zaradi tega je bil oktobra 1943 aretiran in odpeljan v taborišče v Dachau. Po vojni se je vrnil na Jesenice in se po nekaj mesecih okrevanja ponovno zaposlil na železnici. Po službeni potrebi je bil premeščen na Primorsko in nazadnje v Ilirsko Bistrico, kjer so mu zaupali delo načelnika železniške postaje. To delo je opravljal vse do upokojitve. Tudi po upokojitvi ni miroval, bil je aktiven v društvi in družbenih organizacijah. Posebno aktiven je bil v ribiški družini Bitrica. Za zasluge med NOB in po njej je prejel več družbenih priznanj.

Angel Turk

Na ruškem pokopališču smo se februarja poslovili od dolgoletnega Rušana in borca Angela Turka. Rodil se je leta 1909 na Primorskem. V Mariboru se je učil za trgovca. Vojna ga je zajela kot vojaškega rezervista, zato je bil do leta 1942 v ujetništvu ter poslan na prisilno delo v Avstrijo, od koder se je vrnil leta 1943. Povezal se je v organizirano aktivistično delo in pomagal NOB. Septembra 1944 se je aktivno vključil med borce NOB na kurirski postaji TV-12 na Lobniškem Pohorju. Odlikovan je bil z medaljo za hrabrost.

Jože Žagar

Na pokopališču v Srpenici smo se aprila poslovili od borca in oficirja Jožeta Žagarja-Solarja. Kot vsi primorski fantje je bil tudi on odpeljan v italijansko vojsko. Najprej je bil poslan na albansko fronto, nato pa na rusko. Leta 1943 se je po naključju vrnil v Italijo, kjer je dobil stike z NOG. Pobegnil je in se vključil v NOV. Bil je v raznih enotah, največ časa je prebil v Prešernovi brigadi, kjer je postal politkomisar bataljona. Funkcijo komisarja je pravljal do demobilizacije leta 1946. Za svoje delo je prejel več odlikovanj in medalj.

Zora Mršnik-Sonja

Na izolskem pokopališču smo se konec marca poslovili od znane kraško-tržaške aktivistke, borce in družbenopolitične delavke Zore Mršnik. Rodila se je v kmečki družini v Gropadi pri Trstu leta 1923. Njena želja po solanju se ni izpolnila, saj je po osnovni šoli morala ostati doma. Leta 1941 se je vključila v OF in kmalu postala tajnica mladinske organizacije. V prvi polovici leta 1943 se je morala umakniti v ilegalo in kmalu nato bila sprejeta v ZK. Še pred osvoboditvijo so ji bile zaupane razne funkcije, med drugim mesto sekretarke SKOJ za okraj Materija, pozneje okraj Bazovica. Povezana je bila tudi z enotami, ki so se bojevale na Krasu in Tržaškem, še zlasti pa z enotami VDV. Po vojni je opravljala številne odgovorne naloge med katerimi je opravljala tudi delo sekretarke mestnega komiteja Solkan. Prejela je več državnih odlikovanj, med številnimi priznanji in pohvalami pa tudi občinsko plaketo z zlatim grbom »11. julij« občin Izola.

Ivan Zore-Jernej

Na kamniških Žalah smo se konec aprila poslovili od prijatelja in tovariša Ivana Zore-Jernej. Rodil se je v Smartnem v Tuhijski dolini leta 1912. Izučil se je za kolarja. Zaposlil se je v tovarni Union v Ljubljani in se vključil v sindikat. Kmalu je postal poverjenik in aktivno sodeloval v delavskih vrstah. Okupacijo je dočakal v tovarni. Med prvimi se je povezal z OF, postal je deseter Narodne zaščite. Zaradi svoje aktivnosti je postal sumljiv, tik pred aretacijo maja 1942 se je umaknil in odšel v NOV. Stopil je v Molniško četo in v 2. grupo odredov. Dodeljen je bil v Šiškov bataljon, kateremu se ni uspelo prebiti čez Dolomite na Gorenjsko in Štajersko. Prebijal se je čez Notranjsko na Hrvaško ter preko Gorskega Kotarja nazaj v Belo krajino. Na Gorjancih je bil premeščen v Tomšičev bataljon in nato brigado, kjer je ostal vse do aprila 1945. Opravljal je delo od komandirja čete do načelnika brigade. Bil je večkrat ranjen. Konec vojne je dočakal kot komandant Kamniško-zasavskega odreda. Leta 1949 je bil demobiliziran s činom kapetana 1. razreda. Za svoje delo je prejel več odlikovanj.

Fancka Marolt

Po težki boleznii je umrla Francka Marolt, ki je bila rojena leta 1907 v Gorenji vasi pri Ribnici. Takoj po okupaciji se je opredelila za NOG. Bila je aktivistka OF.

Alojz Mikenauer

V 83. letu starosti je v Ljubljani umrl španski borec Alojz Mikenauer.

Pred vojno je sodeloval v revolucionarnem gibanju v Mariboru, od koder je odšel na študije v Moskvo. Ker je bila na njega v Jugoslaviji razpisana tirailica je odšel na Dunaj in nato v Belgijo in delal med izseljenci vse do odhoda v Španijo kjer je bil ranjen.

Leta 1939 se je vrnil v Jugoslavijo. Po aretaciji in šestmesečnem zaporu je odšel v Maribor na delo v sindikate. Po vdoru nemške vojske 1941 pa so ga odpeljali na prisilno delo v Nemčijo, od koder se je leta 1947 vrnil v Ljubljano.

Občinski odbor ZZB NOV Izola sporoča, da so lani in letos umrli njeni člani:

Mihael Klun, rojen leta 1904 v Varejah pri Sežani. Bil je terenski aktivist na območju Brkinov ter referent za preskrbo. Bil je interniran v Italijo. Za zasluge med NOV je bil štirikrat odlikovan.

Leopold Kogovšek, rojen leta 1924 v Pregarju. Od leta 1944 je bil udeleženec NOV – borec Istrske enote. Za zasluge je bil odlikovan.

Ludvik Medoš, rojen leta 1914 v Medoših pri Izoli. Od leta 1944 je bil borec Istrskega odreda in dvakrat odlikovan.

Albin Cotič, rojen leta 1927 v Krombergu pri Novi Gorici. Od leta 1943 udeleženec NOV, borec Gradnikove brigade, zajet in interniran v Dachau.

Alojz Deželak, rojen leta 1922 v Trbovljah. Bil je borec Kozaračke brigade in dvakrat odlikovan.

Ivanka Bajec, rojena leta 1914 v Križni gori pri Ajdovščini. Od leta 1943 je bila udeleženka NOB. Bila je terenska aktivistka in odlikovana z medaljo zasluga za narod.

Jožef Kozina, rojen leta 1911 v Beki pri Sežani. Udeleženec NOV je bil od oktobra 1943. leta in sicer borec 5. prekomorske brigade in SNOUB Matije Gubca. Odlikovan je bil z redom za narod.

Ivan Kleva, rojen leta 1919 v Vinici pri Izoli, udeleženec NOV od avgusta 1944 in odlikovan z medaljo zasluga za narod.

Jožef Klanjšček, rojen leta 1922 v Grgarju, udeleženec NOV od septembra 1943. Njegova borbena pot ga je vodila skozi Goriško in Gradnikovo brigado, Idrijsko-tolminski odred do zaščitnega bataljona 9. korpusa. Za zasluge je bil trikrat odlikovan.

Krajevna organizacija ZB NOV Savsko naselje I iz Ljubljane sporoča, da so umrli njeni člani:

Tončka Pačnik, rojena leta 1924, Stane Smolič, rojen leta 1928, Pavle Lavrenčič, rojen leta 1903, Doroteja Sivec, rojena leta 1917, Ana Ščurk, rojena leta 1906, Todor Popovič, rojen leta 1910, Drago Vidmar, rojen leta 1913.

Krajevna organizacija ZB Pohorski odred iz Slovenske Bistrice sporoča, da sta umrli njena člana:

Jožica Kac, rojena leta 1913, sodelovala s partizani v okolici Begunja. Zaradi tega je bila zaprta v Mariboru in Begunjah.

Matija Stegne, rojen leta 1912. Od leta 1942 je sodeloval na področju Tinja, od marca do novembra 1944 je bil v 17. diviziji na Koroškem.

Iz krajevnega organizacije ZB NOV Prežihov Voranc Maribor sporočajo, da so lani pa do konca januarja 1990 umrli njeni člani:

Feliks Halič, rojen leta 1925, Vlado Vrtovec, rojen leta 1911, Anton Černigoj, rojen leta 1905, Jože Korošec, rojen leta 1910, Jože Kalinger, rojen leta 1928, Branko Horvat, rojen leta 1922, Tomaž Hilač, rojen leta 1916, Ana Vujica, rojena leta 1920, Maks Furman, rojen leta 1924, Vinko Hojnik, rojen leta 1910, Franc Blaj, rojen leta 1920.

Krajevna organizacija ZB NOV Rakek sporoča, da so lani in letos umrli njeni člani:

Franč Meden, rojen leta 1912 iz Rakeka, Anton Vatovec, Ivan Paternost, rojen leta 1922, Davorin Kogej, rojen leta 1906.

Ob septembrski napotitvi na služenje vojaškega roka

Le dobra polovica nabornikov

»Prepričani smo, da s tem, ko bo doma ostalo nekaj sto slovenskih fantov, ne bo zmanjšana bojna pripravljenost JLA in vnaprej zavračamo vsako obtožbo, da s tem zmanjšujemo obrambno sposobnost Jugoslavije,« sta na torkovi novinarski konferenci poudarila republiški sekretar za ljudsko obrambo Janez Janša in njegov namestnik Jelko Kacin. Največ pozornosti so na tem pogovoru namenili napotitvi septembrske generacije nabornikov na služenje vojaškega roka, spregovorili pa so tudi o osebnih dohodkih v JLA.

Po besedah Janeza Janše bo septembra odšlo na odsluženje vojaškega roka 52 odstotkov nabornikov. Večina jih bo služila vojaški rok na območju 5. armadnega območja, le petnajst odstotkov od teh jih bo šlo v druga armadna območja, vendar noben na Kosovo. V druga armadna območja pa bodo odšli tisti naborniki, ki se bodo usposabljali za tiste vojaške specialnosti, za katere ni učnih centrov na območju 5. armadnega območja. Pozivov za služenje vojaškega roka torej ne bodo poslali samo tistim nabornikom, ki bi se lahko usposabljali za vojaške specialnosti v petem armadnem območju. Seveda pa bo na odsluženje vojaškega roka odšla vsa septembrska generacija nabornikov, če bodo zvezni organi povečali odstotek, ki naj bi služil v Sloveniji ali petem armadnem območju.

Priprave za napotitev potekajo v občinah normalno, vendar v okviru zahtev Skupščine Slovenije. Ob vsem tem se postavlja vprašanje odgovornosti. Po zagotovitvah Janeza Janše in Jelka Kacina so za to lahko odgovorni le republiški organi, nikakor pa ne občinski organi ali celo naborniki sami. Vedeti je namreč treba, da tistih 48 odstotkov nabornikov, ki ne bodo odšli v enote JLA nimajo svojega imena. Prav tako pa ni mogoče opraviti napotitve na podlagi splošne mobilizacije, za katero morajo obstajati z zvezno ustavo določene razmere.

Sodobneje urediti varstvo civilnih invalidov vojne

Predstavniki slovenske in hrvaške zveze društev civilnih invalidov vojne so se v začetku avgusta na Otočcu sestali s predstavniki obeh republiških vlad in se pogovorili, kako primerno urediti varstvo civilnih invalidov vojne tako, kot je urejeno varstvo žrtev vojne v sosednjih državah skupnosti Alpe-Jadran. S spremembami v političnem sistemu sta Slovenija in Hrvaška namreč dobili možnost, da samostojneje urejata to področje, ne da bi se ozirali na to, kako je varstvo invalidov urejeno v drugih delih države. Na pogovoru so poudarili, da bi kazalo skladno urediti varstvo civilnih invalidov vojne v obeh republikah na modernjši, evropski način.

Predstavniki obeh republiških vlad so sprejeli na znanje predloga obeh zvez civilnih invalidov vojne, naj napovedano znižanje prejemkov vojaških vojnih invalidov višini 18,3 odstotka ne bi veljalo tudi v Sloveniji in Hrvaški, saj je varstvo

civilnih invalidov vojne urejeno s samostojnimi republiškimi zakoni in že tako in tako znaša manj kot polovico prejemkov vojaških vojnih invalidov enake skupine.

Predstavniki obeh republiških vlad so na tem pogovoru tudi obljubili, da bodo skupaj z obema zvezama do konca septembra letos pripravili prikaz razmer na področju varstva civilnih invalidov vojne s predlogi za modernjšo ureditev tega področja v skladu z evropskimi izkušnjami. Gradivo bodo uporabili tudi za potrebe rednega posveta predstavnikov zvez Žrtev vojne dežel skupnosti Alpe-Jadran, ki bo oktobra letos v Sloveniji. Seveda pa bo takšno gradivo tudi podlaga za ustrezne postopke v republiških skupščinah.

Na koncu so se udeleženci pogovora dogovorili, da se bodo spet srečali decembra letos, da bi ugotovili, kako so bila izpeljana dogovorjena stališča in sklepi.

Mednarodni raziskovalni tabor Krka '90

Se bo kdo zamislil nad izsledki?

V teh vročih poletnih dnevih se je po Sloveniji zvrstilo ali še poteka vrsta taborov, na katerih mladi raziskovalci spoznavajo in beležijo probleme in težave prebivalcev posameznih krajev in območij. Pred dnevi se je v Žužemberku končal eden takšnih taborov, ki so ga poimenovali Krka '90 in je bil nadaljevanje lanskega mednarodnega ekološkega raziskovalnega tabora.

Tri tedne je štirideset mladih raziskovalcev iz vse Evrope in ZDA ter njihovi mentorji raziskovalo reko Krko od izvira do Otočca in vse kar se dogaja v njeni okolici. Mladi raziskovalci so bili razdeljeni v pet delovnih skupin, in sicer geografsko, biološko, kemijsko, jamarsko in sociološko.

Kaj so posamezne skupine ugotovile med svojim delom?

Geografska skupina je od izvira do Straže inventarizirala 66 divjih odlagališč odpadkov, kar je manj kot lani. Manj pa jih je zaradi tega, ker je nekatera manjša odlagališča prerasla trava in ne zaradi tega, ker bi jih sanirali. Za območje od Žužemberka naprej je manjše število divjih odlagališč, ki pa so količinsko večja. Mladi raziskovalci so tudi ugotovili, da se smetišča dobro prilagajajo mikro reliefnim oblikam, najpogostje pa so na bregovih vodotokov, v bližini poti, cest ali vrtičah. Večina smetišč je od naselij oddaljena od 100 do 1000 metrov. Pri smeteh močno prevladujejo gospodinjski odpadki, sledijo veliki kosovni in gradbeni odpadki. Med njimi pa so našli tudi različne strupene snovi kot so barve, laki in zdravila. Če seštejemo površino vseh smetišč, dobimo vsoto 4500 m². Lahko rečemo, da je ta podatek grozljiv, saj je bilo območje raziskave veliko le približno 40 km². Mladi raziskovalci menijo, da je rešitev problema nedovoljenega odlaganja odpadkov v organiziranem odvozu smeti iz vseh naselij. Hkrati z uvajanjem smetnjakov, pa bi morala steči tudi akcija za saniranje sedanjih odlagališč.

Biološka skupina je raziskovala male sesalce-žužkojede in glodalce, opazovala je tudi netopirje v okoliških jamah. Ujetim živalim so mladi raziskovalci pritrtili etiketo in določili vrsto in spol. Izmerili so dolžino telesa, repa, stopala zadnje noge in ušesa ter težo. Vsaki živali so vzeli tudi vzorec krvi in pljuč. Ves zbrani laboratorijski material je v Prirodoslovnem muzeju Slovenije, kjer ga bodo dokončno obdelali.

Kemijska skupina je na podlagi koncentracije toksičnih snovi v vodi razvrstila Krko in nekatera vodna zajetja v posamezne razrede. Onesnaženost je skupina ugotovila že na samem izviru Krke, ki je posledica podzemnih pritokov. Tako Krko onesnažujejo tudi tisti, ki na prvi pogled z njo sploh niso povezani. Na podlagi kemijske analize so vodo od izvira do Otočca uvrstili v prvi in drugi razred, kar pomeni, da je voda primerna za pitje in kopanje, zajetja vode Obrh in Radešča tudi sodita v prvi razred. Mikrobiološke analize pa so pokazale, da celotno območje reke Krke sodi v četrti razred, kar pomeni, da voda ni uporabna za pitje, kopanje in industrijsko porabo, ampak jo lahko ob prehodnem čiščenju uporabimo za druge namene.

Jamarska skupina je raziskovala sedanje stanje v že obiskanih jamah. Ker so te jame predvsem horizontalne vrste in težje dostopne ali zavarovane, v njih ni odpadkov.

Sociološka skupina je anketirala prebivalce in ugotovila, da je izobrazbena raven prebivalstva nizka (le 36,9 odstotka jih je končalo srednjo ali poklicno šolo), najmočnejša starostna skupina so ljudje stari od 51 do 60 let, njihova temeljna dejavnost pa je kmetijstvo. Komunalna urejenost je zelo slaba (le 4,3 odstotka anketirancev ima urejen smetnjak), večina prebivalstva opaža slabšanje ekoloških razmer, vendar je znanje ljudi o dejavnostih, ki bistveno ogrožajo okolje »šibko«.

Prihodnje leto bo tretji mednarodni raziskovalni tabor v Novem mestu, mladi raziskovalci pa bodo »vzeli v precep« srednji del reke Krke.

Vabila in obvestila

V sodelovanju z planinskim društvom Cerklje, Brigado Srečka Kosovela, Gorenjskim vojnim področjem in ing. bataljonom 31. divizije organiziramo letno srečanje borcev, planincev, tabornikov, mladine in ostalega prebivalstva Slovenije, ki bo v **nedeljo 26. 8. 1990 na Poreznu**. Pri spomeniku na vrhu Porezna bo ob 11. uri kratka komemoracija, s prizigom žare in polaganjem venca padlim na Poreznu. Pohod na Porezen bo mogoče iz smeri Cerknega, Železnikov, Podbrda, Jesenic in Petrovega brda. Vse poti so markirane. Dom na Poreznu je oskrbovan, mogoče bo dobiti hrano in pijačo.

Vabimo, da se srečanja na Poreznu udeležite, še posebno so vabljeni borci enot, ki so se borile na Poreznu in sorodnike žrtev, ki so padle na Poreznu.

Priporočamo planinsko opremo in to še posebno, če bo slabo vreme. Pohod bo v vsakem vremenu. Nasvidenje na Poreznu!

Vabi organizacijski odbor.

Obveščamo vse borce in borke 14. Zaščitne brigade GŠS NOV in POS, ki je bila ustanovljena pred 46. leti, 16. 6. 1944 v Črmošnjicah v Beli krajini, da bo prvo srečanje brigade letos v nedeljo, **2. septembra 1990**. Organizirali ga bomo skupaj s tradicionalnim srečanjem borcev letalcev, mladine in ljubiteljev Bele krajine na partizanskem letališču **OTOK pri METLIKI**.

Zaradi znane gospodarske situacije pa je dogovor prireditvenega odbora, da bo vsak udeleženec kriš svoje stroške. Pričakujemo, da se boste s svojci udeležili skupne prireditve. Zato prosimo, da nam najkasneje do 25. avgusta sporočite vsaj okvirno število udeležencev, da bomo lažje pripravili vse potrebno.

Iniciativni odbor 14. Zaščitne brigade GŠS

Odbor Skupnosti vojaškega šolstva NOV in POS vabi nekdanje slušatelje, predavatelje in drugo osebje šol, ki jih združuje, da se udeležijo tradicionalnega vsakoletnega srečanja v Beli krajini. Srečanje bo v nedeljo 2. septembra t. l. ob 11. uri v vasi Otok pri Metliki na partizanskem letališču, kjer bo tudi zanimiva letalska prireditev.

Odbor Skupnosti vojaškega šolstva NOV in POS

Skupnost borcev 15. udarne divizije NOVJ vabi borke in borce NOV iz svojega sestava, da se udeležijo tradicionalnega srečanja borcev, letalcev, mladine in prijateljev Bele krajine v nedeljo, **2. septembra 1990 ob 11. uri** na partizanskem letališču Otok pri Metliki. Organiziranje prevoza in osebnih vabil ne bo. Za prihod v Belo krajino se poslužite rednega potniškega vlaka, ki pripelje iz Ljubljane ob 7. uri jutraj. Za preskrbo in zabavo bo poskrbela tamkajšnja krajevna skupnost. Vsak udeleženec nosi svoje stroške.

Skupnost borcev 15. udarne divizije NOVJ

Odbor Skupnosti borcev 2. bataljona VDV vabi vse borce, da se udeležijo tradicionalnega srečanja v Beli krajini. Srečanje bo 2. septembra 1990 ob 11. uri v vasi Otok pri Metliki, na partizanskem letališču, kjer bo tudi letalska prireditev. Odbor prosi, da se vsi borci 2. bataljona VDV zberemo uro pred srečanjem pri gasilskem domu, kjer bi se dogovorili za novo vodstvo.

Odbor Skupnosti borcev 2. bat. VDV

Vabimo vse borce 4. SNOUB Matija Gubec, da se udeležijo svečanosti ob 48-letnici ustanovitve Gubčeve brigade.

Svečanost in srečanje borcev Gubčeve brigade bo skupaj z vojniki in starešinami enoto JLA 4. septembra ob 11. uri v vojašnici Milana Majena v Novem mestu. Po svečanosti se odpeljemo v Česnje na otvoritev dela ceste Gubčeve brigade, od tam pa k spomeniku Gubčeve brigade na Trebelno, kjer bo tudi tovariško srečanje.

Prevoz organiziran iz Ljubljane 4. septembra z avtobusom ob 9. uri jutraj izpred Univerze Edvarda Kardelja na Trgu osvoboditve. Stroški prevoza so 60 din na osebo. Za hrano bo poskrbljeno.

Prijave z vplačilom prevoza se bodo sprejemale od 20. avgusta do 3. septembra vsak dan med 9. in 11. uro v prostorih »Kluba upokojencev« Knafljev prehod 1, Ljubljana.

Odbor 4. SNOUB Matija Gubec

Pod pokroviteljstvom skupnosti borcev Prešernove brigade, prireja Turistično društvo Pokljuka tudi letos tradicionalno tekmovanje na diatonični harmoniki za slovensko prvenstvo. Prireditelj je v čast in spomin »mrtvega bataljona«.

Tekmovanje bo **26/8-1990** na jasi pod Šport hotelom na Pokljuki. Prireditelj je celodnevna, samo tekmovanje pa bo od 10. do 14. ure.

Vabimo Prešernovce in druge borce ter aktiviste k udeležbi.

Odbor skupnosti borcev Prešernove brigade

Regijsko srečanje invalidov

Občinski odbor Društva invalidov Piran organizira regijsko srečanje invalidov (občine: Sežana, Postojna, Ilirska Bistrica, Koper, Izola in Piran). Srečali se bomo v Luciji pri Portorožu **15. septembra 1990 ob 10. uri**. Po slavnostnem delu bo sledil zabavni program z raznimi družabnimi igrami. Občinska Društva invalidov bodo organizirala posebne prevoze iz oddaljenih krajev. Prijave za srečanje zbirajo krajevni poverjeniki ali Občinski odbori Društva invalidov. Pri njih boste dobili tudi ustne informacije.

Žarko Žbogar

Obvestilo

Knjiga o udeležbi železničarjev v NOB na Štajerskem (Štajerska, Koroška, Zasavje, Prekmurje) in v tisku. Železničarji udeleženi NOB, ki so člani ZZZ NOB Slovenije in družine že umrlih udeležencev bodo izvod knjige prejeli v spomin. Seznam živčih udeležencev NOB smo od aktivov borcev pri ZG Ljubljana večinoma že prejeli, naslove družin umrlih pa samo od nekaterih aktivov. Da bi se izognili nepravilnostim pri pošiljanju knjige, prosimo zlasti družine umrlih, naj svoje naslove s kratko obrazložitvijo pošljejo najbližjemu aktivu borcev-železničarjev pri ZG Ljubljana ali pa naravnost na naslov: Komisija za zgodovino NOB pri ZG Ljubljana, Moše Pijadejeva 39, 61000 LJUBLJANA (tel. (061) 313-044 int. 22-80).

TV-15 Časopis borcev NOB

Ustanovitelja in izdajatelja: RO ZZB NOV Slovenije in RK ZRVS Slovenije
Naslov uredništva in uprave: Ljubljana, Dvorčakova 12, tel. 327-780
Delavci v uredništvu: **Roman Zupan** (glavni in odgovorni urednik), **Ziva Drole**, **Bojana Žokalič-Jesih**, **Bojan Kuntarič**, **Milenko Strašek** (novinarji – uredniki rubrik), **Iztok Tinta** (lektor-redaktor), **Janez Herle** (tehnični urednik) in **Mara Okorn** (tajnica uredništva).
Predsednica časopisnega sveta: **Mira Svetina**.
Žiro račun: 50100-678-46241 RK ZRVS Slovenije (za TV-15).
Tiskarna: ČGP Delo.

TV-15 je oproščen tem. prom. davka po mnenju Sekretariata za inf. SRS.

Jubilejna sejemska prireditev

V Kranju so v petek, 10. avgusta, odprli že štirideseti mednarodni gorenjski sejem. Organizatorji zagotavljajo, da je letošnja sejemska prireditev spet zelo podobna tistim v prvih povojnih letih, ko je bil sejem dobro založen, ko so izdelke prodajali ceneje in ko so obiskovalci z njega odhajali zadovoljni.

V štiridesetih letih je kranjski avgustovski sejem odigral pomembno vlogo. Po statističnih podatkih se je na njem v zadnjih desetih letih zvrstilo več kot štiri milijone obiskovalcev, od začetka te sejemske prireditve pa si jo je ogledalo že več kot 12 milijonov ljudi, na njem pa se je predstavilo več kot pet tisoč razstavljalcev.

Na letošnjem sejmu, ki ga je odprl član predsedstva Slovenije Ivan Oman, se predstavlja in prodaja svoje izdelke več kot sedemsto proizvajalcev iz Jugoslavije in tujine, ki vabijo kupce s posebnimi sejmskimi popusti. Kupcem ponujajo blago za široko porabo in veliko drugih izdelkov. Lahko rečemo, da kupci v Kranju lahko kupijo na enem prostoru, ki je velik 30 tisoč m², vse od kuharice, avtomobila do montažne hiše.

Organizatorji pričakujejo, da si bo prireditev na razstavišču v Savskem logu, ki bo odprta do 19. avgusta, ogledalo vsaj sto tisoč ljudi.

B. K.

Foto: S. Živulović